

[illegible]

1

PROCEEDINGS BOOK
INTERNATIONAL STUDENT AND
INTERNATIONAL RELATIONS

28 Aralık
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2024 / İSTANBUL

"Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir."

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
**SİVİL TOPLUMLA
İ L İ Ş K İ L E R**
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

10. ULUSLARARASI ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI - 1
10th INTERNATIONAL STUDENT SYMPOSIUM
PROCEEDINGS BOOK - 1

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLİK ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER
INTERNATIONAL STUDENT and INTERNATIONAL RELATIONS

Tasarım / Graphic Design

Cüret Karakaş

UDEF

ISBN: 978-625-7480-38-3

Yayın Tarihi / Publication Date

İstanbul, 2025

Yayınevi Bilgileri / Publisher

ULUSLARARASI ÖĞRENCİ DERNEKLERİ FEDERASYONU (UDEF)

FEDERATION OF INTERNATIONAL STUDENT ASSOCIATIONS

Adres: Ayvansaray Mah. Kariye Türbesi Sok. No: 24 Fatih-İstanbul

Telefon: +90 (212) 255 88 65 | Fax: +90 (212) 255 88 62 | E-posta: info@udef.org.tr

Düzenleyen Kurumlar / Organized by

Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP) | İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) |
Uluslararası Balkan Üniversitesi (IBU)

Destekleyen Kurumlar / Sponsoring Institutions

Bâb-1 Âlem Uluslararası Öğrenci Derneği | Sefire-i Alem Uluslararası Öğrenci Derneği
Mihrimah Uluslararası Öğrenci Derneği | TUMED | Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü
Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı | Esenler Belediyesi

Düzenleme Kurulu / Organizing Board

Dr. Selman Duran (Düzenleme Kurulu Başkanı) UDEF | **Dr. Salman Narlı** UDEF | **Abdul Raheem Akbari** UDEF | **Azamat Arpachiev** UDEF | **Cüret Karakaş** UDEF | **Imam Hissein Alio** UDEF | **Feyat Eren** UDEF | **Harun Söylemez** UDEF | **Barış Osman** UDEF | **İhsanullah Joya** UDEF

Organizasyon Komitesi / Organizing Committee

Ercan Akcan Bab-1 Alem UÖD | **Derya Şama** Sefire-i Alem UÖD | **Vildan Demir** Mihrimah UÖD
Mustafa Kesici Bab-1 Alem UÖD | **Yusuf Mugoya** Bâb-1 Âlem UÖD
Mücahit Durmuş Bab-1 Alem UÖD | **Tayfun Karagülle** Bab-1 Alem UÖD |
Hilal Yetimova UDEF | **Gürsel Furkan Meme** UDEF

Bilim Kurulu / Scientific Committee

Prof. Dr. Abdenour Nadji Badji Mokhtar Annaba University | **Prof. Dr. Ahmet Alibasic** University of Sarejevo | **Prof. Dr. Ahmet Gülmez** Sakarya Üniversitesi | **Prof. Dr. Cevat Özyurt** Manas Üniversitesi | **Prof. Dr. Ertan Özensel** Manas Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi | **Prof. Dr. Faruk Taşcı** İstanbul Üniversitesi | **Prof. Dr. Hakkı Yazıcı** Afyon Kocatepe Üniversitesi | **Prof. Dr. Hawa Kasule** Markere University | **Doç. Dr. Mehmet Ali Aydemir** Muş Alparslan Üniversitesi | **Prof. Dr. Mehmet Çevik** İzmir Katip Çelebi Üniversitesi | **Prof. Dr. Mesut Idriz** University of Sharjah | **Prof. Dr. Muhidin Mulalic** International University of Sarajevo | **Prof. Dr. Murat Çemrek** Necmettin Erbakan Üniversitesi | **Prof. Dr. Musa Alcı** Ege Üniversitesi | **Prof. Dr. Yakup Poyraz** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi | **Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel** Sakarya Üniversitesi | **Assoc. Prof. Dr. Delcho Leshkovski** Uluslararası Balkan Üniversitesi | **Assoc. Prof. Dr. Makame Omar** Makame State University of Zanzibar | **Assoc. Prof. Dr. Samarbek Syrgabae** Bishkek Humanitarian University | **Doç. Dr. Ahmet Ayhan Koyuncu** Afyon Kocatepe Üniversitesi | **Doç. Dr. Furkan Beşel** Sakarya Üniversitesi | **Doç. Dr. Hayri Baytan Özmen** Usak Üniversitesi | **Doç. Dr. İbrahim Nacak** Selçuk Üniversitesi | **Doç. Dr. Md. Nazmul Islam** Rajshahi Üniversitesi | **Doç. Dr. Mesut Koçak** Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi | **Doç. Dr. Mohammad Naser Amin** Kabul Polytechnic University | **Doç. Dr. Mohammad Rafi Rati** Kabul Polytechnic University | **Doç. Dr. Nurul Huda Sakib** Jahangirnagar University | **Doç. Dr. Nurullah Altıntaş** Sakarya Üniversitesi | **Doç. Dr. Safiullah Omary** National Institute of Applied Sciences (INSA) | **Doç. Dr. Selçuk Atay** Karabük Üniversitesi | **Doç. Dr. Sifatullah Bahij** Kabul Polytechnic University | **Doç. Dr. Taha Eğri** Kırklareli Üniversitesi | **Doç. Dr. Zafer Çelik** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | **Asst. Prof. Dr. Ahmet Lökçe** Uluslararası Balkan Üniversitesi | **Asst. Prof. Dr. Marija Miloshevska Janakieska** Uluslararası Balkan Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Abuzer Gündüz** Sakarya Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Köroğlu** İstanbul Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Ali Osman Karaoğlu** Yalova Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Anar Jafarova** Hazar Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Burak Cıkıryel** Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Daşdemir Mahmandarov** Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü | **Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ramazan Yılmaz** İbn Haldun Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi İnaletulla Azimov** İstanbul Aydın Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Kamran Abdullayeva** Karadeniz Teknik Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Bolat** İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Mesut Barış** İstanbul Gelişim Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Ayyıldız** Gümüşhane Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Ömer Akgül** Sağlık Bilimleri Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Rahmat Ullah** İstanbul Gelişim Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Samire Hasanova** Aydın Yakın Doğu Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Selman Duran** Medipol Üniversitesi | **Dr. Öğr. Üyesi Sultan Mahmud Ranan** Rajshahi University | **Dr. Öğr. Üyesi Youssoufa Soumanan** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi | **Dr. Mehmet Baydemir** | **Dr. Rajab Idd Muyingon** Kabale University

İÇİNDEKİLER

Abdoul-Fathi-Sanogo Reconfiguration of Türkiye's Africa policy: from public diplomacy to military co-operation.....	7
Kabirou Aboubakar Sport and Soft Power in The Middle East: Qatar as A Model of Sports Diplomacy	14
Reza Rezeki Indonesia's Relations with the Gulf Countries and the Main Motivations That Determine These Relations	24
Sagipa Suumbai Kyzy Kırgızistan’da Dunganlar	35
Warda Tamer Fawy Mohammed Iran-Hamas İlişkileri: Tarih ve Gelişmeler Arasında.....	48
Aidana Baktybek Kyzy Orta Asya Devletlerinde Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	62
Diyala Osman Türkiye’de Uluslararası Öğrencilerin İstihdamı	79
Mehmet Ali Bolat, Mehmet Baydemir Değişim Diplomasisi Bağlamında Türk Devletleri Teskilatı	

Reconfiguration of Türkiye's Africa policy: from public diplomacy to military co-operation

Abdoul-Fathi-Sanogo¹

Türkiye's African policy has undergone a significant transformation in recent years. From 1998 to 2017, Türkiye primarily focused on public diplomacy, strengthening diplomatic, cultural, and especially humanitarian relations with various African countries. This period was marked by the opening of embassies, the organization of Türkiye-Africa summits, and the implementation of humanitarian aid and cultural cooperation initiatives. However, in the past five years, Türkiye has gradually increased its military cooperation with African countries. This change has manifested in the establishment of military bases, and the growing sale of military equipment, including combat drones. This change in strategy is driven by the significant advancements in Türkiye's defense industry, the challenges faced by some African countries in combating militias or terrorist groups, and Türkiye's desire to play a more active and effective role on the continent, not only as a diplomatic and economic partner but also as a strategic military player.

Key words : Türkiye, Africa, Public Diplomacy, Military Cooperation, Combat drones

Introduction

Türkiye's Africa policy has seen a substantial evolution over the last two decades, shifting from a primary focus on public diplomacy to a more comprehensive agenda that now prominently includes military cooperation. This policy transformation began with the *Action Plan for Opening Up to Africa*, initiated in 1998, followed by the *Strategy for the Development of Economic Relations with African Countries* in 2003. Türkiye further reinforced its commitment through the *Year of Africa* initiative in 2005 and the *Africa Partnership Policy* in 2013. Together, these initiatives highlighted Türkiye's intention to become a meaningful partner to African nations. Early efforts were marked by Türkiye's strengthening of diplomatic, economic, and cultural relations, demonstrated by the opening of embassies, Türkiye-Africa summits, and development aid projects all aimed at fostering mutual goodwill and collaboration.

However, Türkiye's engagement with the African continent has since expanded, moving beyond these foundational diplomatic efforts to encompass strategic defense partnerships. A turning point came in 2017 with the establishment of Türkiye's largest overseas military base in Somalia, marking a clear shift towards military cooperation with African partners. Türkiye's robust defense industry, highlighted by the increasing use of domestically manufactured combat drones like the Bayraktar TB2, has played a vital role in shaping this new phase of cooperation. These drones, in particular, have become essential tools for many African countries in their efforts to combat insecurity and terrorism, symbolize Türkiye's positioning as a strategic player in African security. According to many sources, although the list is not exhaustive, Somalia, Morocco, Ethiopia, Libya, Tunisia, Togo, Nigeria, Djibouti, Mali, Niger, and Burkina Faso are among the countries that possess Baykar Technologies' Bayraktar TB2 drones.. Key to this shift is the rise of Türkiye's defense industry, symbolized by the export of advanced military technology such as the Bayraktar TB2 drones, now utilized by several African nations to address insecurity and terrorism threats. The drones have become emblematic of Türkiye's expanded role, and

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi (MA Student) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

this approach aligns with Türkiye's goal of emerging as a comprehensive and influential partner. This shift is not only a response to Africa's growing security needs but also a testament to Türkiye's expanding role on the global stage. This study will explore the motivations and driving factors behind Türkiye's reconfiguration of its African policy, as well as the potential implications of these evolving relations for both Türkiye and its African allies.

The Turkish public diplomacy in Africa

Public diplomacy, first conceptualized in 1965 by Edmund Gullion, then Dean of the Fletcher School of Law and Diplomacy at Tufts University, has evolved into a multifaceted approach to shaping international relations by engaging foreign publics directly. Public diplomacy involves influencing public opinion in foreign countries and extends beyond traditional government-to-government interactions to include the activities of private groups, media engagement, intercultural communication, and the direct shaping of foreign attitudes to support a country's foreign policy objectives (Cull, 2008). In its public diplomacy definition, Encyclopedia Britannica identifies two main levels in Public diplomacy functions. First is the cultural or "branding" level, which seeks to create a favorable image of a country without advocating for a specific policy. This approach builds general goodwill, fostering cooperation on various issues and mitigating potential propaganda from adversaries. Through branding, countries hope to establish long-term positive perceptions that support future diplomatic or economic cooperation. The second level, often referred to as "political advocacy," targets more immediate policy goals. Here, public diplomacy is used strategically to gather foreign support for specific policies or actions, such as security initiatives or trade agreements. This approach often involves targeted communication efforts aimed at specific groups within the foreign public, intending to quickly shape opinions in alignment with policy objectives (Britannica). Public diplomacy is a core aspect of "soft power," which emphasizes influence through attraction rather than coercion. By fostering relationships and a favorable image, states build networks and a supportive climate that can prove essential for sustained influence (Siradağ, 2022).

to summarize all the above, Public diplomacy is a relationship-building method that aims to understand the needs, cultures and peoples of other countries; to convey messages, to correct misperceptions and to identify suitable grounds for common goals. In other words, it is a set of positive relations established by state and non-state actors with the peoples of other countries. (İletişim başkanlığı) Public diplomacy initially emerged as a state-led communication tool aimed at influencing foreign public opinion to support a nation's strategic goals. However, advances in communication technologies have expanded the range of public diplomacy actors beyond the state. Today, key participants include universities, opinion leaders, media outlets, global corporations, private sector organizations, advocacy groups, international organizations, and individual citizens, all contributing to the influence a country exerts abroad through public diplomacy. (İletişim Başkanlığı, 2022).

The main avenues through which public diplomacy is practiced now encompass diverse forms of engagement: educational diplomacy, which promotes cross-cultural academic exchange; cultural diplomacy, which fosters shared cultural values; digital diplomacy, leveraging digital platforms for engagement; gastrodiploacy, sharing national cuisine to enhance cultural understanding; humanitarian diplomacy, which builds goodwill through aid; health diplomacy, addressing global health concerns; citizen diplomacy, encouraging citizens to engage in international relations; sports diplomacy, using sports to bridge divides; and international broadcasting, which reaches foreign audiences through targeted media (İletişim Başkanlığı, 2022). In Turkey, numerous institutions contribute to the country's public diplomacy efforts: the Presidential Communications Directorate, Ministry of Foreign Affairs, Yunus Emre Institute, Presidency for Turks Abroad and Related Communities, Turkish Cooperation and

Coordination Agency (TİKA), Disaster and Emergency Management Authority (AFAD), Turkish Red Crescent, Turkish Maarif Foundation, Directorate of Religious Affairs (DİB), Turkish Radio and Television Corporation (TRT), Anadolu Agency (AA), and Turkish Airlines. Each of these entities plays a role in projecting Turkey's values, culture, and humanitarian support worldwide, creating a comprehensive public diplomacy framework (İletişim Başkanlığı, 2022). According to Eren, Turkey's public diplomacy activities in Africa focus on areas like promotional efforts, aid, educational support, and peace and security assistance. (Eren, 2022). Turkey's public diplomacy in Africa includes opening embassies and representative offices to strengthen ties with African nations, increasing from 12 embassies in 2002 to 44 in 2022 (Ministry of Foreign Affairs). Turkish aid to sub-Saharan Africa has grown substantially, with funding increasing from \$330,000 in 2000 to \$105.3 million in 2008 and reaching \$395.77 million by 2015 (Eren, 2022). This support is administered through initiatives by the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA), which maintains 22 offices throughout Africa, providing vital support in sectors like health, infrastructure, and agriculture. Turkey has also invested in education for African students, offering scholarships that, according to Eren, are intended to create long-term diplomatic benefits. Since 1992, more than 15,000 African students have received scholarships for undergraduate, graduate, and doctoral programs in Turkey (Ministry of Foreign Affairs). To give an actual number, The Turkish Maarif Foundation has established a network of 140 schools and institutions, serving 17,000 students, while approximately 60,000 African students are currently enrolled in Turkish educational institutions. The Turkish Presidency of Religious Affairs has intensified its humanitarian efforts and support for mosques and religious education throughout the region, further enhancing Türkiye's standing in Africa. (Daily sabah, 2024). Institutions such as the Yunus Emre Institute also provide educational and cultural exchange, with 10 offices across Africa. Turkey contributes personnel to United Nations peacekeeping missions in Africa, supporting efforts for regional stability and security (Eren, 2022).

The leading factors to military cooperation in türkiye afrika relations

In recent years, Türkiye's engagement with Africa has expanded significantly, especially in the domain of military cooperation. This relationship shift is evidenced by defense industry cooperation agreements with nearly half of African states, including the sale of Turkish-made military equipment to 14 countries namely Burkina Faso, Algeria, Chad, Morocco, Ghana, Kenya, Mali, Mauritania, Niger, Nigeria, Senegal, Somalia, Rwanda and Uganda. (Bayram, 2022). Türkiye's defense industry exports have grown exponentially; between 2020 and 2021 alone, exports to Africa rose from \$82.981 million to \$460.6 million, according to the Turkish Exporters Assembly (Yaşar, 2022). Türkiye has signed extensive military training agreements with over 20 African nations, including Algeria, Burkina Faso, Djibouti, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Ivory Coast, Libya, Madagascar, Mali, Mauritania, Niger, Nigeria, Rwanda, Senegal, Somalia, Sudan, Tanzania, and Tunisia, demonstrating a commitment to strengthening Africa's defense capabilities through training partnerships (Yaşar, 2022).

Türkiye now stands as the fourth-largest arms supplier to sub-Saharan Africa, as reported by the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) (Daily Sabah, 2024). Notably, Türkiye's Bayraktar drones have seen widespread use across the continent, particularly in counterterrorism efforts in Chad, Togo, Burkina Faso, Mali, and Niger, solidifying Türkiye's role in supporting security efforts across the region (Çelik, 2024). The increasing military cooperation between Türkiye and African countries can be attributed to several interlinked factors, primarily driven by Türkiye's burgeoning defense industry, security challenges faced by African nations, and both Türkiye's ambitions on the global stage and the rise of African sovereignty.

Growing of Türkiye's defense industry

After the Second World War, Turkey became dependent on US military aid, which accounted for 3.4% of its total GDP in the 1950s. After Israel and Egypt, Turkey was the main beneficiary of this military aid. Indeed, it was only after the country had experienced severe tensions with the United States over Cyprus, and had to deal with embargoes, that it became fully aware of the importance of strengthening its defense capabilities. In addition to the above, the drive for self-sufficiency, the fight against terrorism and geopolitical imperatives have also played a key role in the country's increased commitment to protecting its territorial integrity. After its establishment in the 1980s, the Turkish defense industry gradually expanded its industrialization, design, research and development activities from the late 1990s onwards. Until the early 2000s, Turkey was heavily dependent on foreign defense imports. However, this situation has gradually changed, and direct arms procurement from foreign companies now accounts for only 10% of the needs of its defense industry. From 2006 onwards, in order to strengthen its defense industry, Turkey launched feasibility studies and allocated large sums of money to research projects, particularly for companies. Statistics show that in 2002, the country spent \$5.5 billion on defense research projects, while in 2011, this sum rose to \$27.3 billion, testifying to the country's commitment to innovation and technological development in the defense sector. Also according to a report published by the Undersecretariat of Defense Industries (now the Presidency of Defense Industries) in January 2012, the 10% of the country's defense industry needs that were directly supported by foreign companies until 2011 were met by domestic companies and joint consortiums.

The rapid expansion of Türkiye's defense industry in recent decades has propelled it onto the global stage. In 2000, only one Turkish company ranked among the top 100 global defense firms, but by 2020, this number had grown to seven, making Türkiye the 14th largest exporter of military equipment globally (Bouvier, 2021). The growth has been driven by several key defense companies specializing in advanced technology across multiple military domains. ASELSAN, founded in 1975, is a prominent defense electronics company, ranking 58th globally. ASELSAN has contributed significantly to the land and aerial defense sectors, providing technologies such as the Altay Main Battle Tank, T129 ATAK helicopter, and ANKA Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicles (UAVs). The company also developed the SOM cruise missile and the MILGEM corvette, which are deployed across Türkiye's armed forces (Al-Wahaib). Turkish Aerospace Industries (TAI), established in 1973 to reduce Türkiye's dependency on foreign imports, has become the country's leader in aerospace manufacturing. TAI's reorganization in 2005 consolidated it with other entities, strengthening its position within the Turkish defense landscape. Based in Ankara, TAI ranks among the world's largest defense firms, with a focus on the production of UAVs, helicopters, and fighter jets (Al-Wahaib).

ROKETSAN, founded in 1988, specializes in the development and production of missile systems. This company is crucial in enhancing Türkiye's capabilities in missile technology, supporting national defense strategies with precision-guided munitions and long-range missiles. BMC is Türkiye's premier producer of armored land vehicles, ranking 86th in the world. BMC's products serve both domestic needs and international clients, meeting the high demand for reliable, protective land systems in conflict zones.

Baykar Defense has emerged as a leader in UAV and UCAV production, thanks to its highly regarded Bayraktar drones. Baykar's co-founder and engineer, Selçuk Bayraktar, has become a national figure for his role in pioneering this technology. Bayraktar drones proved especially effective in conflicts such as those in Libya, Syria, Iraq, and the Nagorno-Karabakh region, earning Türkiye international recognition for its UAV technology and leading to increased global demand for these systems (Al-Wahaib). President Recep Tayyip Erdoğan recently highlighted Türkiye's significant strides in achieving defense industry self-sufficiency, stating that its self-sufficiency rate has climbed from a mere 20% to an impressive 80%. This advancement demonstrates Türkiye's investment in its defense industry infrastructure, production capabilities, and technological innovation.

Security challenges in some african countries

Many African countries facing significant security threats have turned to Türkiye's defense industry for critical support in recent years. The deployment of Turkish drones especially the TB2, and other equipment have provided these nations with critical support in their efforts to combat various threats. Following their successful performance in the Nagorno-Karabakh conflict between Azerbaijan and Armenia, Turkish drones, especially the Bayraktar TB2, have gained international acclaim. President Recep Tayyip Erdoğan noted this growing interest during a 2021 trip to Africa, stating, "*Everywhere we went in Africa, they asked us for armed and unarmed drones*" (Kılıç, 2022). The strategic impact of these drones is exemplified in Burkina Faso, where Baykar's CEO, Haluk Bayraktar, was decorated as an Officer of the Order of the Stallion by Burkina Faso's President of the Transition, Captain Ibrahim Traoré. This highest national honor recognized the substantial role of Turkish drones in counterterrorism efforts. Similarly, Ethiopia, during the Tigray conflict in 2021, acquired Turkish TB2 drones, which reportedly played a decisive role in allowing Ethiopian forces to gain an advantage against rebel forces (Ministère des Armées, 2024).

According to Bayram (2022), security issues across the continent are complex and multifaceted, involving both internal and regional dynamics. Algeria and Morocco, for instance, are locked in a geopolitical rivalry over the Western Sahara, which shapes each country's defense priorities. Ethiopia faces internal conflict over the Tigray issue, while tensions with Egypt arise due to Nile River water disputes and dam construction. In East Africa, Kenya and Somalia contend with the ongoing threat posed by al-Shabaab, a militant group operating across borders. The Sahel region, especially Mali, has seen rising attacks from groups linked to al-Qaeda, creating a critical need for military equipment and support. Meanwhile, the Central African Republic (CAR) continues to feel the repercussions of its civil war, Cameroon grapples with Ambazonian separatism, and Nigeria faces relentless violence from Boko Haram. Uganda has experienced bomb attacks, and DAESH has recently extended its influence into Mozambique. These diverse conflicts underscore the range of security challenges that Turkish defense equipment aims to help address in African nations striving for stability amidst such threats.

Rising of african souverinity and Türkiye's global ambitions

The emphasis on African sovereignty has gained momentum as many African nations increasingly seek to assert political and economic independence, particularly in their relationships with foreign powers. Recent events, including the withdrawal of French military forces from Mali, Burkina Faso, and Niger, and the partial withdrawal of U.S. forces from Niger, illustrate a growing trend in which African countries push back against foreign military presence. These developments mark a shift toward national sovereignty in security, with countries increasingly focusing on self-sufficiency and seeking partnerships that respect their autonomy and contribute to local capacity. Türkiye offers African countries an alternative model for partnership, distinct from the traditional relationships they maintain with former colonial powers or the debt-centric approach associated with China's lending policies. This "third choice" approach underscores mutual respect, shared interests, and a win-win dynamic, which resonates with African leaders increasingly looking for equitable and sustainable partnerships. Türkiye's model could be attractive to African nations as it contrasts sharply with efforts by traditional partners to preserve old dynamics and hierarchies on the continent, which have historically centered on resource extraction and paternalistic aid. (Sanogo 2021). In this framework, Türkiye emphasizes cooperation that prioritizes both parties interests and respects African nations sovereignty

in decision-making. Turkish involvement in infrastructure, defense, education, and economic partnerships illustrates this approach, positioning Türkiye as a prospective major partner.

Türkiye's Africa policy intertwines with its broader global ambitions, which are deeply rooted in its historical legacy and geopolitical position. Emerging from the remnants of the six-century Ottoman Empire, which governed parts of Europe, the Islamic world, and portions of Africa, Türkiye has long been influenced by East-West dynamics, balancing tradition and modernity, and aspiring to reclaim a role as an influential, independent power with a unique identity (Robinson, 2022). The republic has developed into the 17th largest economy globally, boasting a GDP of \$1.024 trillion as stated in the world bank 2024 country report. (World Bank, 2024). Türkiye's recent rise to 8th place among the world's most powerful armies, attributed to advancements in technology, manpower, and field experience, reflects its strategic intent to enhance its global presence (Sputnik Türkiye, 2024). This ambition is evident in Türkiye's growing partnerships across Africa. Under President Erdoğan, Türkiye has pursued a proactive foreign policy aimed at establishing a strong presence in regions beyond its immediate neighborhood, including Africa. Türkiye's development of its defense sector and increased defense exports, particularly drones and armored vehicles, have aligned with this ambition. In Africa, where many countries face security challenges, Turkish military technology offers an alternative to Western and Russian defense suppliers, further enhancing Türkiye's regional influence and aligning with its goals for broader global recognition.

Conclusion

In conclusion, Türkiye's Africa policy has transitioned from a foundation of public diplomacy to a multi-dimensional strategy encompassing military cooperation. Initially, Türkiye focused on diplomatic and cultural outreach, such as opening embassies and offering educational support through scholarships, which built strong foundations of goodwill with African nations. Over time, and particularly in the past decade, Türkiye has expanded its efforts to include defense partnerships, military agreements, and arms exports in response to security challenges faced by various African countries. This evolving relationship reflects both Türkiye's rapidly advancing defense industry and its strategic ambitions to play a greater role on the global stage. The shift is also aligned with the growing sovereignty of African countries, many of which now seek balanced partnerships that contrast with traditional models of external influence. Türkiye positions itself as a "third option" between established powers and newer entrants, offering a win-win partnership based on mutual respect and sustainable collaboration. In doing so, Türkiye strengthens its ties with African nations while furthering its goal of becoming an influential, independent global power, reflective of both its historical legacy and its economic and military capabilities. This mutual exchange, fostered through a unique and equitable approach, signals a promising trajectory for Türkiye-Africa relations and reinforces Türkiye's role as an alternative ally on the continent.

References

- Al-Wahaib, M. (2020). *Türkiye'de son 5 yılda yaşanan gelişmeler: Savunma Sanayi 2015-2020*. <https://ayam.com.tr/arastirma/turkiyede-son-5-yilda-yasanan-gelistmeler-savunma-sanayi-2015-2020>
- Bayram, M. (2022). *Afrika'nın savunmasında yükselen güç: Türkiye*. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afrikanin-savunmasinda-yukselen-guc-turkiye/2597008>

Bouvier, É. (2021, October 28). *Turquie. L'industrie de l'armement à marche forcée vers l'autonomie*. Orient XXI. <https://orientxxi.info/magazine/turquie-l-industrie-de-l-armement-a-marche-force-vers-l-autonomie,5127>

Cull, N. J. (2008). *'Public Diplomacy' Before Gullion: The Evolution of a Phrase*. Routledge Handbook of Public Diplomacy.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *Kamu Diplomasisi Nedir?* Cumhurbaşkanlığı iletişim başkanlığı yayınları.

Daily Sabah. (2024). *Türkiye expands its reach into Africa*. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkiye-expands-its-reach-into-africa>

Dışişleri Bakanlığı. *Türkiye-Afrika İlişkileri*. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>

DW (Kılıç, A.). (2022). *Türkiye, Afrika'daki savunma diplomasisini derinleştiriyor*. GDH. <https://gdh.digital/dw-turkiye-afrikadaki-savunma-diplomasisini-derinlestiriyor-44555>

Eren, S. (2022). *Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası*. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 10(1), 128–152. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1035048>

Ministere des Armees. (2024). *Influence turque en Afrique*. https://www.terre.defense.gouv.fr/sites/default/files/ccf/20240529_NP_CCF-PEP-BOC_NDR-%20Influence-turque-en-Afrique_VF.pdf

Robinson, K. (2022). *Turkey's Growing Foreign Policy Ambitions*. Council of Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/turkeys-growing-foreign-policy-ambitions>

Sanogo, A. F. (2021, December 21). *La Turquie, les enjeux d'une nouvelle puissance en Afrique*. Panorama. <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/12/21/la-turquie-les-enjeux-d'une-nouvelle-puissance-en-afrique>

Siradağ, A. (2022). *The Rise of Turkey's Soft Power in Africa: Reasons, Dynamics, and Constraints*. International Journal of Political Studies, 8(2), 1–14.

Sputnik Türkiye. (2024). *Dünyanın en güçlü orduları 2024 listesi yayımlandı: TSK geçen yıla oranla 3 sıra birden yükseldi*. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20240110/dunyanin-en-guclu-ordulari-2024-listesi-yayimlandi-tsk-gecen-yila-oranla-2-sira-yukseldi-1079496567.html>

Tanrıverdi Yaşar, N. (2022, June). *Unpacking Turkey's Security Footprint in Africa: Trends and Implications for the EU*. SWP Comment, 42.

World Bank. (2024). *Turkey Overview*. <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview>

Sport and Soft Power in The Middle East: Qatar as A Model of Sports Diplomacy

Kabirou Aboubakar¹

Abstract

The influence of sport on International Relations has been evident since the early 20th century. Sport has evolved into an effective instrument for governance, assuring the state's presence in the international sphere, through non-coercive strategies such as soft power, smart power, or sport diplomacy. As Pascal Boniface notes, "Football is more widespread than the internet, democracy, or the market economy. Similarly, FIFA has a higher number of members than the United Nations. Athletes such as Zinedine Zidane, Usain Bolt, Leonel Messi, Raphael Nadal, and Cristiano Ronaldo are more widely recognized than remarkable politicians or businessmen". Qatar is a natural gas producer in the Arabian-Persian Gulf, but recently, it has made sport the heart of its development strategy. In addition to acquiring Paris Saint-Germain and recruiting famous international players, Qatar has hosted major sporting events, including the 2006 Asian Games, the 2015 World Handball Championship, the 2016 Road Cycling World Championships, the 2019 Athletics World Championships, and the 2022 FIFA World Cup. Al-Jazeera and BeIN Sports have been instrumental in driving this soft power strategy. Four criteria determine how successful sports are as a soft power tool: its widespread appeal, its media reach, its universal appeal, and its political neutrality. However, issues such as foreign player transfers, drugs, money laundering, and security are progressively criticized at these events. This study employs a multidisciplinary methodology to examine how Qatar deploys sport as a soft power instrument to enhance its international image, regional influence, and hegemony.

Keywords: Sport, Soft Power, Hegemony, Middle East, Qatar, Sport Diplomacy

Discipline: International Relations

Introduction

In the context of political crisis and conflict, several Middle Eastern nations have adopted new strategies to enhance their global standing and expand their influence. Qatar is a sovereign state located in the Arabian Gulf and connected to the Arabian Peninsula, with an area of 11,571 km² and a population of 2.9 million, it is a major natural gas producer that employs sport as a geopolitical instrument, a method of exerting political or commercial pressure, and a conduit for global awareness. Fifty years ago, Qatar was a territory without resources and influence. However, it has since become one of the most prosperous nations in the world. Following the ascension of Emir Hamad bin Khalifa Al Thani in 1995, Qatar initiated a strategy to diversify its economy, reducing its reliance on oil revenues. Sport was identified as a key component of the Emirate's future policy agenda and has made monumental financial investments in sports intending to project an image of modernity and dynamism. Subsequently, after winning the candidature to host the 2022 FIFA World Cup, Qatar acquired the Paris Saint-Germain football club and created a sports television channel, beIN Sports. These three events represent the zenith of Qatari soft power. At a time when non-coercive methods are becoming continuously more influential in International Relations, the concept of soft power has taken on greater importance. It was first introduced by political theorist Joseph Nye, who defined it as a nation's capacity to exert influence through attraction and persuasion, in opposition to force or coercion. Sport play an essential role in

¹ PhD Student, Selçuk University, Institute of Social Sciences, International Relations.

achieving this effect. Despite troubled relations with its neighbors, Qatar has established itself as a pivotal player on the international stage. (Pascal, 2016) notes “Sport can foster a sense of affinity and popularity towards a particular power structure. The demonstration of military might evoke a sense of trepidation and even rejection; however, this is not the same as the triumph of an athlete in a sporting competition”. As (Boniface, 2010) observed, the global reach of football is greater than that of democracy, the Internet, or the market economy. The international visibility of Zidane, Beckham, Ronaldo, Bolt, and Nadal is greater than that of Chirac, Blair, Aznar, Bill Gates, and Ted Turner. The Fédération Internationale de Football Association (FIFA) has 203 member countries, more than the 190 member countries of the United Nations. He considers football to be one of the few aspects of globalization that has not been subject to domination by the United States of America. Sport is undoubtedly one of the most effective political instruments for enhancing a country's visibility on the global stage. However, the emirate's investment in sport is now coming under scrutiny. Concerns about the transfer of international professional athletes, the exploitation of minors and athletes from developing countries, drug use, money laundering by sports agencies, and the security of international sporting events are also beginning to emerge. This study employs a multidisciplinary methodology to examine how Qatar deploys sport as a soft power instrument to enhance its global image, regional influence, and hegemony.

The Qatari Economic System: Structure and Key Dynamics

Prior historical economic activity in Qatar included the pearl trade, the main source of national renown. However, the 1930 Economic crisis and the intensification of pearl oyster farming in Japan precipitated a severe economic downturn in Qatar and its neighboring countries. Some of the Qatari population relocate from the west coast to the coastline surrounding Doha (Ennasri, 2013). In addition to its existing oil production, Doha began extracting gas in 1949, to diversify its economy. Before that date, 90% of Qatar's revenue was derived from oil resources. Development of the North Field formally began in the 1960s, with the first gas discovery made by the Shell Company of Qatar in 1971. Three years later, the Qatar General Petroleum Corporation (QGPC) was nationalized to develop the North Field. The oil crises of 1973 and 1979 allowed the Emir to use the revenues generated to implement a comprehensive infrastructure development plan. Concurrently, the Qatari population witnessed an enhancement in their social, health, and educational status, reinforcing their support for the ruling authority. This system, designated as Riyal Politik, refers to the policy similarly implemented by neighboring states, which involves the utilization of petrodollars to foster social stability and dynastic legitimacy (Perla, 2013).

The key era in Qatar's economic history was the 1980s. Given the gradual decline in oil and associated gas production, the Emir has chosen to allocate more resources to exploiting gas reserves and focus on liquefied natural gas (LNG). LNG is a process whereby natural gas is liquefied at temperatures below 160°C and transported by tanker to third-party markets. Subsequently, the LNG is reprocessed at regasification terminals. The Qatar LNG Company (Qatar Gas) was established in 1984 in response to these concerns. The North Field is being developed in three distinct phases. The initial phase, which will conclude in September 1991, requires the installation of the requisite infrastructure for the production, processing, and transportation of LNG. The second phase necessitates the sale and export of the LNG to the Gulf States. The final stage of the project is to export LNG to markets in Asia, America, and Europe. The production of LNG began in 1992. The economy of Qatar is largely reliant on hydrocarbon production, which is projected to account for 39% of its Gross Domestic Product (GDP), 87% of its exports (totaling €42 billion, 75% of which will be derived from gas), and 78% of its budget revenues by 2021 (Trésor, 2022). In 2020, it was the fifth largest producer of natural gas, preceded only by the United States, Russia, Iran, China, and Canada. It is also the leading exporter of liquefied natural gas and a medium-sized oil producer (25.2 billion barrels in 2020, or 1.5% of world reserves). It was a

member of the Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) from 1961 to 2018, an organization it is now leaving to focus on liquefied natural gas production.

Despite the Qatari economy remains dependent on the exploitation of gas resources, Sheikh Hamad decided in 2005 to diversify the economy into other areas of activity before the reserves were exhausted. He claims that the policy will "strengthen the national economy by diversifying into different asset classes". The Qatar Investment Authority (QIA), a sovereign wealth fund, is responsible for the initiative, which involves reinvesting some of the oil and gas revenues in other sectors, including culture, education, finance, industry, sports and tourism, domestically and internationally. The program is detailed in Qatar Vision 2030, which sets out the country's long-term strategy and aims to make Qatar a prosperous nation that delivers economic and social justice for all, in harmony with nature (Qatar News Agency, 2022).

Genesis and Evolution of Soft Power and its Influence in the Middle East

For more than a decade, the value and strategic potential of the concept of soft power have been the subject of considerable debate. There is a wide-ranging debate at all levels, not about the most precise conceptualization of the term but about how it can be an appropriate tool to support the foreign action of a single state or act and move as its public policy instrument and alongside diplomacy.

In international relations theory, Joseph Nye introduced the concept of soft power in 2004. He defined it as the "power of persuasion that a state exercises over others." This refers to the values, cultural tools, and commercial resources states can use to influence and direct the actions of other international actors. (Nye, 2004). This concept contrasts with the notion of hard power, defined by factors such as demographics, economics, and military strength. Soft power is based on qualitative elements, including international reputation, cultural influence, and commercial penetration. Beyond the labels, this phenomenon has existed for centuries, and states have consistently employed it following their respective objectives. During the 1980s and 1990s, the United States implemented this strategy to promote the image of America as the archetype of Western freedom. Today, new actors, including China, India, and the rich Arab states of the Persian Gulf, are seeking to strengthen their 'soft power'. This concept has become a central precept of foreign policy, despite the considerable challenge of terrorism in the region. The prevalence of these areas makes it difficult to establish a positive reputation for the Middle East in the West.

The richest Arab countries in the Gulf have embarked on a major investment program, particularly in sports, culture, and religion. This has been driven by the considerable energy wealth accumulated over the past few decades. For example, Qatari funds have purchased football teams in some European countries (Paris Saint-Germain and Malaga being the most notable cases) and hosted major sporting events (such as the World Athletics Championships or motorcycling competitions in Losail). It is also remarkable that Abu Dhabi has made meaningful investments, not only in the sporting field (with the acquisitions of Manchester City or the formation of UAE Team Emirates, a professional cycling team) but also in areas beyond the scope of neighboring Qatar. These include the branch of the Louvre Museum or New York University in the Federation and the organization of Expo 2020 in Dubai. Although less visible, Saudi Arabia's actions are just as striking. In recent years, particularly following the rise of Crown Prince Mohammed bin Salman (MBS), the country has made major investments in football teams, including Newcastle United, and the organization of sporting events such as the Spanish and Italian Super Cups.

These examples share a common feature: the substantial initial investment made by state-owned entities such as the Qatar Investment Authority (QIA), the Abu Dhabi Investment Authority (ADIA), or the

Saudi Public Investment Fund (PIF). Over time, these entities have become the main expressions of Gulf Arab soft power globally. Indeed, by leveraging these avenues, these governments have endeavored to rehabilitate and, in part, reposition their international image, often shaped by negative preconceptions and stereotypes. However, at the fundamental of this pursuit of visibility lies a deeper motivation than a mere display of affluence. Ultimately, the objective is to demonstrate an increasing level of influence, receptivity to modernity, and remarkable social and economic dynamism, which can facilitate the success of the transition models (political, economic, social, and security) pursued by Gulf countries, as outlined in their "Vision" programs. Sport and culture are regarded as instrumental in projecting and reflecting national power and influence on the international stage. However, they also serve as crucial instruments at the national level, facilitating access to and reinforcement of power.

Soft power and sports diplomacy in the Middle East

Sport is an integral part of a country's soft power, according to the work of Joseph Nye, who began to define it in 1990 in *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (Joseph, 2004). It can serve as a vehicle for convergence, an outlet for national tensions, and is often peaceful. However, it can also be used as a sign of protest. The effectiveness of sport as a vector of soft power depends on four key factors: popularity, media coverage, universality, and political neutrality. Sport diplomacy may manifest in several different ways. Historically, sporting events have facilitated the conciliation of two states (Jérémie, 2014). Prominent historical instances include the celebrated ping-pong match between the United States of America and the People's Republic of China on April 10, 1971, during the Cold War, and cricket matches between India and Pakistan.

In addition, political leaders use sports to develop a brand image and establish themselves globally (Mahfoud, 2014). This is particularly evident in the Gulf region, where the origins of this phenomenon can be traced back to the first Gulf War. In the post-oil era, the Qataris have sought to secure their territory and strengthen the local economy by attracting foreign investors. To this end, they have organized a surplus of major sporting events, which have brought together foreign multinationals, international sports organizations, and urban mega-projects, including Zayed Sports City in Abu Dhabi, Dubai Sports City, and Aspire in Doha (Amara, 2010). Qatar hosted the 2006 Asian Games, Saudi Arabia created the Formula 1 Grand Prix, and the United Arab Emirates organized a prestigious annual tennis tournament. In this regard, the organization of the 2022 FIFA World Cup in Qatar has been celebrated as a historical moment in the Gulf region, as it will be the first mega-event to be held in an Arab country. Qatar's intense lobbying efforts were ultimately successful in securing the event. On 2 December 2010, Qatar emerged victorious over Australia, Japan, South Korea and the USA. The prestige derived from this reception, in conjunction with the sponsorship of international sporting events by companies based in the Gulf region and the acquisition of prominent European football clubs, serves to place the Middle East on the global stage.

Qatari soft power

Qatar has opted to invest extremely in soft power, taking advantage of factors such as its political stability, military alliance with the United States, income distribution policy, and a higher education system that is notably progressive for the region (Osman, 2013). Qatar's instruments of influence include the Al-Jazeera television channel, sports investments, and the foreign aid policy. Qatar has identified many key sectors for development to enhance its brand image abroad. Such sectors include tourism, culture, education, and sport. (Gandon, 2013).

Qatar's sports diplomacy

The term 'Sports Diplomacy' describes the strategic utilization of athletes and sporting events to influence the perceptions of international audiences in alignment with a government's foreign policy goals (Murray, 2012). It represents a form of soft power that encourages closer relations between peoples, nations, and states, thereby enhancing the efficacy of traditional methods. Significant global sporting events, such as the FIFA World Cup, can facilitate engagement with international audiences (Alqashouti, 2021). Acknowledging its deficiency in terms of hard power, which is necessary to gain influence and authority on the global stage, Qatar employs sports diplomacy as a foreign policy instrument to demonstrate its soft power. The pursuit of sporting success in Qatar is driven by three distinctive objectives: the promotion of national well-being, the strengthening of international diplomatic relations, and the establishment of the country as a leading global hub for sports (Reiche, 2014).

Qatar is allocating important financial resources to use sports as a diplomatic instrument, with an estimated investment of billions of dollars. The QIA (Qatar Investment Authority) Sovereign Wealth Fund and its subsidiary Qatar Sports Investments (QSI) are the main organs of this aspect of Qatari soft power. Jointly, they have established a strategy of vertical integration across the entire value chain of world sport, which consists of the following elements: the organization of major sporting events, the acquisition of professional sports structures, the creation of a sports broadcasting group, the establishment of an equipment manufacturer and the formation of contractual partnerships. From 2000 to 2023, Qatar hosted more than 30 regional or international sporting events (Brannagan, 2022). Qatar's ambitious efforts are attributed to the country's efforts to "build up to offer for or stage a first-order sports event in this case, the 2022 World Cup". The organization of the 2006 Asian Games was the inaugural demonstration of the potential of this field of activity to the Emirate (Gillon, 2006). Doha has frequently hosted international sporting events, including the Qatar Cycling Tour, the Doha Tennis Open, the Qatar Prix de l'Arc de Triomphe horse race, and the Motorcycle Grand Prix. Conversely, the most substantial investment made by Qatar has been in football with the 100% acquisition of Paris Saint-Germain in 2012 and the sponsorship of FC Barcelona by the Qatar Foundation between 2010 and 2016, subsequently assumed by Qatar Airways. Qatar has adopted the same guidelines as those relating to education and has initiated a project like *Education City*. This *Aspire* project was established in 2003 and includes an academy that unites the globe's most popular sports in a single center. Aspire facility can accommodate up to 200 athletes per annum, to train the champions of tomorrow (Gray, 2013). The launch of beIN SPORTS, a sports television channel aimed at an international audience in 2012, has also served as a conduit for sporting diplomacy and enabled the Emirate to propagate its ideas and values via a global broadcasting channel.

In the context of international relations, the state of Qatar serves as a model for diplomatic engagement through sport. This is exemplified by the observation made by Hamad Abdulla Al-Mulla, Qatar's Director of Communications, in 2004: "It is more important to be recognized by the International Olympic Committee than by the United Nations because sport is the fastest way to deliver a message and promote a country (Lyant, 2022).

In a 2014 interview with Nasser Al-Khelaifi, Pascal Boniface, director of the *Institut de Relations Internationales et Stratégiques* (IRIS) and a pioneer in the field of football geopolitics, revealed the Qatari government's aspirations in the realm of sports diplomacy. To this end, he underscored the following: "The Qatari government has cited the need to find new sources of revenue and stimulate national growth as the reason for its investment in sport". As evidence of this diversification, it can be noted that 50% of Qatar's GDP now comes from non-hydrocarbon sectors, notably tourism and culture. The organization of approximately fifty significant sporting events annually, in conjunction with the

provision of state-of-the-art infrastructure for locals and international athletes, has served to establish Qatar as a prominent global hub for sports.

The strategy of sports diplomacy pursued by Qatar can be summarized in three key areas: The most advanced sports facilities to host the world's best teams, intensive lobbying of international sporting institutions, and organization of the most prestigious competitions. Despite the ostensible and seductive apoliticism of sport, Qatar is engaged in a process of reinvention concerning diplomatic practices (Gassman & A., 2014).

2022: A pivotal year for Qatar's sporting diplomacy

The year 2022 represents a pivotal moment in Qatar's engagement with international sporting organizations. Two historical events have defined the trajectory of Qatari investment in sport during this period: the contract renewal of Kylian Mbappe with Paris Saint-Germain and the frequent calls for a boycott of the World Cup. The renewal of Kylian Mbappe's contract, signed on 21 May 2022, represents a significant event in Qatar. The financial aspects of the contract are considerable: a signing bonus of €300 million and an annual salary of €100 million for three years. The current and former presidents of France, Emmanuel Macron and Nicolas Sarkozy, have both played a role in this matter, contacting the Parisian player on several occasions to persuade him to extend his contract with the capital club. Some experts expressed their opposition to the financial dominance of the Parisian club, which appears to be at odds with the values that the sport initially sought to promote. At this point in the discussion, the sports washing is introduced.

Sports washing refers to the spending of momentous sums of money on the organization of sporting events and the broader field of sport, to conceal practices that violate human rights within one's own country. Similarly, as some polluting companies allocate significant resources to marketing initiatives that highlight their minor ecological contributions, some jurisdictions, and states invest heavily in portraying an "idealized version of their society." This phenomenon is exemplified by Qatar and its organization of the 2022 FIFA World Cup, as well as by prominent corporations such as Coca-Cola, which occupies an opposed position on the health spectrum yet sponsors the Olympic Games and the 2022 COP27 Conference in Egypt.

A second factor that impedes Qatar's appeal through sport is the multiple calls for a boycott of the country's World Cup. The term "boycott" is defined as "controlled violence against an enemy or adversary with whom a serious dispute could not be settled by negotiation" (Béliveau, 2014). The concept of a boycott of the World Cup originated in the Nordic countries, particularly in Norway, where national clubs expressed their opposition to this event to their respective federations, citing concerns that were incongruous with the values they sought to uphold. Nevertheless, the initiative was rejected at an extraordinary congress of the Norwegian Football Association (368 against, 121 in favor) following a threat by FIFA to exclude the Norwegian Football Association from the 2026 FIFA World Cup should it decide not to travel to Qatar. Since September 2022, several petitions, articles, and media outlets have advanced the argument that participating in the 2022 World Cup would be incompatible with the principles of the boycott. They have therefore called for a boycott of the tournament.

Challenges of Qatari Sport Diplomacy

While there is the potential for acquiring soft power by hosting a world-renowned sporting event, the consequences may have the opposite effect and result in soft disempowerment. The term 'soft disempowerment' describes situations in which an individual's actions or words have the potential to

cause offense or disagreement among others, resulting in a diminished level of appeal or influence (Giulianotti, 2015). Hosting events places Qatar in the global spotlight and thus runs the risk of exposing deficiencies and shortcomings in the organization and management of the event. This may result in international criticism and analysis of the host nation's performance. In the period preceding the tournament, Qatar was the subject of severe criticism from institutions and individuals. The principal concerns centered on issues of corruption and bribery, meteorological conditions, and allegations of human rights violations involving migrant workers engaged in the construction of stadiums. Despite the final match of the World Cup, criticism persisted. One of the most vehemently critical comments directed at Qatar, which generated significant international attention, was made during the World Cup final, in the presence of millions of viewers. The Emir decorated Lionel Messi with the '*Bisht*', a traditional Qatari garment.

The Bisht Effect

The 2022 FIFA World Cup in Qatar was marked by controversy following the draping of Lionel Messi with a traditional *Bisht* by the Shaikh Tamim, a symbol of respect and honor, which was perceived by some as an act of cultural insensitivity (Twaij, 2022). Western commentators have characterized the act as a "strange act" and a "barbaric intrusion" into Qatar's political beliefs. Nevertheless, several international supporters acclaimed the event, likening it to the coronation of a king of football (Osborne, 2022). The phenomenon of international fans wearing the *Bisht*, known as the '*Bisht* effect', further intensified the debate.

Picture 1: Messi in Traditional Bisht: A Gesture of Honor Amid Criticism

Source: <https://www.thenationalnews.com>

Some Western countries expressed disapproval of the act, citing the belief that Qatar was attempting to draw attention to itself and its political beliefs during Argentina's most significant victory. Nevertheless, the same parties sought to impose the LGBTQ+ agenda on Qatar, thereby demonstrating the West's double standards in this regard. The European standard is viewed as the global benchmark to which all should adhere unquestioningly. Any expression of appreciation from a culture perceived as non-modern is dismissed as a backward belief. An act intended to honor and celebrate multiculturalism has resulted in a vicious clash of cultures and identities. Hosting major international sporting events, such as the FIFA World Cup, can confer some benefits to a small state (Sorek, 2019). Positive international exposure is important for small states constantly attempting to distinguish themselves and increase global visibility (Chong, 2010). Qatar has gained the reputation of being able to host and organize mega sporting events and the advantage of demonstrating that it is a dependable location for any future events. These include enhanced global visibility and boost the state's political influence. Hosting the World Cup for Qatar was a success, with the country ranking third in fan attendance. Additionally, the tournament saw several inaugural occurrences, including the participation of all six continents in the knockout stage, the appointment of a female referee for a match, and the first instance of no English fans being arrested during the World Cup (Kilani, 2022). Furthermore, the prohibition of alcohol in stadiums also proved advantageous for international spectators, particularly women, who reported a heightened sense of security during the concluding stages of the competition (Williams, 2022).

Conclusion

Sports diplomacy represents a central prerequisite for small countries like Qatar. It allows them to adopt a brand image and thereby liberate themselves definitively from the turbulent region of the Middle East. The Qatar's initial decision to pursue a path of soft power rather than hard power has proven to be a successful strategy, resulting in a crucial increase in recognition since the early 2010s. This period saw Qatar's success in hosting the 2022 FIFA World Cup, the acquisition of the Paris Saint-Germain football club in 2011, and the establishment of the sports broadcasting channel BeIN Sport in 2012. The Qatar Vision 2030 plan to diversify the Qatari economy has been meticulously planned and is already yielding results. The emirate has asserted that over half of its revenues are derived from sources other than the hydrocarbon market. The swiftness of the process has been noted by observers, as has its underlying structural logic. While sports have enabled the Emirate to gain a position on the global stage, the resulting media exposure has obliged it to align itself with the values espoused by sports and the West countries. It can be argued that the term 'soft power' is not a truthful description of the sporting diplomacy of the golfing nations. The concept of 'sports washing', which refers to the excessive expenditure by states on the sport to conceal the humanitarian situation in their countries, appears to be a more appropriate description. Indeed, it is becoming gradually challenging for the Emirate to disguise this reality. Since the 2022 World Cup was awarded to the Emirate, numerous NGOs have repeatedly highlighted the conditions of workers on stadium construction sites, the attacks on homosexuals, and the status of women in Qatari society.

Acknowledgments

My sincerest gratitude to UDEF for their invaluable efforts in organizing the 10th International Student Symposium, an event I have had the distinct honor of attending since the 7th edition. This symposium is not only an academic platform; but constitutes a unique opportunity for fruitful interactions with students from a geographically and culturally diverse background. Moreover, it offers invaluable opportunities to engage with renowned scholars and academics and enhance our skills and professional

networks. Your persevering commitment has established a vital forum wherein we are not only allowed to present our work and undergo evaluation by a jury, but also to have our research published. Your exemplary support for international students is greatly appreciated. Express my gratitude for your continued dedication.

References

- Alqashouti, M. (2021). Qatar mediation: From soft diplomacy to foreign policy. *European Scientific Journal*, 17(9), 1-15.
- Amara, M., & Theodoraki, E. (2010). Transnational network formation through sports-related regional development projects in the Arabian Peninsula. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 2(2), 135-158.
- Boniface, P. (2016). Le géosportif. *Revue de Géopolitique*, (10), 12-16.
- Boniface, P. (2010). *Football et mondialisation*. Paris: A. Colin, coll. Cursus.
- Brannagan, P. M., & Reiche, D. (2022). *Qatar and the 2022 FIFA World Cup: Politics, controversy, change*. Palgrave Macmillan.
- Ennasri, N. (2013). *Le rôle du Qatar au sein du monde arabe* (K. Sader, Intervieweur). Observatoire du Qatar.
- Gassman, R., & Al-Qawasmi, F. (Eds.). (2014). *Contemporary Qatar: Examining state and society*. Springer.
- Giulianotti, R., & Brannagan, P. M. (2015). Soft power and soft disempowerment: Qatar, global sport, and football's 2022 World Cup finals. *Leisure Studies*, 36(6), 724-736.
- Gray, M. (2013). *Qatar: Politics and the challenges of development*. Lynne Rienner Publishers.
- Gillon, P. (2006). *La politique sportive des Émirats du Golfe : comment obtenir une visibilité internationale ? Insaniyat : Revue algérienne d'anthropologie et de sciences sociales*, 34, 29-38.
- Jérémie, G. F. (2014). *La diplomatie par le sport, le Qatar entre dans l'arène. Regard critique*, 9(1), 3-13.
- Kilani, A. (2022). *Teams from six continents reach the World Cup knockout stage for the first time in tournament history*. Al Jazeera.
- Lyant, P. (2022). *La diplomatie sportive des pays du Golfe*. Business Cool.
- Mahfoud, A. (2014). Sport and political leaders in the Arab world. *Histoire@Politique*, 23, 142-153.
- Murray, S. (2012). The two halves of sports diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, 23(3), 576-592.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power and American foreign policy*. *Political Science Quarterly*, 119(2), 255-270.

- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs.
- Osman, A.-B. (2013). The rise of Qatar as a soft power and the challenges. *European Scientific Journal*, 9(31), 39-51.
- Osborne, M. (2022). *Why Qatar's World Cup has been a magnificent success*. Middle East Eye. Retrieved from <https://www.middleeasteye.net>
- O'Connor, P., & Williams, H. (2022). Female fans feel safe at the Qatar World Cup thanks to reduced alcohol consumption.
- Perla, S. G. (2013). *La stratégie économique du Qatar*. *Confluences Méditerranée*, 84(1), 45-57.
- Renard, G. (2017). *Comment le petit Qatar est devenu si riche si rapidement*. Les Echos.
- Reiche, D. (2015). *Investing in sporting success as a domestic and foreign policy tool: The case of Qatar*. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 7(4), 489-504.
- Sorek, T. (2019). Legacies of mega-sporting events in developing countries: A case study of Lebanon. In D. Reiche & T. Sorek (Eds.), *Sport, politics and society in the Middle East* (pp. 165-182). Hurst/Oxford University Press.
- Srour-Gandon, P. (2013). *La stratégie économique du Qatar*. *Confluences Méditerranée*, 84(1), 45-57.
- Trésor, D. G. (2022). *Les hydrocarbures*. Ministère de l'Économie, des Finances et de la Relance. <https://www.tresor.economie.gouv.fr>
- Twaij, A. (2022). *How Lionel Messi's 'Bisht' exposed Western media's racism again*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/>

Indonesia's Relations with the Gulf Countries and the Main Motivations That Determine These Relations

Reza Rezeki¹

Abstract

A national interest is anything that relates to the interests, well-being and survival of a country. National interest can consist of various things such as security, economy, defense, politics, society, culture and others. The national interest is a very important factor to consider in the decisions and actions of governments and citizens. International cooperation is one of the efforts of a country to realize its national interest. Coercion is not used in international cooperation or it is called soft power. The Arabian Gulf region could be a gateway for Indonesia to move away from the orbit of China and the US. It is also a potentially lucrative market and investment partner. In this context, the Gulf is represented by the Gulf Cooperation Council (GCC), an intergovernmental political and economic union comprising Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia and the United Arab Emirates. In 2003, governments in the Arab Gulf states began to look at Indonesia not only for economic reasons but also for geopolitical reasons. The assertive moves by powerful states towards Southeast Asian countries reinforced the Gulf Arab states' view that reliance on the geopolitical power of the United States was unreliable and that the Gulf Arab states should seek a more strategic relationship with Southeast Asia as a global trading partner.

Keywords: Gulf Cooperation Council, Economy; Multilateral; Middle East, Indonesia

Discipline: International Relations, Social and Political Sciences

Introduction

In recent years, Southeast Asia and West Asia have become increasingly close in terms of political, economic and security policies. For example, Indonesia and the United Arab Emirates have an evolving but non-strategic relationship (Sterling Jensen, 2017). In 2017, the UAE invested around USD 2 billion in the Indonesian economy, but this is less than the USD 10 billion Indonesia was expected to receive in the same year (United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs, 2021). The UAE purchases Indonesian defense products, including shipbuilding capabilities of the Indonesian navy.

There is a good investment relationship between the GCC and Indonesia, which has increased in recent years. Trade between Indonesia and the Gulf countries increased by 40 percent from USD 8.68 billion in 2016 to USD 12.15 billion in 2018. Indonesia's imports from the Gulf countries total more than USD 7.6 million a year; Saudi Arabia ranks 12th among Indonesia's global trading partners (The Observatory of Economic Complexity, 2021). Investments have also increased - [by 26 percent] from USD 60.3 million in 2016 to USD 76.1 million in 2018. In 2023, the Indonesia-GCC total trade reached USD15.7 billion. That year, Indonesia's exports to the GCC stood at USD6.1 billion, while Indonesia's imports from the GCC were recorded at USD9.6 billion (Antara News, 2024). While the amounts are quite small, both countries have increased their two-way investments. But increasing economic cooperation is not enough. The Gulf countries are rich in oil and gas and Indonesia has a wealth of natural resources. There are opportunities for both sides to cooperate more in the development of natural

¹ A master's student in the International Relations program at Bursa Teknik Üniversitesi

resources, especially in the oil and gas sector. In 2019, Indonesia's fuel oil imports from the GCC reached \$2.4 million. Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Qatar are among Indonesia's top ten sources of oil imports. In the same year, coal imports from Indonesia to the GCC amounted to USD 18,922, making Indonesia the fifth largest exporter of coal to the Gulf (The Conversation, 2021).

This research is qualitative in approach. The research is a straightforward case study applied to an unresolved or ongoing legal issue, and conducted an extensive review of existing literature, scholarly articles, books, reports and policy documents related to Indonesia's strategic plans, geopolitics and the Middle East region. Analyze the results of cooperation or Memorandum of Understanding between Indonesia and Middle Eastern Countries, documents related to diplomatic relations and synthesize the information to identify trends, perspectives, and potential scenarios in the future of Indonesia and Middle East relations. Indonesia's involvement in Middle Eastern countries cannot be separated from the similarity in terms of religion, which in this case is Islam. Indonesia is also vocal in fighting for Palestinian independence so that the Middle East becomes a strategic partnership to help with security, war and other problems that almost always occur in the Middle East region. The phenomenon of contemporary issues in the Middle East region is the main material for data analysis. The Middle East region is one of the most strategic regions with everything that has happened so far. Some conflict issues in the region between the three continents of course still occur frequently and have not shown real peace results. Seeing these problems, Indonesia is certainly involved in dealing with various problems in the Middle East, given the strong political and emotional approaches through cultural history that bind each other.

Indonesia Foreign Policy

According to the Strategic Plan for the Implementation of the Foreign Policy of the Republic of Indonesia (1984-1988), foreign policy is defined as “a policy pursued by the government in the context of its relations with the international community in order to achieve national objectives”. Foreign policy is therefore a reflection of the country's national interests (Sumpena Prawirasaputera, 1984). The formation of Indonesia's foreign policy began as Indonesia sought to decolonize and be recognized by the international community. When fighting against foreign colonialism, of course, armed force is needed to gain independence, but the country's leaders at the time felt that it would not be enough to fight with the weapons and power of a better enemy. The path of diplomacy was thought to be better and could realize independence.

The government was led by President Soekarno, who was the voice of Indonesian politics at the time. Under Soekarno, Indonesia's foreign policy was colored by opposition to imperialism and colonialism and became confrontational. Indonesia's foreign policy also became more militant because at that time Indonesia was strongly opposed to the existence of neocolonialism - imperialism, and colonialism. The foreign policy-making process resembled a process of absolute decision-making, with Soekarno, as the dominant political power, having the final say, while the elite in the palace competed to influence the president in formulating foreign policy.

In handling international disputes, Soekarno displayed a strong and vigorous insistence, but did not neglect to use diplomacy and third-party mediation. During this period, Soeharto focused his policies on the development of the economic sector. It began with the creation of the Ampera Cabinet, tasked with rehabilitating and stabilizing the country, and was followed by the creation of the Development Cabinet with clearer mandates. The main foundations of Indonesia's foreign policy are set out in the preamble of the 1945 Constitution. The first paragraph states that “independence is the right of all nations and therefore colonialism in the world must be abolished as it is not in accordance with humanity

and justice”. Then in the Preamble of the 1945 Constitution, paragraph 4 states: “The government/state is obliged to protect the entire Indonesian nation and all Indonesian blood and to promote public welfare, educate the life of the nation and participate in the implementation of the world order based on independence, lasting peace and social justice (Michael Leifer, 1983). Dr. Mochtar Kusumaatmadja in his book “Indonesian Foreign Policy and its Implementation Today” explains the model of free and active politics as follows: “Free: In the sense that Indonesia does not side with powers that are fundamentally incompatible with the national personality reflected in Pancasila. Active: meaning that Indonesia is active, not passive-reactive, in the conduct of its foreign policy towards international events. With this free and active foreign policy, Indonesia positions itself as a subject and not an object in its foreign relations, so that Indonesia cannot be controlled by the political manipulation of other countries based on the national interests of other countries (Mochtar Kusumaatmadja, 1983).

The Relations between Indonesia and Middle Eastern Countries

Indonesia's proximity to Middle Eastern countries has long been recognized. Many factors contribute to the closeness between Indonesia and the countries of the Middle East. Indonesia has been actively fighting for the rights of Muslims in the Middle East region. One of Indonesia's involvements in the Middle East is the conflict between Palestine and Israel. In this conflict, Indonesia is of course involved as a country that supports Palestinian independence. The Middle East region has always been of interest to the Indonesian people. The ongoing turmoil is attracting more and more attention and concern of the Indonesian people. One of the factors that have led to a great interest in the Middle East region is the religious affinity between the Indonesian nation and the countries of the Middle East (M. Riza Sihbudi, 1993). Good relations with the Middle East can be seen from the orientation of Indonesia's foreign policy in the 1950s, which supported the Arab countries in the Middle East. For example, Indonesia firmly supported the struggle of the Palestinian people by not recognizing Israel. Indonesia's stance in support of Palestinian independence has continued since the beginning of independence. This can be seen in the statement of Indonesia's first President Soekarno that the Indonesian people will stand against the Israeli occupation as long as the independence of the Palestinian people is not handed over to the Palestinians. Based on Soekarno's statement, Indonesia today still and always supports the Palestinian people. Indonesia also supported Egypt in nationalizing the Suez Canal and joined the draft resolution calling for the withdrawal of British, Israeli and French troops from Egypt. Indonesia also participated in the UN peacekeeping mission in the Middle East through UNEF (United Nations Emergency Force) by sending a contingent of Garuda One troops. In return, the Arab countries of the Middle East supported Indonesia's struggle to retake West Irian. In addition to the conflict between Israel and Palestine, there has been much more support and assistance from Indonesia in conflicts in the Middle East region. Such as the conflicts in Syria, Lebanon, Yemen and other regions. Indonesia's assistance to these regions includes both supports in calling the countries of the world to attention and help, as well as various aspects ranging from economic assistance to humanitarian aid. All this shows that Indonesia is pursuing a free-active foreign policy, showing that Indonesia is playing an active role to help reduce tensions in the Middle East region. Indonesia has also established many good relations with countries in the Middle East region such as Egypt, Saudi Arabia, Iran and others. In addition to the political perspective, from economic engagements, many Middle Eastern Arab countries have the potential for development and trade cooperation. In terms of development assistance, after President Suharto's visit to the Middle East in October 1977, several aid projects were agreed upon. These included a fertilizer plant in Cikampek (Iranian aid, US\$200 million), the Pusri IV Palembang project (Saudi and World Bank, US\$100 million), the Surabaya-Malang highway (Saudi and Asian Development Bank, US\$50 million), and electricity in Bandung (Kuwait and Abu Dhabi, US\$30 and US\$14.25 million) (Bafagih, 1977). Similarly, in terms of trade, Indonesian exports to the Middle East were significant. Thus, in terms of

political-historical and economic factors, the Arab countries in the Middle East are potential partners to help Indonesia achieve its economic and development interests. In addition to political and economic factors, there are also cultural factors that can further strengthen Indonesia's relations with Middle Eastern countries, namely cultures rooted in Islam. Of course, this cultural factor can be one of the gluing elements of the relationship between the two countries. This cultural bond, which can turn into an emotional bond, can be seen in the Indonesian Muslim community's constant concern with issues related to Arab countries in the Middle East.

Current Relations between Indonesia and Middle Eastern Countries

Indonesia's foreign policy with Middle Eastern countries has been longstanding. Since August 17, 1945, when Indonesia gained independence, Indonesia has engaged in various forms of cooperation. Cooperation with Arab countries at the macro level has long been established with the introduction of Islam in Indonesia, followed by the number of Muslims going to the holy land to perform the hajj, a form of Muslim worship, and even many Indonesian students studying there, and much more. Indonesia's relationship with Saudi Arabia is quite cordial, given that Indonesia is a predominantly Muslim country, so every year there will be a large number of pilgrims who will visit the holy land to perform the hajj. In 2006, Indonesia was recorded to have sent approximately 205,000 pilgrims. At the recent pilgrims in 2024, the total number of hajj participants from Indonesia this year is 241,000 pilgrims and this makes Indonesia the country in Asia with the largest hajj quota granted by the Government of Saudi Arabia (RRI, 2024). If the cost of Hajj is around US\$ 2577.00, the funds collected are around US\$ 528,285,000.00 or 4,860,222,000,000.00, which becomes Saudi Arabia's foreign currency (Dr. Sidik Jatmika, 2014). One can also detect an increase every year. Of course, then the Indonesian State will have a better relationship with Saudi Arabia. The long-standing opportunity is of course the annual hajj pilgrimage, but current opportunities to expand cooperation between the two countries also exist in the tourism sector, or it is noted that Saudi Arabia's tourist visits to Indonesia are also increasing year by year. Until October 2014, the number of tourists from Saudi Arabia visiting Indonesia was recorded at 131,000, while the total number of tourists traveling abroad from Saudi Arabia reached nearly 1.5 million. Almost two-thirds of these traveled to Malaysia and Dubai (Soenarko, 2015).

Relations between Indonesia and Saudi Arabia

Relations between Indonesia and Saudi Arabia go back a long way. Saudi Arabia was one of the first countries to recognize Indonesia's independence. Officially, the relationship between the two countries has been established since 1947. At that time, King Abdulaziz Al Saud issued a Letter of Recognition of the Kingdom of Saudi Arabia to the Indonesian government on November 21, 1947. In 1950, Indonesia opened the Embassy of the Republic of Indonesia in Cairo, the capital of Egypt, accredited to Pakistan, Arabia and Iran. Thus, diplomatic relations between Indonesia and Saudi Arabia officially began. Then, in 1955, Saudi Arabia opened an embassy in Jakarta, the capital of Indonesia. As a member of the G-20, Indonesia and Saudi Arabia have a lot of potential for mutually beneficial cooperation. Already, Saudi Arabia has a vision for 2030 by diversifying investment sources, including the release of 5 percent of Aramco shares. Indonesia is one of Saudi Arabia's targets due to its stable economic growth and political situation.

Indonesia and Saudi Arabia have also cooperated in various areas. For example, maritime and fisheries development; food safety and fish quarantine; promotion and marketing of fishery products; management and conservation of coastal marine resources; information and applied research as well as

modern technical training; exchange of information and experience as well as modern technical training. According to data from the Central Bureau of Statistics and KKP, Indonesia is currently the second country after Thailand to export canned tuna to Saudi Arabia. Until now, Thailand's canned tuna raw materials came from Indonesia, but since 2015, the export volume of Indonesian tuna raw materials has dropped significantly due to the Indonesian government's crackdown on illegal fishing. In 2016, Indonesian exports to Saudi Arabia amounted to USD 66,849,893 or IDR 869 billion, with exported products including skipjack, tuna, mackerel and other fish products. Imports were mackerel worth USD 645,083 or equivalent to IDR 8 billion. These activities generated a surplus of USD 66,204,810 or equivalent to IDR 860 billion. Saudi Arabia also signed the USD 6 billion Cilacap Refinery Development Master Plan Program (RDMP) project between Indonesian state-owned oil and Natural Gas Corporation or PERTAMINA and the Saudi Arabian Oil Company (ARAMCO) (The Jakarta Post, 2017). The program aims to increase the capacity and complexity of the oil refinery in Cilacap. The program was signed by Saudi Arabia during the visit of King Salman bin Abdulaziz Al-Saud of Saudi Arabia in March 2017 (Nababan, 2017). This refinery project is the highest value investment program in Indonesia. With the signature of both parties on this project, the cooperation between the two countries is expected to promote the basic engineering design and immediately realize the formation of a joint venture.

Relations between Indonesia and Kingdom of Bahrain

Foreign relations between the Kingdom of Bahrain and the Republic of Indonesia were officially established in 1976. Bahrain sees Indonesia as an important market in ASEAN, while Indonesia sees Bahrain as one of the gateways to the Gulf Cooperation Council countries. Indonesia has had an embassy in Manama and Bahrain in Jakarta since December 29, 2010. Both countries are members of the Organization of Islamic Cooperation. Indonesia and the GCC member states have developed strong and multidimensional relations in recent years. The scope of cooperation has expanded from political and economic to cultural and security areas. However, Indonesia's GCC ties are not limited to the region's leading countries such as Saudi Arabia and the United Arab Emirates. Jakarta is also seeking cooperation with smaller regional countries. Bahrain-Indonesia relations present an interesting case in point. Minimal compared to other GCC countries, relations have steadily increased in recent years and span a variety of sectors. This policy brief provides a comprehensive analysis of the growing cooperation between Indonesia and Bahrain. Although Bahrain-Indonesia relations are relatively limited, there has been cooperation in cultural areas. This mainly revolves around tourist flows between the two countries. Various reports indicate an increase in the number of tourists traveling from Bahrain to Indonesia (Harian Terbit, 2022). This is in line with the increase in promotional activities and cultural events organized by the Indonesian government. For example, in 2018, the Indonesian Ministry of Tourism organized an Indonesia Table Meeting at the Crowne Plaza Hotel Bahrain (Muhammad Zulfikar Rakhmat, 2022). In 25 May 2022, The Kingdom of Bahrain was represented by the Member of the Financial and Economic Affairs Committee at the Representatives Council, MP Mahmood Makki Al-Bahrani met with The Indonesian parliamentary delegation in Manama. The two sides discussed ways to enhance joint cooperation between the two countries in all fields, especially at the parliamentary level, in order to further strengthen the solid relations between the two countries and their friendly peoples (Bahrain News Agency, 2022).

Supported by the Indonesian Embassy in Manama and Visit Indonesia Tourism Officer in Dubai, this event aimed to promote tourism and Indonesian culture and was attended by 30 travel agencies and major media outlets in Bahrain. Given that both governments are working towards the introduction of direct flights between Indonesia and Bahrain, tourist flows between the two countries are expected to

increase⁴. Bahrain also offers visa-on-arrival facilities for Indonesian citizens with regular visas (Visalist, 2022). The ease of travel between Indonesia and Manama is expected to further strengthen cultural exchanges and cooperation in the tourism sector.

Relations between Indonesia and the State of Kuwait

Indonesia's relations with Kuwait officially started on February 28, 1968. Relations are focused on economic and trade sectors, particularly energy (oil) and human resources (migrant labor). Kuwait has an embassy in Jakarta and Indonesia has an embassy in Kuwait City. Both countries are members of the Organization of Islamic Cooperation (OIC) and the Non-Aligned Movement. Indonesian President Susilo Bambang Yudhoyono visited Kuwait on April 29-30, 2006 (Arab News, 2006) and in response Kuwaiti Prime Minister Sheikh Nasser Mohammed Al-Ahmad Al-Sabah visited Indonesia on May 30-June 1, 2007 (Kuwait News Agency, 2007). The last meeting at the level of Foreign Ministers was held on 1-2 September 2019 between the Minister of Foreign Affairs of Indonesia, H.E. Retno L.P. Marsudi and the Minister of Foreign Affairs of Kuwait, H.E. Sheikh Sabah Al Khalid Al Hamad Al Sabah, in the framework of the first Joint Ministerial Committee (Antara News, 2019). These meetings are important for enhancing cooperation. Both countries share the same concerns and priorities in ensuring security and exploring opportunities in various fields, particularly trade, investment, tourism and labor. Indonesia has export commodities that Kuwait is currently interested in, such as charcoal, paper, iron and steel, industrial machinery, clothing, food and furniture. Indonesia is also developing new tourism destinations that could be attractive FDI destinations for Kuwait.

On the other hand, Kuwait also has the Kuwait 2035 development plan which is still open for cooperation opportunities such as infrastructure development, innovation-entrepreneurship (start-up business) and renewable energy. Kuwait also has business opportunities for the Indonesian formal workforce, such as in the petroleum, finance, transportation, hospitality, construction, retail and printing sectors.

Relations between Indonesia and the Sultanate of Oman

Indonesia-Oman relations were officially established in 1978. Indonesia and Oman are Muslim-majority countries and share a common commitment to global peace and prosperity. Indonesia has an embassy in Muscat and Oman in Jakarta. Both countries are members of the Organization of Islamic Cooperation and the Non-Aligned Movement. Bilateral relations between Indonesia and Oman are quite good in the political sphere and can be said to be smooth. The government of the Sultanate of Oman sees Indonesia as a country with shared values in its efforts to maintain world peace and order. Both countries respect the principle of non-interference in each other's internal affairs. In foreign policy, Indonesia and Oman have many similar principles, such as maintaining neutrality based on cultural and religious values. This well-functioning bilateral relationship has been marked by reciprocal visits by high-level officials from both countries, including Indonesian President Abdurrahman Wahid (17-18 June 2000), Foreign Minister Ali Alatas (20-21 June 2000), Minister of Justice and Human Rights Dr. Yusril Ihza Mahendra (21-22 January 2002), Minister for the Coordination of People's Welfare Dr. Alwi Syihab (24 May 2005) and Minister of Foreign Affairs (21-22 April 1997). April 1997), Minister of Justice and Human Rights Dr. Yusril Ihza Mahendra (21-22 January 2002), Coordinating Minister for People's Welfare Dr. Alwi Syihab (24 May 2005) and Minister of Foreign Affairs Retno L.P. Marsudi (January 2016). Meanwhile, senior Omani officials who visited Indonesia included Minister for Foreign Affairs Yousuf Bin Alwi

bin Abdullah (September 1992, April 2015, August 2016), Oman's Minister of Justice (June 20-25, 2001), the Sultan's Special Minister, Ambassador, Sayyid Asad bin Tariq Al-Said (April 22-24, 2005).

On 7 March 2016, Yahya bin Mahfoudh al Mantheri, Special Envoy of Dr. Sultan, President of the Council of State (Supreme Parliamentary Assembly), met with the President of the Republic of Indonesia on the sidelines of the 5th Extraordinary Summit of the Organization of Islamic Cooperation on Palestine and Al-Quds al-Sharif held on 6-7 March 2016. During this bilateral meeting, both countries expressed their support for the struggle of the Palestinian people and encouraged a greater role for Islamic states in the Palestinian-Israeli peace process.

The good relations between Indonesia and Oman were reflected in the deteriorating situation in Yemen in 2015, when the Omani government helped facilitate the evacuation of Indonesian citizens from Yemen to Indonesia. Until now, the Government of Oman has allowed the Indonesian Embassy in Sana'a to operate in the Omani city of Salalah. In order to further enhance bilateral relations in the political sphere, a Memorandum of Understanding on Political Consultations was signed between the Indonesian Ministry of Foreign Affairs and the Government of Oman on January 5, 2016. Currently, the two sides are discussing the establishment of a Bilateral Consultative Forum as a follow-up to the MoU.

Relations between Indonesia and State of Qatar

Diplomatic relations between Indonesia and Qatar were established in 1976. Qatar opened the Indonesian Embassy in Jakarta in November 1997 and Indonesia opened the Indonesian Embassy in Doha on June 22, 1999. Since the establishment of diplomatic relations between Indonesia and Qatar, both sides have made payments to the state. they routinely visit each other. The visit between the two countries began in 1995 with the visit of Qatari Foreign Minister Sheikh Hamad Bin Jassem Bin Jabor Al-Thani. This visit was reciprocated by then Indonesian Foreign Minister Ali Alatas.

Indonesia and Qatar also actively participate in international conferences and meetings involving both countries. Qatar first participated in the sixth Conference of Ministers of Religion held in Jakarta from October 29, 1997 to November 12, 1997 (Qatar Embassy in Jakarta, 2018). Indonesia also participated in the conference and meeting of the Organization of Islamic Cooperation (OIC) in Qatar on 11-14 November 2000. It is represented by its President Abdurrahman Wahid. As relations between Indonesia and Qatar strengthen, visits and participation in various events between the two countries are becoming more frequent. President Joko Widodo paid an official visit to Qatar on September 15, 2015 (Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia, 2015), while the Emir of Qatar, Sheikh Tamim bin Hamad Al-Thani, paid a return visit to Indonesia on October 18, 2017 (Qatar News Agency, 2017). In 2019, the Emir of Qatar and his family paid a personal visit to Indonesia, visiting various tourist attractions in Indonesia.

The focus of Indonesia-Qatar cooperation is on various areas of cooperation that are the focus of Indonesia and Qatar:

Defense cooperation, including the development of defense equipment.

Investment cooperation.

Protection of Indonesian Nationals (WNI) and Indonesian Legal Entities (BHI).

Cooperation in the placement of professional workers.

Indonesia's diplomatic partner on Palestine and Afghanistan.

Cooperation in education, culture, media and sports.

On February 29, 2020, in Doha, the United States and the Taliban signed the Comprehensive Peace Agreement (CPA). The signing was witnessed by representatives of the 5 countries that are facilitators of the Afghanistan-US peace, namely Indonesia (represented by the Indonesian Foreign Minister), Germany, Qatar, Norway and Uzbekistan (Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia, 2020). The content of the CPA agreement is as follows: A guarantee that Afghanistan will not be used as a weapon to attack the US and its allies, the withdrawal of foreign troops, intra-Afghan negotiations and a permanent and comprehensive ceasefire. Statistically, over the period 2017-2021, the overall Indonesia-Qatar trade volume fell by 5.54%. The value of the deficit reached USD 1.32 billion on the Indonesian side, with a high point of USD 1.50 billion in 2018. However, the trend of Indonesia's exports to Qatar is upward by 32.8%. The highest point in Indonesia's exports to Qatar was in 2021 with \$217.18 million. The lowest point in the deficit was in 2021 with 458.59 million dollars. During this period, the trade balance tended to increase by 17.7% (The Observatory of Economic Complexity, 2021).

Qatar Investment Authority invests in tourism infrastructure in Labuan Bajo. In 2018, Qatar Investment Authority and the Indonesian government signed a cooperation agreement worth USD 500 million to develop the tourism potential of Lombok Island, especially in the Mandalika region (Geopolitical Monitor, 2022). On January 24, 2022, a Memorandum of Understanding (MoU) was virtually signed between Berdikari Company and Baladna Food Industries Qatar covering cooperation in the livestock sector, including breeding, fattening, integrated dairy cattle, slaughterhouses, live animal sales, animal products and processed products. Livestock are exported domestically or abroad (Berdikari Corporation, 2022).

Relations between Indonesia and the United Arab Emirates

Indonesia and the United Arab Emirates (UAE) established diplomatic relations in 1976. Diplomatic relations are important because both share solidarity as Muslim-majority countries. Indonesia has an embassy in Abu Dhabi and the United Arab Emirates in Jakarta. Both countries are members of the World Trade Organization (WTO), the Non-Aligned Movement and the Organization of Islamic Cooperation (OIC). Indonesia was one of the countries that immediately recognized the United Arab Emirates upon its independence in 1971. Diplomatic relations have been established since April 19, 1976. Former president Suharto visited the UAE in October 1977 and a year later the Indonesian embassy in Abu Dhabi was visited. It was established in 1978. Former president B. J. Habibie, then a minister, also visited the United Arab Emirates in 1988 (Gulf News, 2019).

The visit of UAE President Sheikh Zayed bin Sultan Al Nahyan to Indonesia in May 1990 and the subsequent establishment of the United Arab Emirates embassy in Jakarta on June 10, 1991 further strengthened relations between the two countries. In May 2006, Indonesian President Susilo Bambang Yudhoyono visited the UAE and met with President Sheikh Khalifa Bin Zayed Al Nahyan. On November 14, 2022 (United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs, 2024), President Joko Widodo and his Emirati counterpart Sheikh Mohamed bin Zayed Al Nahyan inaugurated the Sheikh Zayed Grand Mosque in the city of Surakarta. Built at a cost of \$20 million, it is a smaller replica of the grand mosque in Abu Dhabi and is named in honor of Sheikh Zayed bin Sultan Al Nahyan, the founder of the UAE (Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia, 2022). Indonesia sees the United Arab Emirates as a strategic ally as the world's business hub, especially in the Middle East region. Indonesia uses the UAE as the main gateway to enter the Persian Gulf and Middle East market, so Indonesia's exports to the UAE are the largest in the Middle East. The Indonesian Government has established a trade and investment representative office to promote its products in the UAE and the whole Middle East region

(United Arab Emirates Ministry of Economy, 2022). The volume of trade between Indonesia and the UAE amounted to over US\$2.18 billion in 2008. The value of Indonesian exports to the UAE exceeds USD 1 billion; Indonesia's primary exports to the UAE consist of more than 200 products such as textiles, garments, paper, plywood, furniture (Indonesia covers 35% of the UAE market) and electronics. UAE exports to Indonesia are valued at around USD 400 million and include lubricants, chemical products, aluminum ore, iron scraps and corn flour, among others (The Observatory of Economic Complexity, 2021).

The UAE has announced a plan to invest US\$10 billion in the Indonesian Investment Authority (INA), which will finance infrastructure projects, tourism and agriculture (ASEAN Briefing, 2022). The UAE is also a popular destination for Indonesian workers in the Middle East. In 2020, around 36,000 Indonesian workers were working in the UAE. Indonesia and the United Arab Emirates signed a free trade agreement on July 1, 2022. The agreement will enter into force after ratification by both countries (PwC, 2023).

Conclusion

Indonesia's relations with the countries of the Middle East range from diplomatic, economic, cultural and religious. Here are some important aspects of these relations: Diplomatic Relations Indonesia maintains formal diplomatic relations with all countries in the Middle East. It has embassies in most of these countries and many Middle Eastern countries have embassies in Jakarta. Indonesia's diplomatic engagements focus on political cooperation, peace and security issues, and mutual support in international forums such as the United Nations and the Organization of Islamic Cooperation (OIC). Trade and investment form an important part of Indonesia's relations with Middle Eastern countries. Key sectors include: Indonesia imports a significant share of its oil and gas from the Middle East. In return, Indonesian state-owned companies are involved in energy projects in the region. Countries such as the United Arab Emirates (UAE), Saudi Arabia and Qatar are among Indonesia's major trading partners. Indonesia exports palm oil, textiles and automotive products, while importing oil, chemicals and machinery. Investment: Middle Eastern countries, particularly the UAE and Saudi Arabia, have invested in infrastructure, tourism and other sectors in Indonesia. Strategic and Security Cooperation: Indonesia cooperates with Middle Eastern countries in the areas of counterterrorism, maritime security and defense. Joint exercises, intelligence sharing and training programs are part of this cooperation. Indonesia's stance on regional issues, such as the Palestinian issue, often coincides with those of Middle Eastern countries. In conclusion, Indonesia's relations with Middle Eastern countries are robust and multifaceted. They are characterized by strong diplomatic ties, significant economic exchanges, deep cultural and religious links, and strategic cooperation. These relations continue to evolve and offer potential for further growth and cooperation.

References

- Sterling Jensen. 2018. *Indonesia-UAE Relations in the Context of Regional Governance*. Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, Shanghai, 102 – 105
- Michael Leifer, George Allen & Unwin, 1983, *Indonesia's Foreign Policy*. Royal Institute of International Affairs, 198
- Holsti, K, 1995. *International Politics : a Framework for analysis (7th ed)*. Englewood Cliffs: Prentice Hall

- Nye, J. (2005). *Soft Power The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs
- Antara News, 14 September 2014, *I-GCC FTA first round negotiations run well: Trade Ministry*, Antara News, <https://www.bilaterals.org/?i-gcc-fta-first-round-negotiations>
- United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs, 24 March 2021, *UAE announces \$10 billion investment in Indonesia on Mohamed bin Zayed's directives*, <https://www.mofa.gov.ae/en/missions/jakarta/media-hub/embassy-news/uae-announces-10-billion-dollars-investment-in-indonesia>
- The Conversation, 7 April 2021, *4 key areas of cooperation for growing Indonesia and Gulf countries partnership*, <https://t.ly/n2Vjc>
- Munzir Permana, 25 April 2024, *Segini Jumlah Jamaah Haji Indonesia tahun 2024*, Radio Republik Indonesia, <https://shorturl.at/wDI9t>
- Bahrain News Agency, 25 May 2022, *Parliamentary committee calls for strengthening Bahraini-Indonesian relations*, <https://t.ly/SIVbu>
- Antara News Agency, 5 September 2019, *Indonesia, Bahrain agree to increase economic cooperation*, <https://t.ly/02wxy>
- M. Ghazanfar Ali Khan, 12 April 2006, *Indonesian President To Visit Kingdom*, <https://t.ly/II8Jd>
- The Jakarta Post, 28 February 2017, *Saudi Arabia confirms investment in Cilacap refinery: Minister*, <https://t.ly/HkbIq>
- Qatar Embassy in Jakarta, *Qatar - Indonesia Relations*, <https://lnkfwd.com/u/LdUXhePi>
- Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia, 1 March 2020, *Indonesia Witnesses Signing of US-Taliban Comprehensive Peace Agreement*, <https://shorturl.at/SgLLF>
- Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia, 11 September 2015, *President Joko Widodo Begins Working Visit to Three Middle East Countries*, <https://shorturl.at/VRQIG>
- The Observatory of Economic Complexity, 2021, *Indonesia - Qatar*, <https://shorturl.at/Aj6ZM>
- Muhammad Zulfikar Rakhmat, 7 April 2022, *Qatar and Indonesia: Cultural Ties and Geopolitical Goals*, <https://shorturl.at/EIaFU>
- Berdikari Corporation, 24 January 2022, *MOU Signing Ceremony- PT Berdikari and Baladna QPSC Qatar*, <https://shorturl.at/yjQkn>
- Nathaniel Lacsina, 27 November 2019, *Foreign dignitaries who have visited the UAE*, <http://tiny.cc/s3rszz>
- Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia, 14 November 2022, *President Jokowi, UAE President Inaugurate Sheikh Zayed Grand Mosque in Solo*, <https://setkab.go.id/en/president-jokowi-uae-president-inaugurate-sheikh-zayed-grand-mosque-in-solo/>
- United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs, 2024, *The Most Important Bilateral Visits*, <http://tiny.cc/z3rszz>
- United Arab Emirates, Ministry of Economy, 2023, *UAE-Indonesia Comprehensive Economic Partnership Agreement*, <https://dub.sh/AybREVx>

The Observatory of Economic Complexity, 2021, *Indonesia - United Arab Emirates*, <https://dub.sh/Ui41pX6>

Ayma Falak Medina, 30 August 2022, *Indonesia and the United Arab Emirates Conclude Trade Pact*, <https://dub.sh/dsdn7fh>

PwC, 25 September 2023, *UAE-Indonesia Comprehensive Economic Partnership Agreement (CEPA) enters into force*, <https://www.pwc.com/m1/en/services/tax/me-tax-legal-news/2023/uae-indonesia-comprehensive-economic-partnership-agreement-cepa-enters-into-force.html>

The Observatory of Economic Complexity, 2023, *Saudi Arabia - Indonesia*, <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/sau/partner/idn>

Kırgızistan'da Dunganlar

*Sagipa Suumbai Kyzyl*¹

Özet

Dunganlar, 1877'den itibaren Çin'den göç ederek Kırgızistan'a yerleşen Müslüman Çinliler olarak bilinmektedir ve dünya literatüründe Çin'de yaşayan Huilerden farklı olarak "Dungan" adıyla anılmaktadır. Kırgızistan'daki en önemli etnik azınlıklardan biri olan Dunganlar, kültürel açıdan da ülkede belirgin bir yer edinmiştir. Ana dilleri Çince'nin bir lehçesi olan Dunganca olmasına rağmen, Rusça, Kırgızca ve diğer dillerde de iletişim kurabilmektedirler. Dunganlar, özellikle kuzey Kırgızistan'daki Iskra köyünde nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Iskra, etnik Kırgızların azınlık olarak kaldığı nadir köylerden biridir. Bu makale, Dungan halkının kültür, din, dil ve yaşam tarzı gibi yönlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız, Dungan, Hui, göç, etnik, Müslüman

Disiplin: Sosyal ve Beşeri Bilimler

Giriş

Dunganlar kuzeybatı Çin'den gelen etnik Çinlilerdir ve Hanefi Sünni İslam'ı uygularlar. Ayrıca birçok eski Sovyet devletinde yaşarlar. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, binlerce Dungan, Çin İmparatoru'na karşı başarısız bir isyanın ardından Kazak, Kırgız, Özbek ve Rusların yaşadığı bölgelere yerleştiler. Dunganlar Mandarin Çincesi konuşurlar, ancak 1920'lerde Kiril alfabesine çevrildi ve Türk ve Slav dillerinden önemli ölçüde etkilendi. Dunganlara ek olarak, birçok Dungan Rusça ve Kırgızca konuşuyor. Dungan halkı Çin'in Hui halkından gelmektedir ve şu anda çoğunlukla Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'da yaşamaktadır. Nüfusları 110.000'in üzerindedir. Bu halk şu da Çin dışında ayrı bir etnik köken geliştirmiştir, ancak kültür, etnik özellikler ve etnik kimlik açısından Hui halkıyla yakın ilişkileri vardır. Dunganlar, Kırgızistan'a göç ettikten sonra kendi yazı dillerini kullanarak edebiyat oluşturmaya başlamışlardır. Bu bağlamda, günümüz Dunganlarının ilk adımlarının Kırgızistan'da atıldığını söylemek mümkündür. Yasir Şivaza adlı Dungan şairi, bu edebiyatın temellerinin atılmasında önemli bir rol oynamıştır. Halen Kırgızistan Akademiya Nauk'ta Dungan ve Çin Araştırma Merkezi'nin bulunması, Kırgızistan'ı Dunganlar için bir kültür ve eğitim merkezi olarak öne çıkarmaktadır. Kırgız Dunganları, hem Kırgız hem de Dungan kültürünün etkisi altında yaşamaktadır. Ancak, modernleşme, göç ve diğer sosyal faktörler nedeniyle kültürel asimilasyon riskiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durum, Dunganların kültürel kimliklerini koruma ve gelecek nesillere aktarma konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Dunganlar, kendi gelenek ve göreneklerini sürdürme çabası içinde olsalar da, hızlı değişen dünya şartları altında bu kimliklerini nasıl koruyacakları önemli bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı, günümüzde Kırgızistan'da Dungan nüfusunun yaşamı, gelenekleri ve karşılaştıkları sorunları incelemektir. Dunganlar, İslam inancını benimsemiş bir topluluktur ve bu inanç, onların sosyal ve kültürel hayatında önemli bir yer tutar. Ancak, Çin'de bazı Müslüman grupların dinî uygulamalarında karşılaştığı kısıtlamalar, Dunganların da dinî özgürlükler konusunda benzer sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

¹ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi

Dunganlar, genellikle kendi toplulukları içinde yaşamayı tercih ederler ve bu, onların kültürel kimliklerini koruma çabalarının bir yansımasıdır. Kırgızistan'daki Dungan yerleşim yerlerinde, geleneksel Çin mimarisini yansıtan yapılar görmek mümkündür. Bu durum, Dunganların kökeninin Çin'e dayandığını ve bu kültürel mirası sürdürmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Dunganların Kısaca Tarihi (Çin Müslümanları - Huiler)

Dunganlar(东干) veya Hui'lerin soyu ve adı hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Önce,Türkistan Türkleri ve Türkiye'de yaygınlaşan 'Dungan' adı üzerinde duralım.Halen Dungan kelimesinin menşei hakkında 6 farklı görüş mevcuttur. Görüşlerin birincisinin: Çin'in 'Kansu (甘肃) Eyaleti'nin Doğusu' anlamındaki 'Dong Gen, 东甘' sözünden veya 'Dün Huang 敦煌' sözünden şimdiki haline dönüştüğü, ikincisinin: Çin'in Şanşi (陕西) Eyaleti'nin Tong Guan (潼关) bölgesinin adından değişerek geldiği (çünkü 1862 yılındaki isyan buradan başlamıştı) üçüncüsünün: Uygur Türkçesi'ndeki 'Digen' kelimesinden geldiği, dördüncüsünün: yeni arazi açmak anlamındaki 'Tün Ken 屯垦' kelimesinden geldiği, beşincisinin: Türkçedeki 'dönmek' kelimesinden geldiği, Dungan Araştırmacıları tarafından da kabul gören altıncı görüşün ise; doğu yönü anlamındaki 'Dong An 东岸' kelimesinden geldiği yazılmaktadır. (Ayup, 2007: 28-31)"Dungan" kelimesi, 19. yüzyıl ortalarında Çağatayca metinlerde "Tungani" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Uygur dil bilimcileri, bu kelimenin "Dong An" teriminden türediğini ve Uygur Türkçesi yapısına göre "Dung Gan" haline dönüştüğünü belirtmektedirler. Ancak Rusçadaki ses kısıtlamaları nedeniyle bu terim, "Dungan" olarak geçmiştir. Dunganlar, kendilerini "Hui Hui" olarak adlandırmaktadır.Çin tarihçileri ve dilcileri ise "Hui Hui" teriminin, Uygurların Çince adı olan "Hui Hu" (回鹘) kelimesinin ses değişikliği sonucu oluştuğunu savunmaktadır. Bu kelimenin anlamı, "şahin gibi saldıran"dır. (Ekrem, 2014: 52)

"Hui Hui" adının Çinliler tarafından verildiği kesindir. Bu terim, 11. yüzyılın sonlarına doğru, Çin'in Song Hanedanlığı (960-1279) döneminde ortaya çıkmıştır. İlk defa, şair Şen Kuo'nun 1082-1085 yılları arasında yazdığı bir şiirde "Hui Hui" kelimesine rastlanmaktadır. Çinli araştırmacılara göre bu kelime, Karahanlı Devleti'ne bağlı Müslüman Türkleri ifade etmektedir. Çin tarihi kaynaklarında Karahanlı Devleti için "Uygur Devleti" (HuiHu回鹘) terimi kullanılmıştır. Ayrıca, 1141 yılında gerçekleşen Katvan Savaşı'nda Harezm Şahı Atsız için de "Hui Hui hükümdarı" denilmektedir. Bu durum, Çin kaynaklarının "Hui Hui" kelimesini ilk olarak Müslüman Türkler için kullandığını göstermektedir.Ancak, Ming Hanedanlığı (1368-1644) döneminde Türk olmayan Müslümanlar için de "Hui Hui" terimi kullanılmaya başlanmıştır. Dunganlar da bu isimle anılarak dinî kimlikleriyle tanımlanmışlardır. 1547 yılından itibaren "Çan Tou" (缠头) adı, "Hui Hui" ile birlikte Doğu Türkistan Müslümanları da dahil olmak üzere tüm Müslümanlar için kullanılmaya başlanmıştır. 1760'lı yıllardan sonra, Doğu Türkistan Müslümanlarını ifade etmek amacıyla "Hui" kelimesinin önüne daha çok "Çan Tou" kelimesi eklenmiş ya da yalnızca "Çan Tou" olarak kullanılmıştır. Bu nedenle "Hui Hui" terimi, daha çok Dunganların etnik ve dinî kimliğini temsil eder hale gelmiştir. (Ekrem, 2014: 37-80)Dunganların kökeni, Çin kaynaklarına göre iki önemli olayla şekillenmiştir. İlk olarak, Tang Hanedanlığı (618-907) döneminin başlarında, Maveraünnehir ve Orta Doğu'dan gelen Soğdak, Fars ve Arap Müslüman tüccarlarının Çin topraklarına sık sık gelmeye başlamasıdır. Bu tüccarların birçoğu uzun süre burada kalmış ve Çinli kadınlarla evlenmiştir. Böylece, bu ilk nesil tüccarlarla Çinli kadınlardan oluşan ilk Dungan ataları ortaya çıkmıştır. (Zheng (敏政) 14-15)İkinci ve Dunganların şekillenmesindeki en önemli olay, 13. yüzyıldaki Moğol istilası döneminde Cengiz Han'ın ordusuyla Maveraünnehir'den gelen Müslüman askerlerin Çin'e gelmesidir. Cengiz, batı seferlerini tamamladıktan sonra, ordusuyla birlikte Çin'e doğru ilerlemeye karar vermiştir. Bu Müslüman askerler, Çin kuşatmasında önemli rol oynamış ve Çin'i fethettikten sonra, iç güvenliği sağlamak ve tarım yapmak

amacıyla çeşitli bölgelere dağıtılmışlardır. Bu askerlerin, o dönemdeki ilk Dunganların evlatlarıyla soy ve din açısından yakın ilişkileri olduğu için onlarla kaynaşarak Dungan milletini şekillendirmişlerdir. Bu nedenle, Dunganlar birçok etnik grubun dinî ortak zemin üzerinde birleşmesinden oluşmuştur. Uzun süre Çinlilerle birlikte yaşamaları ve soylarında Çin etkisi bulunması nedeniyle dilleri ve birçok kültürel öğeleri de Çinlilerle benzerlik göstermektedir. (Zheng (敏政) 14-15)Dunganlar arasında yaygın bulunan birçok efsane ve destan da kendi atalarının Tang Hanedanlığı döneminde Türkistan'dan ve Orta Doğu'dan gelen Müslümanlar olduğunu göstermektedir. (Halidi, 2013: 82-94)Dunganların, Doğu Türkistan'ı Mekke'ye daha yakın bir misafir olarak görmeleri, bu bölgeyi İslam ilimleri açısından daha gelişmiş bir yer olarak algılamalarına yol açmıştır. Bu nedenle, Dunganlar 1760'larda İslam ilmini öğrenmek amacıyla Doğu Türkistan'a sık sık gelmeye başlamışlardır. Ayrıca, 1759 yılında Doğu Türkistan'ın Çing Hanedanlığı tarafından fethedilmesinden sonra, birçok Dungan tüccar bölgeye gelmeye devam etmiştir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Doğu Türkistan'a yerleşen Dunganların sayısı hızla artmıştır. Bu süreç, Dunganların bölgedeki varlığının güçlenmesine ve kültürel etkileşimlerin artmasına katkı sağlamıştır. (Zuo Kou Tou 佐口透 (Toru, 269)

İsyan ve Kırgızistan'a Göç

Şaanşi'deki ayaklanmanın temel nedeni, Huilerle Hanlar arasında uzun yıllara dayanan sürekli çatışmalardır. Yerli Hanların teşvik ettiği milislerin Huilere yönelik saldırıları, aile, evlilik ve arazi gibi konulardaki anlaşmazlıklar bu çatışmaların sebeplerindendir. Zamanla, bu olaylar silahlı çatışmalara dönüşmüş ve sıklıkla meydana gelerek her yere yayılmıştır. En şiddetli olayların yaşandığı yerlerden biri, Şaanşi'nin başkenti Şi'an'ın kuzeydoğusundaki Wei Nehri Vadisi'ndeki Weinan ve Dali şehirleri arasındaki sınırdır. Burada meydana gelen çatışmalarda, Hanlar birçok köyde Huileri öldürüp evlerini ateşe vermiş, buna karşılık Dali'deki Huiler misilleme yapmıştır. Bu süreçte olaylar bir türlü yatışmamış ve çatışmalar devam etmiştir (Lipman, 1997). 1862'de, Çing askeri kuvvetlerinin Taiping ayaklanmasını bastırmak ve Nançing'i geri almak amacıyla kuşatma başlatması, Şaanşi'de bir güç boşluğu yaratmıştır. Sıçuan ve Yunnan'dan toplanan bir köylü ordusu, Mart-Nisan aylarında Lan Daşun yönetiminde Şaanşi'nin güneybatısına ulaşmıştır. Aslen Şaanşili bir Hui olan Lan Daşun, Yunnan'daki yeni madenlerden yararlanmak için oraya gitmiş ve Çan Dıtsay liderliğindeki, Taiping ve Nien isyancılarıyla bağlantılı köylü birliklerine katılmıştır. Bu birliklerde başıboş gezginler ve Çing karşıtı unsurlar da bulunmaktaydı. 17 Mayıs'ta Şi'an'a ilerleyen Lan Daşun ve ordusu şehri almayı başaramamış, başka hedeflere yönelmiştir. Bu durumdan sonra, Weinan ve Huaçou'da Hui karşıtı bildiriler dağıtılmaya başlanmıştır. Huaçou valisi, Huilerin Taiping isyancılarıyla gizli bir anlaşma yapıp ayaklanma planları yaptıklarını iddia ederek, bir Hui'yi öldürmenin vatan haininden kurtulmak anlamına geldiğini açıkça dile getirmiştir. Hükümet birlikleri büyük oranda Taiping isyanıyla meşgul olduğundan, yerli Hanlar ve Müslümanlar kendi milis kuvvetlerini oluşturmaya başlamışlardır. Taiping isyanını bastırmak üzere giden bir grup Hui askerinin yenilerek geri dönmesi ve iki tüccar arasındaki küçük anlaşmazlıklar gibi nedenlerle olaylar büyümüş, Huaçou, Weinan ve Dali'de şiddetli çarpışmalar meydana gelmiştir. Hui köyleri yakılmış, kadınlar ve mülkler kaçırılmıştır. Bu duruma iyice tahrik olan Huiler ayaklanarak, birlikte hareket etmek amacıyla Çan Dıtsay'a temsilci göndermişlerdir. Yerli Huilerin kılavuzluğundaki Çan Dıtsay kuvvetleri 22 Nisan'da Weinan'a girmiş, ardından Huaçou ve Dali'ye yönelmiştir. Önceden kararlaştırılmış bir isyan planı olmaksızın, ayaklanma Wei Vadisi'ni sarmış ve Han zulmünden bunalan Müslümanlar arasında hızla yayılmıştır. Şaanşi valisi Yingsi, yerel elitlerden bir üst düzey üyeyi ateşkes görüşmeleri yapmak ve barış sağlamak amacıyla Hui tarafına gönderir. Ancak Huiler, görüşmeyi kabul etmeyerek elçiyi öldürürler. Mayıs ayında Şi'an, Müslümanların kuşatması altına girer ve Temmuz'da Huiler, Çingyen, Sanyüen, Fengşiang gibi şehirlere yeni saldırılara başlar. Bu saldırılar sonucunda tüm Şaanşi büyük ölçüde tahrip olur. Çing hükümeti, Ağustos ayında Şeng Bao'yu ve Kasım'da Duolonga'yı bölgeye gönderir. Duolonga'nın güçleri Şaanşi'ye girdiğinde çatışmalar şiddetlenir. Ocak 1863'te, Şaanşi'deki imparatorluk askerlerinin kumandanlığına Şeng Bao yerine Duolonga atanır; Şeng Bao

gözetimine alınır ve mülküne el konur. Duolonga'nın birlikleri, Hui hatlarını Wangge ve Çiangbai'da yarararak buraları 19 Mart'ta ele geçirir. Mayıs sonuna gelindiğinde, Şaanşi'nin doğusu büyük ölçüde hükümet kontrolüne geçer ve Ekim ayında bu kontrol diğer bölgeleri de kapsar. Yenilen Hui kuvvetlerinin bir kısmı, Gansu'da Guyüen ve Pingliang gibi önemli şehirleri ele geçiren Huiler'in yanına doğru çekilir. Kasım 1863'te Lan Daşun gezgin birlikleriyle geri dönerek Çouçı şehrini işgal eder. Bu birliklerin 1862'deki gelişlerinin bedelini yerli Huiler ödemiştir. Ancak bu sefer birlikler içindeki karışık unsurların çoğu, Ocak 1864'te zor durumdaki Taiping isyancılarına yardım etmek için Nançing'e gitmeye karar verir. Lan Daşun'la kalan kuvvetler, Mart 1864'te dağılır. Duolonga, Çouçı'yı almak isterken yaralanır ve iyileşemeyerek ölür. Bu gelişmelerle birlikte, Şaanşi'deki durum Huiler aleyhine dönmüştür. Çing ordusu 1864'te Taiping isyanını bastırarak Nançing'i geri alır, böylece hükümet birlikleri rahatça Şaanşi'ye sevk edilecektir. Ekim 1866'da Nien isyanının liderlerinden Çang Çongyü, 60 bin kişilik bir kuvvetle Şaanşi'ye ulaşır; Huiler bu destekle yeniden silahlanarak Çing ordusuna karşı savaşı. Hükümetin en önemli komutanı ve imparatorluk komiseri olan Tso Tsung Tang, aynı zamanda Şaanşi ve Gansu genel valiliğine atanır. Taiping ayaklanmasını bastırırken kullandığı askerleri 1867'de Şaanşi'ye sevk eder ve Haziran 1868'de Nien birliklerini buradan söküp atar. Hui ordusu, Gansu'ya doğru geri çekilir ve Nisan 1869'da birkaç grup halinde Gansu'ya ulaşır. Böylece Şaanşi'deki isyan sona ermiş olur (Dillon, 1999).

Dunganların Aile İlişkileri

Dunganlar, tarih boyunca hem kırsal hem de kentsel alanlarda geniş aile yapıları oluşturmuşlardır. Çarlık Rusya dönemi Kırgızistan'da yaşayan Dunganlar arasında çok eşlilik yaygın bir durumdur; bir aile, genellikle 40 ila 70 kişiden oluşmaktadır. Bu dönemde Dungan kadınlarının tüm kararlarını eşleri, anne-babaları ve akrabaları alırken, kadınların eğitimi sınırlı kalmış ve sosyal yaşamları şeriat kuralları doğrultusunda kısıtlanmıştır. Daha muhafazakâr olan Tokmok Dunganları arasında, dokuz yaşındaki bir kız çocuğu, şeriat kurallarına göre yetişkin sayılmaktadır. Bu nedenle, dokuz yaşından itibaren bir kız çocuğu ailesi dışındaki erkeklere kendini gösteremez, nadiren sokağa çıkabilir ve sadece akrabaları, arkadaşları veya ailelerinin eşlik ettiği düğünlere katılabilmektedir (Rimsky ve Dyer, 1991: 13). SSCB döneminde Dungan kadınlarının sosyal hayatında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kamusal alanda çalışma fırsatı bulan Dungan kadınları, ekonomik özgürlükler elde etmiştir. Dunganlar, işgücünde, toplantılarda ve köy meclislerinde aktif olarak yer almışlardır. Kolhozlar bünyesinde hastanelerin ve doğum kliniklerinin açılması, Dungan kadınlarının tıbbi eğitim almasını ve doktor olarak istihdam edilmesini sağlamıştır. Dunganlar arasında boşanma oranları çok düşüktür; boşanma genellikle kadının çocuk doğuramaması durumunda gerçekleşir. Bu dönemde çok eşlilik nadiren görülmüştür. İki eşli Dungan ailelerinde birinci eşin Dungan kadını olması uygun görülmüşken, ikinci eşin Müslüman olması halinde başka bir etnik gruptan olabileceği kabul edilmiştir. Dungan folklorunda, "bir Dungan kızın ikinci eş olma durumunda ölümü tercih edeceği" ifadesi geçmektedir. Ancak, bir Dungan'ın ikinci bir eş alması daha çok aşırı zorunluluktan ya da istemeden gerçekleşmektedir. Örneğin, bir erkek kardeş, dul eşinin gidecek yeri yoksa veya yas dönemini 130 gün bekledikten sonra bir yabancıyla evlenmek istemezse, ölen kardeşinin karısını alabilir ve çocuklarına da bakar. Ancak bu duruma pek az rastlanmaktadır. Bunun nedeni, dul kadınların nadiren yeni bir koca bulamamasıdır. Eş arayan erkekler, genellikle daha ucuz bir evlilik için dul kadınları tercih ederler. Dunganlar, genellikle ikinci bir eş almayı tercih etmezler. Bunun iki temel nedeni vardır: ilki, Dunganların tutumlu olması; ikincisi ise birden fazla eşin kıskançlık ve sorunlara yol açacağı düşüncesidir (Poyarkov, 2017: 265).

1940'lı yıllara gelindiğinde kırsalda yaşayan Dungan ailelerinin genellikle altı veya yedi çocuğu bulunurken, şehirli Dungan aileleri genellikle iki ila dört çocuk sahibi olmuştur. Dungan kızları, ailelerinin onaylamadığı erkeklerle evlenememekte, bu gelenek günümüzde de devam etmektedir

(Rimsky ve Dyer, 1991: 41). Dunganlar arasında içevlilik hala yaygındır ve bu durum, aile bağlarının güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Fougner, 2012: 28).

Dungan aile ilişkilerinde en büyük erkek çocuk, sosyal hayatta önemli bir rol oynamaktadır. Ailenin babası, büyük erkek çocuklarına mallarının büyük bir kısmını verir ve onların kendi ailelerini kurmalarına yardımcı olur. Miras pay edilirken, ev genellikle en küçük erkek çocuğa bırakılır. Bu en küçük erkek çocuk, anne ve babası yaşlandığında onların bakım sorumluluğunu da üstlenir (Alles, 2005: 126). Bu yapı, Dungan topluluğunun geleneksel değerlerini ve aile içindeki hiyerarşiyi yansıtmaktadır. Dunganlar için aile, en büyük değerlerden biri olup İslam dinine bağlılıklarını temsil etmektedir. İslam gelenekleri ve Dungan kültürel festivalleri, aileleri bir arada tutan önemli unsurlardır. Sünnet, düğün ve doğum gibi gelenekler, aile yapısının devam ettirilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Dunganlar, yaşlı aile üyelerine ve çok çocuklu annelere büyük saygı gösterirler. Dungan erkek veya kadınlar, evlenmek istediklerinde eş adaylarının öncelikle aile üyeleri tarafından onaylanması gerekmektedir. Eş adayının, iyi bir aileden gelmesi, iyi bir eğitim alması ve iş sahibi olması beklenir. Günümüzde, kızların yüksek öğretim görmesi, eş seçiminde önemli bir faktör haline gelmiştir (Fan, 2016: 42). Bu durum, hem geleneksel değerlere bağlılıklarını sürdürdüklerini hem de modern eğitim olanaklarını dikkate aldıklarını göstermektedir.

Dungan aile yapısı, geleneksel Orta Asya kültürü ile İslami kuralların sentezlendiği bir yapıya sahiptir. Dungan ailesinde erkek, ailenin reisi olarak kabul edilir ve tüm aile fertlerinin ona uyması beklenir. Diğer aile bireyleri sadece görüşlerini ifade etme hakkına sahiptir. Dungan kadınların ise ev işlerini yapması ve kocasının ihtiyaçlarını karşılaması beklenir (Fan, 2016: 43). Yetim çocuklar, Dungan ailelerinde yetimhaneye verilmez; bunun yerine akrabaları veya komşuları tarafından sahiplenilir. Ayrıca, Dunganlar yasadışı birlikteliklere karşı oldukça olumsuz bir tutum sergiler. Hem erkekler hem de kadınlar için bu durum, toplumda olumsuz algılanır. Dunganların yasadışı ilişkiler hakkındaki görüşleri, dini kaynakların yanı sıra Çin kültüründen de etkilenmiştir. Çin kadınlarının sosyal hayatta daha fazla haklara sahip olması, Dunganların kızlarını evli erkeklere vermek istememelerinin sebeplerinden biridir. Dunganlar, yasadışı ilişkileri hoş karşılamadıkları için bu tür kişilerin evine gitmemeye özen gösterirler; zira yasadışı birliktelik yaşayanların "kirli" olduğuna inanırlar ve bu nedenle onların kullandığı tabak, çatal, kaşık gibi eşyaları kullanmak istemezler. Böyle bir ilişki yaşayan kadınlar, akrabaları ve yakınları tarafından dışlanır, ayıplanır ve sokağa çıkmaktan utanır. Bu durum, camilerde ve sosyal etkinliklerde sık sık gündeme getirilir (Poyarkov, 2017: 267). Sonuç olarak, Dungan aile yapısı, ataerkil bir düşünce yapısına sahip olup, modern toplumsal hayat standartlarına göre geniş aile modeli gösterir. İslami kurallar, aile ilişkilerinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkar. Dungan aile yapısında dulların evlenme hakkı bulunmaktadır, ancak bu hak, kocasının ölümünden sonra en az 130 gün geçtikten sonra kullanılır. Bu süre içinde, zengin veya fakir erkekler dul kadına evlenme teklifinde bulunurlar. Zengin erkekler, dul kadının eski kocasına ait borçları ödemeyi teklif ederken, bazıları hediyelerle kadını ikna etmeye çalışır. Fakir erkekler ise sevgilerini sunarak dul kadını etkilemeye çalışır. Ancak, kadın bu süre dolmadan bir karar vermemektedir. 130 günlük yas süresi sonunda, erkekler dul kadının evinin çevresinde at üzerinde bekleyerek, kadını kaçırmaya çalışırlar. Bu kaçırma sürecinde bazen gruplar arasında çatışmalar yaşanır; güçlü olan erkek, kadını alarak evine götürür. Çatışma sırasında yaralanmalar sıkça yaşanabilir, ancak bazen durum barış içinde alaylar ve şakalarla da çözülebilir. Kadını kaçıran kişinin evinde bir molla hazır bekler ve hemen nikah kıyılır (Poyarkov, 2017: 262).

Ertesi gün, kadının yeni kocası, mollaları ve kız kaçırmaya yardımcı olan akrabaları davet ederek ziyafet verir. Bu ziyafetlerde, öğle yemeğinde genellikle ahunlar ve mollalar konuşurken, akşam yemeğinde ise önceki gün yapılan eylem üzerine sohbet edilir. Dungan kadınları için güç ve beceriklilik oldukça önemlidir; bu nedenle kendisini başarılı bir şekilde mücadele ederek kaçıran bir erkeğe sadakatle

bağlanırlar. Boşanmış kadınlara da dul kadınlarla aynı muamele edilir; boşanmış kadınlar, boşandıkları günden yaklaşık üç ay sonra yeniden evlenebilirler ve tıpkı dul kadınlar gibi kaçırma geleneği ile elde edilirler (Poyarkov, 2017: 263-264).

Dungan Düğünleri

1877'de Çin'den Orta Asya'ya göç eden Dunganlar, hem şehir yaşamında yer almış hem de kırsal alanlarda "kolhozlarda" tarımsal üretimin önemli bir gücü haline gelmişlerdir. Dunganlar, kendilerine ait bir konuşma, okuma ve yazma dili geliştirmiş olup, milliyetçi bir topluluk özelliği taşımaktadır. Kansu ve Shensi eyaletlerinden göç eden Dunganların düğün geleneklerinin, Çin'deki örneklerinden en az üç belirgin aşamada farklılaştığı düşünülmektedir.

1. **Geleneksel Düğün:** 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, düğünler genellikle aile tarafından düzenlenen geleneksel altı ayınlı düğünler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu düğünlerde gelenekler ve aile bağları ön planda tutulmuştur.
2. **Modern Düğün:** 1930 ve 1940'lı yıllarda batı kültürünün etkisiyle modern düğün tarzı benimsenmiştir. Bu dönemde, batı kültürünün etkisiyle düğünlerin şekli ve içeriği değişim göstermiştir. Düğünlerdeki kıyafetler, müzik ve kutlama şekilleri gibi unsurlar batı etkisiyle daha modern bir hale gelmiştir.
3. **Komünist Düğün:** 1948'den itibaren komünist ideolojinin etkisiyle komünist düğün tarzı başlamıştır. Bu düğünler, ideolojinin yansımalarıyla birlikte toplumsal ve siyasi unsurları da içermeye başlamıştır. Düğünler, bireysel ve ailevi öğelerin yanı sıra, toplumun ve devletin değerlerini de yansıtacak şekilde düzenlenmiştir.

Bu üç aşama, Dunganların kültürel adaptasyonlarını ve zaman içindeki toplumsal değişimleri göstermektedir. Geleneksel Dungan düğünleri, Çin düğünleriyle benzerlikler taşıyan özel bir kültürel yapıya sahiptir. Bu düğünlerin karakteristik özellikleri şunlardır:

1. **Kıyafet ve Renkler:** Geleneksel Dungan düğününde gelin genellikle kırmızı bir elbise giyer. Kırmızı, Çin kültüründe mutluluğun ve şansın rengi olarak kabul edilir. Düğün törenleri, renkli ve ayrıntılı ritüellerle süslenmiştir.
2. **Naohsing-fang Geleneği:** Bu gelenekte, gelin dışında herkes, özellikle çocuklar, düğün törenlerinden keyif alır. Bu durum, Dungan düğünlerinin sosyal bir etkinlik olarak topluluk üyelerinin bir araya gelmesini sağladığını göstermektedir.
3. **Sembolik Öğeler:** Geleneksel düğünlerde sembolik öğelere büyük önem verilir ve düğünler genellikle günlerce sürer. Bu süre zarfında farklı gelenekler ve kutlamalar gerçekleştirilir.
4. **Modern Düğünler:** Modern Dungan düğünleri, genellikle bir tanışma döneminin ardından gerçekleştirilir. Bu düğünlerde, geleneksel sembolik öğelere pek yer verilmez. Gelin, uzun beyaz batı tarzı bir gelinlik ve duvak giyerken, modern unsurlar olarak Mendelssohn'un düğün marşı, pasta ve batılı tarzda süslemeler öne çıkar.
5. **Komünist Düğünler:** Komünist dönem düğünleri ise daha basit, ağır ve kısa bir yapıya sahiptir. Gelin ve damat, üniforma benzeri kıyafetler giyer. Bu düğünlerde şaka ve alaylı sözler kötü bir zevk olarak algılanır. Ayrıca, eski sembollerin ve ritüellerin burjuvayı ve feodalizmi temsil ettiği düşüncesiyle bu unsurlardan kaçınılır.

Dungan topluluğu, Rus, Kırgız ve Kazak kültürlerinden etkilenmiş olsa da, düğün geleneklerinde Çin tarzı sembol ve ritüelleri korumayı sürdürmüştür. Bu durum, Dunganların Çin'den göç ederken bu gelenekleri benimsediklerini göstermektedir. Hong Kong ve Güneydoğu Asya'da yaşayan birçok deniz aşırı Çinli gibi, Dungan topluluğu da oldukça muhafazakâr bir yapı sergilemektedir. Sovyet dönemi Dungan düğünleri, belirli basitliklere sahip olsa da, geleneksel unsurlar ve kutlamalar açısından oldukça zengin bir yapıya sahipti. Tolstov'un belirttiği gibi, Dungan düğünlerinde bazı önemli unsurlar öne çıkıyordu:

Düğünlerde çeyiz, misafirlerden gelen para ve damattan alınan hediyeler önemli bir yere sahipti. Bu hediyeler, düğün töreninin sosyal boyutunu ve misafirlerin katılımını pekiştiriyordu. Düğünler evde düzenlendiğinde, görkemli yemeklerin hazırlanması yaygındı. Bu yemekler, misafirlerin ağırlandığında ve kutlamaların zenginleştirilmesinde önemli bir rol oynuyordu. Düğün yemekleri genellikle bir hafta kadar sürüyor, bu süre zarfında neşeli etkinlikler ve kutlamalar yapıyordu. Bu durum, Dungan topluluğunun sosyal bağlarını güçlendirmekte önemli bir rol oynamıştır.

Dungan düğünleri, kültürel miraslarını koruma çabası içinde geleneksel unsurları ve sosyal etkileşimleri bir araya getirerek zengin bir kutlama biçimi oluşturmuştur. Dungan topluluğunda, özellikle Çin'de, çocukların erken yaşta evlenmeleri yaygın bir uygulamaydı. Erkek çocuklar genellikle 16 veya 17 yaşlarında, kız çocukları ise 13 ile 15 yaşları arasında evleniyordu. Bu gelenek, Dungan atasözünde de ifade edildiği gibi, erken evliliğin sosyal yardımlar ve destekler sağlaması gerektiğine inanıyordu: "Bir gelini ne kadar erken alırsanız, o kadar erken yardım alırsınız." Bu atasözü, ailenin sosyal ve ekonomik dayanışmasını vurgulayan bir bakış açısını yansıtır (İmyarova, 2019: 496). Kırgızistan'a göç ettikten sonra, Dunganlar için erken evlilikler kamu iradesi tarafından yasaklandı. Bu yasak, Dungan kültüründe de köklü değişikliklere yol açtı. Kırgız geleneğinde gelin için istenilen kalın parası, Dungan kültürüne de geçti. Dungan ailelerinin kalın parasını karşılamada zorluk yaşamaları ve düğünlerin Çin'deki maliyetlerinden daha pahalı hale gelmesi, erken evliliklerin sayısında azalmaya neden oldu. Bu durum, Dunganların sosyal yapısında ve kültürel geleneklerinde önemli bir dönüşüm sürecini işaret ediyor. Dungan kültüründe evlilik süreci, oldukça geleneksel ve aile odaklı bir yaklaşımla yürütülmektedir. Bir Dungan çift evlenmeden önce, damadın annesi gelin adayını detaylı bir şekilde inceler. Eğer gelin adayı uygun bulunursa, bu durumu kocasına bildirir. Damadın babası da, eşinin bu konuda her şeyi öğrendiğine inanıyorsa, karısının seçimine tamamen güven duyar. Dungan topluluğunda, erkeklerin sürekli çalışması gerektiği düşünülürken, ev içindeki sorumluluklar genellikle kadınlara yüklenmektedir. Oğulları için gelin adayı konusunda anlaşılan çiftler, durumu yakın akrabalarına bildirir ve aile konseyini toplarlar. Bu toplantı öncesinde, varsa aralarındaki kırınlıklar ve anlaşmazlıklar çözülmeye çalışılır. Toplantıda evin oğlu, evlenmek istediğini akrabalarına duyurur ve gelin adayını tanıtır (Poyarkov, 2017: 196). Bu süreç, Dunganların aile yapısına verdiği önemi ve toplumsal ilişkilerdeki karşılıklı güvenin nasıl inşa edildiğini gösterir. Ailelerin onayı ve destekleri, evliliğin temel taşlarını oluşturur ve bireylerin sosyal yaşamındaki rollerini belirginleştirir. Dungan evlilik sürecinde, gelin adayının seçimi ve değerlendirilmesi oldukça detaylı bir şekilde yapılır. Evin oğlu ve akrabaları, bu evliliğin her iki taraf için de sağladığı faydaları tartışırlar. Evliliğin, aileler arasında sosyal bağları güçlendireceği, ekonomik açıdan iş birliğine olanak tanıyacağı ve toplumsal statüyü artıracacağı düşünülmektedir. Gelin adayının karakteri, özellikle çalışkanlığı ve iyi davranışları ön plana çıkarılır. Bu özellikler, gelinin ev içinde ve toplumda nasıl bir rol üstleneceğini belirleyen önemli kriterlerdir. Ayrıca, gelin adayının ailesinin karakteri ve özellikleri de değerlendirilir. Ailelerin refah durumu, toplumla olan ilişkileri ve geçmişleri hakkında bilgiler sunularak, gelin adayının aile yapısının evlilik için uygun olup olmadığına dair bir genel değerlendirme yapılır. Bu süreç, Dungan toplumunda evliliklerin sadece bireyler arası bir bağ değil, aynı zamanda iki aile ve onların sosyal ilişkileri açısından da önem taşıdığını göstermektedir. Ailelerin geçmişi ve sosyal durumu, evliliğin geleceği açısından belirleyici bir rol oynamaktadır (Poyarkov, 2017: 198). Dungan evlilik geleneğinde, aile meclisi önemli

bir rol oynamaktadır. Evin oğlu için gelin adayının evine gidecek olan kişi, saygın bir köylü ya da aileden biri olarak seçilir. Bu kişi "çöpçatan" (meizhen) olarak adlandırılır ve gelin adayının evine gittiğinde, saygı göstermek amacıyla kang adı verilen yüksek bir yere oturtulur. Bu, misafirin önemini vurgulayan bir gelenektir. Çöpçatan, ev sahibiyile iletişime geçmeden önce genel sağlık durumu ve yemek ikramı gibi nazik sorular sorarak misafirin saygılı bir yaklaşım sergilemesini sağlar. Bu, hem Dunganlar hem de Çinliler arasında önemli bir gelenektir. Sonrasında, çöpçatan damat adayının ekonomik durumu, dini inancı ve eğitimi hakkında gelin adayının ailesine bilgi verir.

Eğer damat adayının teklifi, gelin adayının ailesi için kârlı görünmüyorsa, teklif reddedilir. Ancak eğer teklif olumlu algılanıyorsa, kabul edilmez, sadece düşünmek için süre talep edilir. Kız tarafı, damat adayını gizli bir şekilde izleyerek onun çalışma disiplini ve insanlarla olan ilişkisini gözlemler. Bu süreçte gelinin babası damat adayını sadece sokaktan geçerken görebilir; düğünden sonraki güne kadar damat ve ailesinin gelin evine girmesi yasaktır. Bu aşama, evlilik sürecinin ciddiyetini ve tarafların karşılıklı değerlendirme yapma isteğini göstermektedir. Dungan toplumu, evlilikte ailelerin onayını ve uygunluğu ön planda tutarak, sosyal yapıyı ve değerleri koruma amacını gütmektedir (Poyarkov, 2017: 200). Olumlu cevabın verilmesinden sonra, gelin ailesi damada bir hediye listesi sunar; bu listeye "lidan" adı verilir. Bu listede gelinin erkek kardeşleri ve erkek akrabaları yer almaz. Damadın ailesi, gelin adayının evine hediyeleri göndermek için bir tören alayı düzenler. Bu hediyeler "xiao lir" olarak adlandırılır. Hediye alayı, üç çöpçatan, cemaat lideri olan ahun, damadın kardeşleri, yakın arkadaşları ve tanıdıklarından oluşur. Hediyeler, tüm halkın görmesi için açık tepsilerde taşınır ve bu alay, Dungan topluluğunun geleneklerine uygun olarak düzenlenir. Hediyelerin taşınması, toplumsal katılımı ve ailenin sosyal durumunu gösteren bir etkinlik olarak büyük önem taşır. Bu tören, sadece hediyelerin verilmesi değil, aynı zamanda toplumsal bağların güçlendirilmesi ve Dungan kültüründe evliliğin ciddiyetini vurgulamak açısından da önemli bir adımdır. Hediyelerin gösterişli bir şekilde taşınması, hem gelin ailesine duyulan saygıyı hem de damadın ailesinin durumu ve sosyal statüsünü gözler önüne serer. Bu süreç, Dungan düğün geleneğinin ve toplumsal normların ne denli köklü ve özenle sürdürüldüğünün bir örneğidir. Hediye tepsileri ve taşınma süreci hakkında daha fazla detay verilirse, bunların içeriği ve sembolik anlamları da ele alınabilir (Poyarkov, 2017: 204): Dungan geleneğinde hediye tepsileri, evlilik sürecinin önemli bir parçasıdır ve her bir tepsinin içindeki hediyeler, belirli sembolik anlamlar taşır.

1. **Birinci tepsisi:** Küpe, bilezik ve iki yüzük gibi gümüş takılar bulunur. Bu takılar, gelinin yeni hayatında aile içindeki konumunu ve değerini simgeler. Ayrıca, ailenin gelin için duyduğu saygı ve hoş görü gösterir.
2. **İkinci tepsisi:** Küçük siyah bir müslin, gelinin saçını kapatmak için kullanılır. Bu, gelinin evlilikle birlikte aldığı yeni rolü ve toplum içindeki statüsünü sembolize eder.
3. **Üçüncü tepsisi:** Farklı renklerde ipek iplikler ve kırmızı, yeşil, sarı, mavi ipek kumaşlar yer alır. Bu kumaşlar, gelinin ayakkabıları için ve iplikler, nakış için kullanılır. Renkli kumaşlar, mutluluğu ve yaşamın çeşitliliğini temsil ederken, nakış iplikleri, gelinin el becerilerini ve aileye katkısını simgeler.
4. **Dördüncü ve beşinci tepsisi:** On koli küçük tatlı ve beş koli ekmek bulunur. Bu hediyeler, ailelerin birbirlerine olan bağlarını ve yeni kurulacak ailenin bereketli bir geleceği olmasını dile getirir. Tatlılar, düğün sonrası mutluluğu simgelerken, ekmek, yaşamın temel ihtiyaçlarını ve paylaşımı temsil eder.

Ayrıca, bir ceket ve sarı pantolon için kumaş ve sabahlık içinde mavi kumaş hediye edilmesi, gelinin yeni evinde giyineceği kıyafetleri ve aile hayatına adaptasyonunu kolaylaştırır. Bu hediyeler, gelinin

yeni yaşamına hoş geldin demek için birer jest olarak kabul edilir. Bu hediyelerin anlamı ve önemi, Dungan topluluğunun aile bağlarına, geleneklerine ve toplumsal normlarına olan bağlılığını gösterir. Nişan sürecinin başlangıcı, bu hediyelerin verilmesiyle resmiyet kazanır ve gelin ailesine şükranlarını sunmanın yanı sıra, düğün haberinin tüm akrabalara ve tanıdıklara duyurulmasını sağlar. Küçük hediyelerin alınması, evlilik hazırlıklarının somut bir şekilde başladığını gösterir ve toplumsal etkileşimi güçlendirir. Dungan düğünleri, geleneksel ritüeller ve sembollerle dolu olan karmaşık bir süreçtir. Düğünün ilk günü, çeşitli uygulamalarla doludur ve bu uygulamalar, hem gelinin hem de damadın ailelerinin toplumsal ilişkilerini pekiştirmeyi amaçlar.

Bu ritüeller, düğünün birinci günü sona erene kadar devam eder ve bu süreçte, toplumsal ilişkiler güçlenir, gelin ve damat arasındaki bağlar pekişir. Geleneksel Dungan düğünleri, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derin anlamlar taşır.

Dunganların Dini Durumları

Dunganların maddi ve manevi kültürü, zengin bir etkileşim ve sentez sürecini yansıtır. Dungan topluluğu, İslami öğretileri ve ritüelleri benimsemekle birlikte, Çin kültürünün de önemli unsurlarını kendi kimlikleri içerisinde barındırmaktadır. Bu karmaşık yapının bazı önemli özellikleri şunlardır: Dunganların büyük çoğunluğu Hanefi Sünni mezhebine mensuptur, ancak topluluk içinde Vehhabiler gibi farklı İslami yorumlar da bulunmaktadır. Bu durum, Dunganların dini pratiğinin çeşitliliğini gösterir. Kuzeybatı Çin'den göç eden Dunganlar, tasavvuf geleneğini benimsemiş ve bu bağlamda Kadiriye, Nakşibendi ve Kübreviye gibi tarikatların etkisi altında kalmışlardır. Bu tarikatlar, İslam'ın manevi boyutunu güçlendiren unsurlar sunarak, Dunganların dini yaşamını şekillendirmiştir. Dunganların kültürel kimliği, İslam ile Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm gibi geleneksel Çin inançlarının düşüncelerinin etkileşimiyle şekillenmiştir. Bu durum, Dunganların hem İslami öğretileri benimseme hem de Çin kültürel değerlerini koruma çabalarının bir yansımasıdır. Dunganların kültürel pratiği, maddi unsurların yanı sıra manevi değerler üzerinde de yoğunlaşmaktadır. Düğün, cenaze ve diğer sosyal etkinliklerde bu sentez açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin, düğünlerdeki geleneksel ritüeller, hem İslami inançları hem de Çin kültürünü harmanlayarak gerçekleştirilmektedir.

Dunganların kültürel yapısı, onların İslam inancını ve geleneksel Çin kültürünü nasıl bir araya getirdiğini ve bu durumun toplumsal ilişkileri nasıl etkilediğini gösterir. Dunganlar, kimliklerini koruma ve sürdürme amacıyla bu kültürel unsurları aktif bir şekilde yeniden üretirler. Bu bağlamda, Dunganlar, hem İslami değerleri hem de Çin kültürel unsurlarını içeren zengin bir kültürel yapıya sahiptirler. Bu durum, onların toplumsal yaşantılarına, geleneklerine ve ritüellerine derin bir şekilde yansımaktadır (Komissarov ve Frolova, 2017: 482). Dunganlar İslam dinine mensup olmakla birlikte Sünnidir. Fıkıh mezhebinde ise Hanefilerdir. Kırgızistan'a göç eden Dunganlar farklı dini eğilimler ile gelmişlerdir. Kansu ve Ningxia'dan göç eden Dunganlarsufi olup, Shaanxi'den gelenler ise kadimcilerdir. Sufiler "yeni mezhep", kadimciler "eski mezhep" takip etmektedirler. Sufiler Nakşibendiliğin Jahriyya, Hufiyya ve Kadiriye tarikatına mensuptur. Sufiler arasında en büyük grup Jahriyya tarikatındandır. Kırgızistan'a gelen Dunganlarsufiler Karakol ve Oş'a yerleşmiştir. Kırgızistan'a ilk gelen Dunganlar, Çin sufi geleneğinde "daotang" adı verilen ibadethaneler inşa etmiştir. Sufi Dunganlar, 1910 yılında Karakol'da Çin tarzı bir cami inşa etmiştir (Alles, 2005:128). Daotang adı verilen camilerde, sufilerden oluşan küçük Dungan aile grupları zikirler çekmek için bir araya gelmişlerdir. Sufi Dunganlar, zikirler dışında sadece Cuma namazları için camiye ziyaret etmişlerdir. 2000'li yılların başında Jahriyya tarikatı mensubu sufiDunganların zikir gibi ibadetlerine devam ettiği belirtilmektedir (Alles, 2005: 130). Dungan camilerinde genellikle Çin kültürüyle ilişkilendirilen ejderha motifleriyle süslenmektedir (Fougner, 2012: 33). Çin mimari tarzı ve motifleriyle inşa edilen Karakol şehrindeki Dungan cami bu kültürün eseri olarak varlığını korumaktadır (Hong, 2005: 137). Dunganlar, Tokmok ve Çüy Vadisi gibi

bölgelerde, geleneklerini ve inançlarını koruyarak yaşamaya devam etmektedirler. Bu bölgedeki Dungan halkı, özellikle din bilgilerini medrese eğitim kurumlarından alarak, dini ve kültürel kimliklerini sürdürmektedir. İşte Dunganların dini eğitimi ve geleneklerine dair bazı önemli noktalar: Dunganlar, medreselerde eğitim alarak dini bilgilerini derinleştirirler. Bu medreselerde, dini liderlik yapacak molla adayları yetiştirilir. Mollalar, sadece dini ibadetleri yönetmekle kalmayıp, aynı zamanda çocukların dini eğitiminden de sorumlu olmaktadır. Medreselerdeki eğitimciler molla olarak adlandırılmakta ve bu mollaların hayatlarını sürdürebilmesi için gerekli maddi gelir, topluluk tarafından karşılanmaktadır. Bu durum, Dungan topluluğunun dini liderlerine ve eğitimine verdiği önemi gösterir.

Dunganlar, İslam dünyasında kutlanan bayramları coşkuyla kutlamakta ve dini ibadetlerini yerine getirmekte oldukça hassastırlar. Özellikle Ramazan ayındaki oruç ibadetine dair ciddi bir tutum sergilemektedirler. Tokmok bölgesindeki Dunganlar, yerel komşuları olan Kırgız, Kazak, Tatar ve Sart topluluklarının aksine belirli gıda alışkanlıklarına sahiptir. Örneğin, Dunganlar at eti yemez, Çinliler gibi süt tüketmezler ve domuz eti de yemezler. Bu gıda tercihleri, Dunganların İslam inancı ve kültürel kimliğiyle uyumlu bir yaşam sürme çabasını yansıtır. Bu unsurlar, Dunganların Tokmok ve çevresindeki yerleşimlerinde nasıl bir topluluk oluşturduğunu ve inançlarını nasıl yaşattığını gösterir. Eğitim, dini liderlik ve kültürel gelenekler, Dunganların kimliğini şekillendiren önemli bileşenlerdir (Rimsky ve Dyer, 1992: 251). Dunganların Kırgızistan'daki dini yaşamı, kadınların camilere girmesinin yasak olmasından dolayı farklı bir boyut kazanmıştır. İşte bu konudaki önemli noktalar:

Kırgızistan'daki Dungan köylerinde, ahunlar genellikle yarı okuryazar ve kendi kendini yetiştirmiş bireylerdir. Bu dönemdeki ahunlar, Çin'deki İslam düşüncesi eğitiminden geçmiş kişilerdir, bu da onların dini bilgilerini ve uygulamalarını etkiler (Musarova ve Süleymanovna, 2017: 52). Kadınların camilere girmelerine izin verilmemesi, Dungan kadınlarının kendi dini etkinliklerini organize etme gerekliliğini doğurmuştur. Bu bağlamda, kadınlar kendi aralarında toplanarak dini faaliyetler gerçekleştirmiştir. Dungan kadınları, genellikle varlıklı bir Dungan kadının evinde bir araya gelerek kadın ahun veya ahong eşliğinde Kur'an okumakta, hadisleri yorumlamakta ve dini kuralları öğrenmektedirler. Bu, kadınların dini eğitime erişimlerini sağlarken, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı da pekiştirmektedir. Dungan kadınlarının Tatar, Özbek, Kazak ve Kırgız kadınlarla birlikte gerçekleştirdiği dini faaliyetler, Dunganların yerel toplumla etkileşimini ve bu topluluk içindeki pozisyonlarını güzel bir şekilde yansıtır. Bu ortak dini alan, farklı etnik unsurlar arasında bir dayanışma ve bilgi paylaşımı ortamı oluşturur. Bu özellikler, Dungan toplumunun hem kendi geleneklerini koruma çabasını hem de yerel topluluklarla nasıl bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Dungan kadınları, kendi inançlarını yaşarken aynı zamanda farklı etnik gruplarla ortak bir zemin oluşturmuşlardır.

Dil Durumu

Dungan kimliğinin temellerini oluşturan unsurlar, Çin'de din farklılığına dayanırken, Kırgızistan'a göç sonrası bu yerini dil farklılığına bırakmıştır. Huilerin etnogenezi sürecinde Çince ortak bir dil olarak benimsenmiştir. (Orusbayev, 1990: 32). Bunun bir nedeni, Huileri oluşturan farklı unsurlar arasında iletişimi sağlamak iken, diğer ve daha temel neden, Han kültürünün hâkim olduğu ortamda yaşama uyum sağlamaktır. (Ding, 2005: 138). Ancak Huiler, uzun bir süre boyunca Çinceyi yalnızca konuşma dili olarak kullanmışlardır. Eğitim sistemleri, İslam'ı Arapça ve Farsça üzerinden öğrenmeye odaklandığı için, bu diller Hui toplumunda yüzyıllar boyunca önemli bir eğitim şekli olarak varlığını sürdürmüştür. Çocuk yaşta cami okullarında eğitim gören Huiler, Çinceyi konuşsalar da yazılı olarak kullanmıyorlardı. Öğretmenler, derslerde Arapça ve Farsça metinleri Çince olarak yorumlayarak öğretiyorlardı ve bu yöntemle Arapça, Farsça ve Çince karışımı "şiawcing" adlı özel bir medrese dili ortaya çıkmıştır. Şiawcing, Çince karakterlerin Arap alfabesiyle aktarılmasını sağlayan bir yazı sistemi

olarak da bilinmektedir. Bu medrese dili, Huiler arasında özel bir iletişim dili olarak işlev görmüş; ancak dışarıyla iletişim kurmada engel oluşturmıştır. Medrese okulları, Huileri asimilasyona karşı koruyan başlıca unsurlardan biri olmuştur. Ancak bu okulların varlığı, Huilerin yönetim tarafından sürekli baskı ve ayrımcılığa maruz kalmasına yol açmıştır. Huiler, 20. yüzyılın başlarında yeni eğitim sistemine geçiş yaparak bu dil sistemindeki zorlukları aşmaya çalışmışlardır. Kırgızistan'daki Dunganlar, göç ettikleri ilk dönemlerde medrese okulları aracılığıyla gençler arasında dini ve etnik bilinci canlı tutmaya çalışmış ve bu nedenle Rusça eğitime karşı bir engel koymayı amaçlamışlardır (Ding, 2005: 137). Ancak, yalnızca medrese eğitimiyle sınırlı kalmaları, toplum içinde iletişim zorlukları yaratmış ve bu çaba başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda, en gerekli iletişim dili olan Rusça ve bazı Türk lehçelerini öğrenerek, devlet okullarında verilen Rusça eğitime yönelmişlerdir. Dil bakımından, Dunganlar atalarının yaşadığı Gansu ve Şaansı bölgelerinin iki büyük diyalekt alanına göre ayrılmaktadır. Kırgızistan'daki Dunganların çoğu Gansu ağızını konuşmaktadır. Şaansı ağızını konuşan Dunganlar ise hem Kırgızistan'da hem de Kazakistan'da bulunmaktadır. Tokmok ve çevresindeki Dungan topluluğu Şaansı ağızını kullanırken, Bişkek, Kant, Sokuluk, Moskva rayonları ve Isık-Köl'de yaşayan Dunganlar Gansu ağızını konuşurlar. Bu iki diyalekt arasındaki fark, çoğunlukla birkaç fonetik ve kelime hazinesi farklılığına dayanmaktadır (Dyer, 1980). Dunganca, Kuzey Çin'in Gansu ve Şaansı diyalektlerinin birer varyantı olarak görülse de günümüzde Çin'de konuşulan benzer diyalektlerden oldukça farklı özellikler sergilemektedir (Orusbayev, 1990: 34).

Günümüzde Kırgız Dunganlarının Hayatı

Günümüzde Kırgızistan'daki Dungan nüfusunun büyük bir kısmı belirli bölgelerde yoğunlaşmış durumdadır. Dunganların %84,5'i Çüy Bölgesi'nde, %8,8'i Isık-Köl Bölgesi'nde, %4,5'i Oş Bölgesi'nde, %1,3'ü Narın Bölgesi'nde ve %0,9'u Talas Bölgesi'nde yaşamaktadır. Özellikle Dunganların yoğun olarak yaşadığı yerler arasında:

- **Moskova Rayonu:** Aleksandrovka köyü
- **Kant Rayonu:** Milyanfan ve Hunçi köyleri
- **Isık-Ata Rayonu:** Keng-Bulung köyü
- **Çüy Rayonu:** İskra ve Miçurina köyleri
- **Ceti-Ögüz Rayonu:** İrdik köyü
- **Kara-Suu Rayonu:** Kızıl-Şark köyü

Bunun yanı sıra, Bişkek ve diğer bölgelerde de Dungan nüfusu dağılmış olarak yaşamaktadır. Bu dağılım, Dunganların sosyo-kültürel yapısını ve yerel topluluklarla olan ilişkilerini etkileyen önemli bir faktördür. 2007 yılında, Kırgızistan'daki Dunganların en büyük köyü olan Aleksandrovka Köyü'nün kuruluşunun 125. yılı ve Dunganların Kırgızistan'a göçünün 130. yılı resmi bir törenle kutlanmıştır. Bu önemli etkinliğe o dönemin Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev de katılmıştır. Ayrıca, Kırgızistan'daki Dunganlar Birliği'nin başkanlığına 4 Aralık 2010 tarihinde Nasiza Sumar Havazoviç atanmıştır. Dunganların geçim kaynağı çoğunlukla çiftçiliktir. Çiftçilikteki başarılarının temel sebebi, gelişmiş sulama sistemleridir. Dunganlar, özellikle soğan, havuç, biber, patlıcan, karpuz ve kavun gibi sebzeleri yoğun olarak yetiştirmektedir. Dungan mutfağında ise pirinç ön plandadır; pirinç, pek çok yemeğin temel maddesini oluşturur ve bu, Dunganların kültürel beslenme alışkanlıklarını yansıtır. Bu durum, Dunganların hem ekonomik faaliyetlerinde hem de kültürel kimliklerinde önemli bir yere sahiptir.

Sovyet dönemindeki yoğun Ruslaştırmaya rağmen, Dunganlar güçlü bir dini kimliği korudular ve çoğunlukla kırsal alanlarda olmak üzere ayrı topluluklar ve kolektif çiftliklerde yaşıyorlar. Dunganlar ayrıca günümüze kadar ilkel köylülük geleneklerini sürdürdüler. Kırgızistan'da, yüksek kaliteli pirinç, meyve ve sebze yetiştiren çalışkan köylüler olarak bilinirler. Dungan tarım ürünleri birçok yerel gıda pazarında baskındır. Çiftçilik ve köylülük nedeniyle Dunganlar en zengin kırsal sakinleri arasındadır, ancak aynı zamanda etnikler arası entegrasyon açısından en muhafazakar olanlardır. Çoğu Dungan hala etnik gruplar arası evliliklere değer veriyor. Kırgızlar da Dungan kültürünün bazı özelliklerini benimsedi. Özellikle Dungan mutfağı ve çiftçilik becerileri, Kırgızistan'ın kuzeyinde günlük yaşama dahil edildi.

Sonuç

Dunganlar, Kırgızistan'daki uzun yerleşim süreleri boyunca Kırgız ve Rus kültürlerinin etkisi altında kalmış ve dilsel alanda bu kültürlerin içinde erimeye başlamışlardır. Bu dilsel gerileme, Rus siyasi rejimlerinin etkisiyle daha da hızlanmış; Dungan dili ve yazı dili gerilemeye başlamıştır. Dunganlar, kültürel ve sosyal anlamda bir değişim geçirirler de, kökenleri olan Çin'deki 18-19. yüzyıl yaşam tarzının izlerini taşımaktadırlar. Bununla birlikte, uzun yıllar boyunca ana kültürlerinden uzak kalan Dunganlar, Çin ve Müslüman Çinli kültür çevrelerinden habersiz bir yaşam sürmüşlerdir. Dungan kültürü, tarihsel süreçte karşılaştığı Kırgız ve Rus kültürleriyle eşit bir kültür alışverişi yapamamış, bu durum Dungan kültürü aleyhine gelişmiştir. Uzun süren göçler, savaşlar ve çeşitli siyasi krizler nedeniyle Dungan toplumu dilini ve kültürel figürlerini korumakta güçlük çekmiş, bu da kültürlerinin daha kapalı bir yapı kazanmasına yol açmıştır. Günümüzde Dungan kültürü, kapalı bir toplum yapısı sergilerken, köklerinde Çin kültüründen kalma değerler, felsefeler ve İslami öğeleri yoğun bir şekilde bünyesinde barındırmaya devam etmektedir. Bu durum, Dungan kültürünün hem Çin hem de İslam kültürlerinden unsurlar taşıyan zengin bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Günümüzde, Dunganların Orta Asya Türk halklarıyla kültürel bütünleşme eğiliminde oldukları görülmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde başlayan sosyalist ve şovenist uygulamalar, Dunganların Sovyet ideolojisine uyum sağlamasında hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Bugün Dunganların eğitim dili Rusça olmuş ve kültürel yapılarına Rus kültürünün etkisi daha fazla girmiştir. Bu değişim, Dunganların dil, mimari ve giyim-kuşam unsurlarında açıkça görülmektedir. Geleneksel motif ve kıyafetler yalnızca düğün gibi özel törenlerde sergilenmekte, günlük yaşamda ise modern ve yerel giyim tarzları tercih edilmektedir.

Dunganların Orta Asya'ya taşınmış oldukları geleneksel Çin mimarisi de zamanla kaybolmaya başlamış, özellikle birinci nesilden sonra bu mimari özelliklerin korunması zorlaşmıştır. Bu dönüşüm, Dunganların kültürel olarak Çin köklerinden uzaklaşıp bulundukları coğrafyanın kültürel yapısına daha yakın hale geldiklerini göstermektedir.

Kaynakça

Alles, E. (2005). The Chinese-speaking Muslims (Dungans) of Central Asia: A Case of Multiple Identities in a Changing Context, *Asian Ethnicity*, 6: 2, s.121-134.

Dyer, S. R. K. (1990). The Soviet Dungans, the Muslims from China: Their Past, Present, and Future. *Monumenta Serica*, 39(1), 301-323.

- Dyer, S. R. K. (1980), "Muslim Life in Soviet Russia: The Case of the Dungans", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 2 /2, June: 42-54.
- Hong, D. (2005). A Comparative Study on the Cultures of the Dungan and the Hui Peoples, *Asian Ethnicity*, 6: 2, s. 135-140.
- Marat, E. (2006). Teen age Fight Sparks Violence Between Dungan and Kyrgyz Villagers. *Central Asia-Caucasus Analyst, Bi-Weekly Briefing*, 8(3).
- Orusbayev, A. (1990), Yazıkovaya jizn' kirgizii, Funktsional'naya distributsiya yazıkov, Frunze: İlim.
- Rimsky, S. ve D, K (1991). Soviet Dungans in Dungans 1985: BİPthdays, Weeddings, Fune Palsand Kolkhoz Life, Center for Chinise Studies Taipei, Taiwan, R.O.C.
- Rimsky, Svetlana the Muslims from China: ve Their Past, DYER, Korsakoff Presentand Future, (1990). The Soviet Dungans, *Monumenta Serica Journal of Oriental Studies*, 39:1, s. 301-323.
- Rimsky, Svetlana ve DYER, Korsakoff (1977). Soviet Dungan Weddings: Symbolism and Traditions, *Monumenta Serica*, 33: 1, s. 363-378.
- Rimsky, Svetlana ve DYER, Korsakoff (1992). Karakunuz: An Early Settlement of the Chinese Muslims in Russia, *The Australian National University Asian Folklore Studies*, Volume: 51, s. 243-279.
- Toksonalieva, Frunze: A. M., (2017). Kırğızstanda Caşagan Dunganar cana Dungan Tilinin Azırkı Uçurdağı Abalı, *Nauka, Novie Tehnologii i İnnovatsii Kırğızstana* No: 6.
- Topçu, N. (2014). Kültür ve Medeniyet, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Yujie, Z. (2017). A Shared Destiny: Dungans And The New Silk Road, *ChinaStory Yearbook*, Australia :AnuPress.
- Yusupov, İ. (2015). Turudovıe i Ratnie Podvigi Dungan v period Velikoy Oteçesmvennoy Voyni 1941-1945 gg., Moskova: Nauka-Bostoçnaya Literatura.
- Джон, А. А. (2016). НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЭТНИЧЕСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ДУНГАН (ХУЭЙЦЗУ) КЫРГЫЗСТАНА. In *Acta Orientalia Voronensia: Воронежское востоковедение* (pp. 118-130).
- Козыбаева, М. М. К вопросу об истории китайской диаспоры в центральной Азии: этногенез дунган (китайских мусульман).
- Мей, И. Ч., & Шень, Ч. Ч. (2016). ИССЛЕДОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ У ДУНГАН г. БИШКЕКА (КЫРГЫЗСТАН). In *Acta Orientalia Voronensia: Воронежское востоковедение* (pp. 139-147).
- Ормонова, А. Т. (2020). Процесс потери этнической обособленности ошской группы дунган и её последствия. *Вестник Ошского государственного университета*, (1-3), 85-88.
- Токсоналиева, А. М. (2015). СОСТОЯНИЕ ДУНГАНСКОГО ЯЗЫКА И ДУНГАН ПРОЖИВАЮЩИХ В КЫРГЫЗСТАНЕ. *Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана*, (6), 156-159.
- Шейшекеева, Г. М. (2014). Миграционный процесс и переселение дунган на территорию Кыргызстана. *Вопросы истории Кыргызстана*, (1-2), 54-61.

İran-Hamas İlişkileri: Tarih ve Gelişmeler Arasında

Warda Tamer Fawy Mohammed¹

Özet

Uluslararası arenada meydana gelen değişimlerin bir sonucu olarak ülkeler, bölgesel ve uluslararası statülerini geliştirip güçlendirebilecekleri ittifaklar kurma yoluna gitmektedir. Bu bağlamda İran, Filistin davasını sahiplenerek ve başta Hamas olmak üzere Filistin'deki İslami direniş hareketleriyle ittifak kurarak bölgedeki rolünü etkinleştirmek istemektedir. İran ve Hamas arasındaki ilişkiler, İsrail'in temsil ettiği tarihi ve ortak düşmanın ortadan kaldırılması gibi net bir ortak noktada kesişen birçok iletişim hattına dönüşmüştür, ancak bu hatlar çıkarların dilinin hakim olduğu başka noktalarda dallanıp farklılaşabilmekte ve bazen birbirleriyle çarpışmaya kadar varabilmektedir.

Arap Baharı olayları, özellikle de Suriye krizi, Hamas ve İran arasındaki ilişkinin tarihinde bir dönüm noktasıydı ve aynı zamanda bu ilişkinin gerçekliğini test etmek için bir fırsat olmuştur. Ancak farklı pozisyon ve çıkarlara rağmen iki taraf arasındaki ilişki durmuyor, bunun nedeni de her iki tarafın da diğerine olan ihtiyacının farkında olmasıdır. Bu çalışma, tarihsel-analitik bir yaklaşım kullanarak, İran ve Hamas arasındaki ilişkilerin yürüyüşündeki en önemli tarihsel dönüm noktalarını listelemeyi ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu ilişkilerdeki gelişmeleri ve bunların bu ilişkiler üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma aynı zamanda iki taraf arasındaki ilişkilerin yakınlaşma ve ayrışma arasındaki gelişim aşamalarına da ışık tutmaktadır. Son olarak, çalışma iki taraf arasındaki ilişkinin devam etmesine yol açan hedeflerin yanı sıra bu ilişkinin ilkelerini ve belirleyicilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma bir dizi sonuca ulaşmıştır; bunların başında İran ve Hamas'ın doktrinel ve ideolojik farklılıkların yanı sıra görüş ve pozisyon farklılıklarına bakmaksızın aralarındaki ilişkileri sürdürme ve pekiştirme ihtiyacı ve çıkarı gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: İran, Hamas, Arap Baharı, Suriye, ilişkiler.

Disiplin: Uluslararası İlişkiler

Giriş

İran, bölgede etkili bir rol oynamasına yardımcı olan ve onu bölgesel denklemlerin ve uluslararası sistemin çeşitli bağlamlarının bir tarafı haline getiren temel unsurlara sahip olduğu için bölgede bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmıştır. İran Devrimi, 1979'daki başlangıcından bu yana İran'ın dış politikasına, onu bölgedeki diğer ülkelerden ayıran farklı boyutlar ve özellikler katmıştır. İran Devrimi bölgesel ve uluslararası jeopolitik verilerde köklü bir değişimi temsil etmiştir. Filistin meselesi İran Dış Politikasında önemli bir yer edinmiş ve İranlı karar alıcıların büyük ilgisini çekmiştir. Filistin davasına yönelik birleşik bir Arap stratejik vizyonunun yokluğu, İran'ın direniş hareketlerini destekleyerek Filistin davasındaki rolünü güçlendirmek için kullandığı stratejik bir boşluk bırakmıştır. Böylece İran, Arap-İsrail çatışmasında etkili taraflardan biri olmayı başarmıştır. İran ile Filistin direniş hareketleri, özellikle de Hamas arasındaki yakınlaşma (2006'daki yasama seçimlerindeki zaferinden sonra), İran'ın Filistin'deki nüfuzu için önemli bir giriş noktası ve bölgedeki hegemonya, nüfuz, irade ve kontrol

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

mücadelesinin bir parçasıydı. Radikal içerikli ortak İslami değerleri, anti-Siyonist eğilimleri ve ortak İslami kimlikleri İran ile İslami direniş hareketi Hamas arasındaki ittifakın temeli olarak görmektedir. Bu ittifak sayesinde Hamas, İran tarafından oluşturulan ve İran, Suriye, Hizbullah, Hamas ve Gazze'deki İslami Cihad'ı içeren direniş ekseninin bir parçası haline gelmiştir. Ancak İran ve Hamas arasındaki ilişkiler, her iki tarafın hedef ve çıkarlarına göre yakınlaşma ve uzaklaşma arasında birçok aşamadan geçmiştir. Bu çalışmanın önemi, bölgesel arenadaki koşullar ve yenilenen veriler ışığında İran ve Hamas arasındaki ilişkilerin gelişiminin daha derinlemesine anlaşılması ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu ilişki, ortak çıkar ve hedeflerin kesiştiği en iyi örneklerden biridir. Dolayısıyla bu çalışma, bu ilişkilerin tarihsel köklerini ve doğasını, kökenlerinden başlayarak ve bölgesel arenada ortaya çıkan ve bu ilişkiler üzerinde önemli bir etkisi olan gelişmeler ve krizlerden geçerek incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca bu ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olan ortak belirleyicileri ve ilkeleri, her iki tarafın da bu ilişkiler aracılığıyla ulaşmaya çalıştığı güdülerini ve hedefleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, İran ve Hamas arasındaki ilişkileri geçmişten başlayarak ve farklı zaman dilimlerinde anlatmak ve incelemek ve bunları iyi anlamak ve üzerlerinde meydana gelen çoklu ve farklı değişiklikleri anlamak için derinlemesine analiz etmek için tarihsel-analitik yaklaşım kullanılmıştır. Bu çerçevede çalışma, tarihsel kaynaklar, bilimsel tezler, akademik makaleler, kitaplar, haber siteleri ve büyük bir kısmı bu çalışmadaki aktörlerin dilinde yazılmış olan diğer kaynaklardan oluşan farklı bir sepete dayandırılmıştır.

İran İslam Cumhuriyeti ve İslami Direniş Hareketi Hamas'ın Yürüyüşündeki En Önemli Tarihi Duraklar

Hem İran Cumhuriyeti'nin hem de Hamas hareketinin yolculuğunda, aralarındaki ilişkilerin pekiştirilmesinde büyük rol oynayan birçok önemli tarihi dönüm noktası vardır. 1979'daki İran devriminden önce İran-İsrail ilişkileri çeşitli düzeylerde kayda değer bir iyileşme yaşamıştır. İran, Şiiilerin çoğunlukta olduğu bir ülke olarak kabul edildiğinden ve Sünnilerin çoğunlukta olduğu bir bölgedeki varlığı dış ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olmadığından, İsrail'i ittifak yapabileceği doğal bir dost olarak görüyordu. Öte yandan İsrail, İslam dünyasının bu bölgesinde meşruiyet arayışındaydı ve İran'ı bunu başarmak için ideal bir müttefik olarak görüyordu.(Tanios, 2021). Bu ilişkiler ellili yılların sonunda iki ülke arasındaki stratejik ittifakla daha derin bir nitelik kazanmıştır. Şah Pehlevi hükümeti 1960 yılında İsrail'i resmen tanıdı ve ardından iki ülke arasında ticari ve askeri ilişkiler çerçevesinde işbirliğinin yanı sıra konsolosluk ve diplomatik ilişkiler de kurulmuştur.(Furlan, 2022:2-3) Ancak İran Devrimi'nin zaferinden ve İran'daki siyasi değişimden sonra, buna İran'ın dış ilişkilerinde önemli bir dönüşüm ve değişim eşlik etmiştir. İran, stratejik adımlar olarak kabul edilen bir dizi ilk politika benimsemiştir. İran anayasasının 154. Maddesi şöyle demektedir: "İran İslam Cumhuriyeti, tüm insan toplumunda insan mutluluğunu kendisi için kutsal bir mesele olarak görür ve bağımsızlık, özgürlük ve hak ve adalet hükümetinin kurulmasını tüm dünyadaki insanların hakkı olarak kabul eder. Bu nedenle İran İslam Cumhuriyeti, dünyanın herhangi bir yerinde kibirlilere karşı zayıfların meşru mücadelesini destekler ve aynı zamanda diğer halkların iç işlerine karışmaz".(Constitution of the Islamic Republic of Iran, 1979: 154. Madde)

Böylece İran, İsrail ve ABD ile ilişkilerini kesmek, Filistin davasını sahiplenmek ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile güçlü ilişkiler kurmak gibi çeşitli politikalar izlemiştir. Bu dönemde İran, devrimini genişletme ve ihraç etme arayışındaydı ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bu devrim için iyi bir müttefik ve güçlü bir kaynak olduğunu görmüştür. Yaser Arafat, devrimin başarıya ulaşmasının ilk haftasında, 19 Şubat 1979'da İran'a yaptığı ziyaret sırasında Humeyni'yi devrimin zaferinden dolayı ilk tebrik eden kişi olmuştur. Bundan sonra Filistin'in ilk büyükelçisi Tahrân'a atanmıştır. Ancak daha sonra İran ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki ilişki, çeşitli faktör ve nedenlerin bir araya gelmesiyle gerilemeye başlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün laik karakterinin özellikleri, dini ideolojiye dayalı İran devriminin ilkeleriyle tam olarak uyumlu değildi. Birinci Körfez Savaşı da iki taraf arasındaki ilişkilerin

gerilemesinde rol oynadı; özellikle örgütün Irak rejiminin yanında yer alma eğilimi ve Yaser Arafat'ın İran'la savaşında Irak'ı desteklemek üzere Arap dünyasına katılması.(Ashneur, 2010: 33-34) Buna ek olarak, İran ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasındaki ilişkilerin önemli ölçüde gerilemesine yol açan en önemli nedenlerden biri de Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve İsrail arasında barışı tesis etmeye yönelik girişimlerin ilerlemesiydi. Filistin Kurtuluş Örgütü, İran'ın tanımadığı sözde "Oslo anlaşmasının ilkeleri" aracılığıyla İsrail'in var olma hakkının tanınmasını kabul etmiştir. Bu nedenle İran ve Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki ilişkiler bozulmuş ve İran'ın desteği İslami Cihad ve Hamas gibi diğer Filistinli direniş hareketleri lehine yön değiştirmiştir.(Abdul-Saada, 2012: 25) Hamas hareketi Filistin mücadelesi zincirinin önemli halkalarından biridir. O dönemde Filistin sahnesindeki örgütlerin en genci olarak görülmesine rağmen en bilinçli ve etkili örgüt haline gelmiştir. Bunun nedeni siyasi ve askeri programı, farklı ülkelerle dengeli ilişkileri, gelecek planlarını dikkatli bir şekilde organize etmesinin yanı sıra diğer hareketlerden seleflerinin düştüğü hatalardan kaçınma becerisidir.(Ashneur, 2010: 38) İslami direniş hareketi Hamas, ilk Filistin intifadasının patlak vermesinin ardından Aralık 1987'de ortaya çıkmıştır. Bu hareketin kökleri Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketine kadar uzanmaktadır.(Abu-Amr, 1994: 68) Ayrıca 18 Ağustos 1988'de yayınlanan Hamas Şartı'nın ikinci maddesi uyarınca Filistin'deki Müslüman Kardeşler'in bir kanadı olarak kabul edilmektedir.(Hamas Misakı, 1988: 2. Madde)

Bu hareket, Filistin halkının yaşadığı iç, bölgesel veya uluslararası birçok faktörün etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İç düzeyde, İsrail işgalinin devam etmesi ve günlük provokatif uygulamaları hareketin ortaya çıkışını teşvik etmiştir. Arap ve bölgesel düzeyde ise 1967 yenilgisi ve bundan kaynaklanan köklü değişiklikler, 20'li yılların seksenli yıllarında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün düşüncesini etkilemiş, örgütün düşüncesi direniş düşüncesinden barışçıl müzakereler düşüncesine dönüşmüştür.(Hamas: İşgale karşı direniş taş ayaklanmasıyla başlamıştır, 2023) İran-Irak Savaşı da Filistin davasının Arap ve uluslararası alanda gerilemesine katkıda bulunmuştur. Uluslararası düzeyde ise Sovyetler Birliği'nin İsrail'in en önemli ve en güçlü müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri lehine gerilemesi, İsrail işgalinin Filistin halkına yönelik saldırganlığının artmasına yol açmıştır. Tüm bunlara ek olarak, Filistin toplumu içinde giderek artan bir İslami uyanış yaşanmıştır. Tüm bu faktörler, Filistin siyasi arenasında Hamas hareketinin ortaya çıkmasına ve askeri harekate giden yolun açılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur.(Ashneur, 2010: 15) Hamas hareketi, Misakının 14. Maddesi aracılığıyla Arap-İsrail çatışmasının üç çevre çerçevesinde gerçekleştiğine inanmaktadır; Filistin çevresi, Arap çevresi ve İslam çevresi, bu çevrelerin her birinin çatışmada oynayacağı önemli bir rol olduğunu ve bu üç çevreden herhangi birinin ihmal edilmesinin yanlış olduğunu düşünmektedir.(Hamas Misakı, 1988: 14. Madde)

Dolayısıyla bu, İsrail işgaline karşı savunma ve mücadelede omuzlarına büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Hamas'ın ulusal mücadelede aktif bir unsur olarak yükselişi, Hamas ile Filistin Kurtuluş Örgütü ve özellikle Fetih hareketi içindeki gruplar arasında ciddi bir rekabete yol açmıştır. Bu rekabet başlangıçta sosyal ve siyasi alanlarda yaşanmış, ancak İsrail işgaline karşı ulusal ve silahlı mücadeleye de uzanmıştır. Bu rekabet daha sonra Filistin halkının liderliği için bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu uzun çatışma birçok aşamadan geçmiştir. İlk olarak, 1993 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail hükümeti arasında "Oslo" anlaşması imzalandığında Hamas buna ideolojik ve siyasi olarak karşı çıkmış ve "Oslo" temelinde kurulan Filistin Yönetimini tanımamıştır.

Hamas, bu anlaşma Hamas'ın Filistin'e yönelik islami vizyonunu ihlal ettiğine ve Filistinlilerin ulusal haklarını etkilediğine inanıyordu dolayısıyla İsrail işgaline karşı mücadelesini tek başına sürdürmüştür. "Oslo" anlaşması Filistin Yönetimi'ni İsrail'e yönelik tüm şiddet eylemlerine ve silahlı direnişe son vermekle yükümlü kılmasına rağmen, Hamas Filistin Yönetimi'nin taahhüdünü reddederek İsrail'e karşı faaliyetlerini ve mücadelesini sürdürmüştür. Eylül 2000'de İkinci İntifada'nın patlak vermesi de Hamas'ın Filistin Yönetimi karşısındaki gücünün ve popüleritesinin artmasında güçlü ve önemli bir

faktör oldu, çünkü bu patlak Hamas'a her mezhepten ve gruptan artan sayıda taraftar kazandırmıştır.(Hilal, 2007: 167-169) Hamas ve Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki rekabet, 2005 ve 2006 yıllarında Filistin'de yapılan belediye ve parlamento seçimlerinde Hamas'ın seçimlere katılıp kazanmasıyla doruğa ulaşmıştır. Hamas'ın seçimlere katılma kararı, hareketin artan büyüklüğü, gücü ve popülaritesinin yanı sıra rejimin dışından faaliyet gösteren bir muhalefet hareketi olmanın ötesine geçerek bizzat rejimin bir parçası olma arzusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.(Ebu Hadid, 2022: 79-82)

İran İslam Cumhuriyeti ve İslami Direniş Hareketi Hamas Arasındaki İlişkiler: Yakınlaşma ve Uzaklaşma Arasında

İran Cumhuriyeti ile Hamas hareketi arasındaki ilişkiler farklı koşullara göre farklı aşamalardan geçmiştir. İran Cumhuriyeti ile Hamas arasındaki ilişki 1990 yılında başlamıştır. Hamas delegasyonu Kasım 1991'de Tahran'da düzenlenen Filistin İslam Devrimi'ni destekleme konferansına katıldı ve İran harekete askeri ve mali destek vermeyi taahhüt etmiştir. İran ayrıca 1992 yılında Hamas'ın Tahran'da kendisini temsil eden resmi bir ofis açmasına izin vermiştir. Lübnan Hizbullahı iki taraf arasındaki bu ilişkinin yakınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Çok sayıda Hamas liderinin 1992 sonlarında İsrail tarafından Lübnan'daki Marj al-Zahoor'a sürgün edilmesi Hamas ile Lübnan Hizbullah'ı arasındaki ilişkilerin pekişmesine yol açmış, bu da Hamas ile Lübnan Hizbullah'ının önemli bir destekçisi olan İran arasındaki ilişkilerin kurulmasına yardımcı olmuştur. İran ve Hamas arasındaki ilişki, özellikle Hamas'ın Filistin Yönetimi Yasama Konseyi seçimlerini kazanarak 132 sandalyenin 74'ünü (sandalyelerin %56'sı) elde etmesinden ve 2006 yılında hükümeti kurmasından sonra çeşitli düzeylerde gelişmiştir.(Abo saada, 2021: 56-58) Hamas'ın bu seçimlerde elde ettiği zaferin ve hükümetin kurulmasının ardından Hamas'a karşı daha acı verici uluslararası önlemler alınmıştır. Hamas'ın ABD'nin yeni hükümetini tanımak için öne sürdüğü koşulları, yani Hamas'ın İsrail'i ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arasındaki önceki barış görüşmelerini tanımasını reddetmesinin ardından, ABD ve Avrupa Birliği tarafından yeni Hamas hükümetine büyük ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır. Ayrıca bu ülkeler Hamas'a yaptıkları yardımları dondurmış ve Hamas hükümetine sağlanan diğer fonlara da abluka uygulayarak seçilmiş Hamas hükümetinin altını oymaya, yönetim ve idaresini engellemeye çalışmışlardır.(Tamimi, 2009: 224-228)

İşgal altındaki toprakları 2006 sonlarında ekonomik krize sürükleyen uluslararası ekonomik boykotun ışığında İran tamamen zıt bir pozisyon almıştır. Hamas'ın bu seçimlerdeki zaferi, Filistin halkının direniş söylemini desteklediğini ve uzlaşma ve başarısız müzakere söylemini reddettiğini göstermiştir. Dolayısıyla İran, dini ve devrimci görevlerine dayanarak Hamas liderliğindeki yeni hükümeti memnuniyetle karşıladı ve seçim zaferini memnuniyetle karşıladı. (Alavi, 2020: 120) Hamas'ın bu seçimleri kazanmasının ardından İran, Şubat 2006'da Hamas tarafından kurulan Filistin hükümetine tam destek verdiğini açıklamıştır. İran aynı zamanda seçilmiş Filistin hükümetinin başarısı için çalışan her şeyi sağlamaya istekliydi ve hükümet işlerinin idaresinde uyumunu ve varlığını sürdürmesini sağlamak için ona mali, lojistik, siyasi veya askeri düzeyde çeşitli destekler sağlamıştır. Bunun bir parçası olarak İran, yeni Filistin Yönetimi'nin üç bakanlığındaki çalışanların maaşlarının ödenmesini kabul etmenin yanı sıra yaklaşık 290 milyon dolar destek sağlamıştır.(Ghazi, 2020: 195)

İran Cumhuriyeti ile Hamas hareketi liderleri arasındaki özel ilişkiler ışığında, Filistin seçimlerinin sonuçlanmasının ardından İslami direniş hareketi Hamas'ın Siyasi Büro Başkanı'nın İran Cumhuriyeti'ne yaptığı ziyaret sırasında, Hamas'ın zaferinin aynı zamanda İran için de bir zafer olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur. İran'ın da, ABD'nin Hamas'ın İsrail'i tanımaması halinde Filistin halkına mali yardımı durdurma tehdidine karşılık Hamas liderliğindeki yeni Filistin Yönetimine gerekli her türlü maddi desteği sağlamaya hazır olduğunu açıklamakta tereddüt etmediğini ifade etmiştir.(Erekat, 2012: 71) Filistin Yönetimi'nin çöküşünden sonra, biri Gazze'de diğeri Ramallah'ta

olmak üzere iki hükümetin kurulmasının ardından İran, Hamas'ın siyasi pozisyonunu benimsemiş ve savunmuştur. Bunun bir parçası olarak İran, bölgedeki İslami hareketlerin birçok liderini harekete geçiren birçok konferansa ev sahipliği yapmış ve Hamas liderlerinin bu etkinlik ve faaliyetlerin platformlarına liderlik etmelerini sağlamıştır. Bu, Hamas hareketine bir destek ve özellikle de Arapların Hamas'a yönelik tutumunun zayıflaması ve Gazze Şeridi'nin maruz kaldığı kuşatma durumuna göz yumulmasının ardından, Hamas'a ihtiyaç duyduğu meşruiyet ve desteği vermek için yapılmıştır. İran İslam Devrimi Dini Lideri de Hamas'a ekonomik krizden çıkması için yardım çağrısında bulunmuştur. Buna ek olarak İran, Hamas'a maddi destek ve hem sağlık hem de hizmet alanında diğer destek araçlarını sağlamıştır.(Abu Omran, 2014: 40)

Ardından 27 Aralık 2008'den 18 Ocak 2009'a kadar süren ve orada işlenen katliamların dehşeti nedeniyle Gazze katliamı olarak adlandırılan İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik savaşı gelmiştir. Bu savaşta yaklaşık 1.400 Filistinli öldürüldü, ayrıca savaşın her düzeyde bıraktığı yıkımın diğer tezahürleri de yaşanmıştır. Buna karşılık İran Gazze'deki cinayetleri şiddetle kınadı ve Arap ülkelerini hareketsiz kalmakla eleştirmiştir. İran ayrıca 4-5 Mart 2009 tarihlerinde Tahran'da, aralarında Hamas, İslami Cihad ve Hizbullah temsilcilerinin de bulunduğu 700'den fazla delegenin katıldığı dördüncü Uluslararası Filistin'e Destek Konferansı'nı düzenlemiş ve konferans aracılığıyla Gazze'yi "direnişin sembolü" olarak nitelendirmiştir. Konferansın organizatörleri, İsrail'in Gazze halkına karşı işlediği savaş suçlarını kınayarak Filistin halkına resmi bir destek deklarasyonu yayınlamıştır. Konferans ayrıca İsrail'i ırkçı bir rejim olarak tanımış ve Filistinlilere yönelik acımasız muamelesini şiddetle kınamıştır.(Alavi, 2017: 226-228) Konferansın sonunda, Filistin meselesinin tüm İslam milletinin karşı karşıya olduğu en önemli mesele olduğu ve bu temelde dünyadaki tüm Müslümanların, Arapların ve özgürlük aşıkalarının Filistin meselesine öncelik vermeleri ve bu meseleyi daha da kötüleştirecek eylemlerden kaçınmaları gerektiği ilan edilmiştir.(Filistin savunuculuk konferansı direnişe destek ve kuşatmayı kırma çağrısı yapıyor, 2009)

İran'ın bu savaş sırasında İslami direniş hareketi Hamas'a sağladığı manevi ve retorik desteğe ek olarak, İran'ın Hamas'a sağladığı başka destek düzeyleri de vardır. İran, Hamas'ın 2008-2009'daki kanlı savaşta İsrail güçleriyle savaşmak için kullandığı mali desteği, silah stoklarını ve savaş kabiliyetlerini sağlamıştır. Ayrıca Hamas liderlerinden Halid Meşal 2 Şubat 2009'da Tahran'ı ziyaret etmiş ve İran'a Gazze savaşı sırasındaki yardımları için teşekkür ederek İran'ı zaferin ortağı olarak nitelendirmiştir.(Szrom, 2009) Ayetullah Hamaney'in yüksek danışmanı ve uluslararası ilişkiler danışmanı Ali Ekber Velayeti de Al Jazeera'ye verdiği mülakatta İran İslam Cumhuriyeti'nin Suriye'nin yanı sıra Lübnan ve Filistin İslami direnişini destekleme konusundaki tutumunun değişmediğini ve gücünün azalmadığını belirterek bu tutumun asla değişmeyeceğini vurgulamıştır.(Açık konuşma programı, 2009)

Ancak 2010 yılının sonu ve Arap Baharı dalgalarının başlamasıyla birlikte İran İslam Cumhuriyeti ile İslami direniş hareketi Hamas arasındaki ilişkilerde farklı bir dönem başlamıştır. Bölgesel ve uluslararası müdahalelerin yanı sıra Suriye'deki olayların patlak vermesi ve yoğunlaşması, Suriye krizinin yerel bir krizden uluslararası bir krize dönüşmesine yol açmıştır. Bu aktörler de Suriye rejiminin ayakta kalmasını destekleyenler ve karşı çıkanlar olarak ikiye bölünmüştür. Suriye Devrimi'nin başlamasından önce İran ve Suriye arasında çeşitli düzeylerde var olan yakın ilişkilerin bir sonucu olarak İran, olayların başından itibaren Suriye rejimi yanlısı bir politika izlemiş ve onun vizyonunu tamamen benimsemiştir. Suriye, İran'ın bölgedeki en yakın stratejik müttefiklerinden biridir ve iki ülke ortak değerleri ve ideolojileri paylaşmaktadır. Ayrıca Suriye, İsrail ile ortak sınırı nedeniyle bölgede büyük bir jeopolitik öneme sahip ve bu da İran'ın İsrail'in sınırlarına yakın genişlemesini kontrol altına almasına ve sınırlamasına olanak sağlamaktadır.(Maltzhan, 2013: 28)

Esad'ın iktidarda kalması aynı zamanda İran'ın ulusal güvenlik meselesidir. İran'ın en önemli ve güçlü bölgesel düşmanı İsrail'dir ve İran'ın İsrail'e karşı en etkili aracı Hizbullah ve Gazze'deki İslami direniş

hareketleridir, bu nedenle Suriye, İran ve Hizbullah arasında bir hava ve kara köprüsü görevi görerek İran'ın askeri teçhizat ve personelini bölge boyunca ve İsrail yakınlarına taşımasına izin vermektedir.(Coulter, 2023: 28-29) Dolayısıyla Suriye rejiminin çökmesi İran ve Hizbullah'ın en güçlü düşmanları İsrail karşısındaki konumlarını zayıflatacaktır. İran yönetimi ayrıca Esad rejiminin düşmesinin Tel Aviv'deki militanları Hizbullah'a ve Gazze'deki direnişe karşı askeri operasyonlar düzenlemeye teşvik edebileceğine ve böylece direniş eksenine önemli zararlar verebileceğine inanmaktadır. Bu nedenle İran'ın Suriye'ye verdiği destek, Filistin ve Hizbullah yanlısı kampları korumanın yanı sıra İran'ın Levant'taki dayanağını sürdürmeyi amaçlamaktadır.(Alavi, 2014) Buna karşın Hamas, İran'ın tam tersi bir pozisyon alarak Suriye karşıtı Koalisyona katıldı ve Şam'a sırtını dönmüştür. Suriye Devrimi patlak verdiğinde, Hamas'ın pozisyonu Suriye rejimini memnun etmek ve aynı zamanda Suriye muhalefeti düşmanlaştırmamak için önemli ölçüde motive edildi, çünkü ister rejimin lehine ister aleyhine olsun, herhangi bir açık pozisyon almak Suriye'deki Filistin toplumunu doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle Hamas, iç ve bölgesel stratejisini değiştirme arayışına girdi ve bunun başlangıcı Mayıs 2011'de El Fetih ile uzlaşma anlaşmalarının imzalanması olmuştur. Ardından Suriye ile stratejik ilişkilerin kopması durumunda liderlerine alternatif bir üs bulma çabasıyla Mısır, Ürdün ve Katar ile yakınlaşma sürecine girmiştir. Ancak Suriye'deki olayların tırmanmasıyla birlikte Hamas, rejim ve muhalefet arasında oynadığı ve hiçbir sonuç elde edemediği arabuluculuk rolüne rağmen Suriye halkının kanının dökülmesi karşısında sessiz kalamamıştır. Bu nedenle Hamas açık bir şekilde devrimcilerin yanında yer alarak Mısır ve Katar'da ofisler açmaya başladı ve böylece Hamas ile Suriye arasındaki ilişkiler kopmaya başlamıştır.(Napolitano, 2013: 65-78) Suriye devriminin başlangıcından bu yana Hamas tarafından Devlet Başkanı Beşar Esad rejimine karşı ilk kez net bir tutum ortaya konulması İsmail Haniye'nin Kahire'deki El-Ezher camisinde yaptığı bir konuşma sırasında gerçekleşmiştir. Konuşmasında Arap Baharı'nın tüm halklarını selamlayan Haniye, özgürlük, demokrasi ve reform için mücadele eden kahraman bir halk olarak tanımladığı Suriye halkına da saygılarını sunmuştur. (Haniyeh greets the Syrian people, 2012)

Hamas'ın bu pozisyonu coşkuyla almasını ve aktif bir parçası olduğu direniş ekseninden çekilmesini sağlayan en önemli faktörlerden biri Müslüman Kardeşler'in Mısır'da iktidarı kazanması olmuştur. Bu durum, Müslüman Kardeşler'in Filistin kolu olduğu ve ortak bir ideolojiyi paylaştıkları düşünüldüğünde, iyimser hissetmesine ve gelecekte Mısır'dan daha fazla destek beklemesine neden olmuştur. Bu nedenle Hamas Mısır'ın yeni sponsoru olmasını beklemiştir.(Løvlie and Knudsen, 2013: 57) Hamas'ın benimsediği tutum sonucunda Hamas ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler gerilmiş, bu durum İran'ın Hamas'a verdiği mali desteğe de yansımış ve iki taraf arasındaki ilişkilerin gerilmesi sonucunda Hamas'a verilen mali destek azalmıştır. Suriye'deki olaylar sırasında iki taraf arasındaki iletişim asgari düzeyde olsa da ilişkiler tamamen kopmamıştır.(ALMadani Ve Muttaqien, 2018: 61) İki taraf arasındaki ilişkilerin sürekliliğinin kanıtı, İsrail'in 2012'de Gazze'ye düzenlediği ve Hamas'ın teşekkür ettiği saldırı sırasında İran'ın Hamas'a verdiği mali ve askeri desteğin devam etmesidir.(Brandenburg, 2010) İki taraf arasındaki gergin ilişkiler ışığında İran, Filistin devleti içinde Hamas'a bir alternatif bulmaya çalışmıştır.

Bu çerçevede İran, 2014 yılında İslami Cihad hareketinden bir Şii mezhebi olarak ayrılan Sabrin hareketini desteklemiştir. Bu hareket aynı zamanda Gazze Şeridi'nde Şii doktrinini yaymaya çalışmış, ancak bu açıkça ve alenen reddedildiği için Hamas hareketi Sabrin hareketinin ofisini kapatmış ve Gazze'de faaliyet gösteren üyelerini kovuşturmaya tabi tutmuştur.(ALMadani Ve Muttaqien, 2018: 60) Ayrıca, iki taraf arasındaki gergin ilişkiler çerçevesinde Yemen krizine ilişkin olarak da Hamas'ın 2015 yılında Yemen'de Suudi Arabistan öncülüğünde, ağırlıklı olarak İran tarafından desteklenen Şii Husi grubuna karşı yürütülen harekâtı destekleyen bir pozisyon alması nedeniyle pozisyon farklılığı yaşanmıştır. Husi grupların 2014 yılında başkent Sanaa'nın kontrolünü ele geçirmesinin ardından Suudi Arabistan öncülüğündeki hareket, kuşatma altındaki Abd Rabbu Mansur Hadi hükümetini yeniden kurmak için gelmiştir.(Arifi, v.d., 2016) Ancak Mısır'daki olayların değişmesi ve Müslüman Kardeşler hükümetinin iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Hamas'a yönelik baskılar ve 2013 yılında Gazze

ile Sina arasındaki sınırda kaçakçılık tünellerinin kapatılması gibi alınan önlemler Hamas'ın izole edilmesine yol açmıştır. Buna ek olarak, Suriye'yi terk etmek ve rejime karşı çıkmak Hamas'ın Tahran ve Lübnanlı müttefiki Hizbullah ile ilişkilerine büyük zarar vermiştir. Tüm bunlar Gazze Şeridi'nde zaten ciddi boyutlarda olan ekonomik sorunları daha da ağırlaştırdı ve bu nedenle Hamas liderliği müttefikleri İran ve Hizbullah'a yaklaşımını yeniden gözden geçirmeye başlamıştır.(Katzman, 2016) Devrimlerin rolünün azalması ve karşı devrimlerin rolünün artması ışığında taraflar arasındaki ilişkiler gerginlikten biraz sakinleşmeye başlamıştır. Özellikle Hamas'ın askeri kolu Kassam Tugayları'nın 2014'te İsrail'in Gazze'ye saldırısı sırasında İran'ın direnişe verdiği desteği övmesinin ardından ilişkiler yeniden ileriye dönmeye başlamıştır. Bunun sonucunda Hamas hareketinden birçok heyet Tahran'ın ziyaret etti, iki taraf arasında birçok görüşme yapıldı ve hareketin Tahran'daki ofisi daha aktif hale gelmiştir. Buna ek olarak, 2017 yılında Hamas başkanlığı için yeni bir ofisin seçilmesiyle birlikte iki taraf arasındaki ilişkilerde niteliksel bir değişim yaşandı ve Hamas'tan üst düzey resmi heyetler ile Tahran'daki ileri düzeyler arasında toplantılar gerçekleştirildi.(Haniyeh, 2020) Hamas'ın bu yaklaşımı benimsemesi, bugün bölgesel durumun bir tür siyasi esneklik gerektirdiğini ve bunun da eski müttefiki İran ile ilişkilerini onarmasını ve geliştirmesini gerektirdiğini fark etmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, İran'ın son yıllardaki kırılmalarda büyük yıpranma yaşayan hareketin askeri ve mali kapasitesini onarmak ve güçlendirmek için en önemli geçitlerden biri olmasıdır.(Elias, 2019) Hamas hareketiyle ilişkilerini düzeltmek İran'ın da çıkarınadır çünkü İran, Arap-İsrail barış sürecine karşı yürüttüğü savaşta bir müttefik ve stratejik bir ortak olarak Hamas'ı kaybetmeyi göze alamamaktadır. Ayrıca Hamas bölgedeki en büyük Sünni direniş hareketi olduğu için İran Hamas'la ilişkisiz yapamaz ve Hamas'la ittifak sayesinde Arap dünyasındaki imajını iyileştirebilir ve bölgedeki, özellikle de Lübnan, Irak, Yemen ve Suriye'deki hareketlerine yönelik mezhepçilik suçlamalarını bertaraf edebilir.(Dvořák, 2022: 46-48)

İran ve Hamas arasındaki ilişkilerin yeniden düzelmeye başlamasının ardından İran, Hamas ve Suriye rejimi arasında kopan ilişkilerin yeniden kurulmasına aracılık ederek Hamas ve Suriye rejimi arasındaki ilişkilerin düzelmesi sürecine öncülük etmiştir.(Abu Amer, 2017) İran ve Lübnan Hizbullahı'nın Hamas ve Suriye rejimi arasındaki ilişkileri yakınlaştırmak için yaptığı girişimler ve arabuluculuk çabalarının ardından Hamas, Suriye ile sağlam ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye devam edeceğini açıklamıştır. Bu, Hamas'ın Suriye liderliğinin ve halkının Filistin halkının yanında yer almadaki rolüne ve İsrail'in kendilerine yönelik saldırganlığı ışığında onlarla birlikte durmayı gerektiren Haklı Davalarına övgüde bulunduğu bir bildiriye gelmiştir. Hamas ayrıca Suriye ile ilişkilerini yeniden başlatma kararının, ulusu ve Arap ve İslam çevresiyle ilişkilerini geliştirme ve güçlendirme, ulusuna ve Filistin davasının merkezinde yer aldığı haklı davalarına hizmet etme isteği çerçevesinde alındığını vurgulamıştır.(Hamas: Suriye ile sağlam ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye devam ediyoruz, 2022) Hamas'ın geçtiğimiz Ekim ayının yedisinde İsrail'e karşı başlattığı ve "El Aksa tufanı" olarak adlandırılan kara, hava ve deniz operasyonu ile ilgili olarak, İran'ın bu operasyondaki rolünün boyutu konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Birçok yabancı gazete İran'ın bu operasyondaki rolüne dikkat çekerken, İsrail ve Amerika'dan da aynı yönde suçlamalar gelmiştir.(Al-Zoabi, 2023: 10)

Ancak İranlı yetkililere göre İran, Filistin halkının devredilemez ve inkar edilemez haklarını savunma hakkını desteklemekte ve bu nedenle "El Aksa tufanı" sürecini desteklemektedir. Ancak İran doğrudan sorumluluk almaktan kaçındı ve bu operasyonun başlatılmasından önceden haberdar olmadığını bildirdi ve ayrıca çatışmada askeri değil sadece siyasi destek sağlama niyetinde olduğunu açıklamıştır. Aslında, İran'ın son yıllarda sağladığı kapsamlı mali, lojistik ve askeri desteğin Hamas'ın savaş kabiliyetlerini güçlendirmede ve dolayısıyla İsrail'e tüm bu kayıpları verdimde önemli bir rol oynadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu tutum, İran'ın başta nükleer dosyası olmak üzere stratejik çıkarlarını tehdit edecek geniş çaplı bir bölgesel savaştan kaçınma arzusunu yansıtmaktadır.(Skare, 2023) İran Devrim Muhafızları Sözcüsü'nün " el-Aksa tufanı " operasyonunun Kudüs Kolordusu Komutanı Tümgeneral Kasım Süleymani'ye düzenlenen suikasta misilleme olarak gerçekleştirildiğini açıklamasına rağmen

Hamas hareketi bunu reddederek el-Aksa tufanı operasyonunun neden ve gerekçelerinin her şeyden önce Mescid-i Aksa'yı tehdit eden tehlikeler ve işgalin varlığına ve Filistin halkı ile kutsal mekanlarına yönelik sürekli saldırganlığına yanıt olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır. Sonuç olarak, İranlı yetkililer tarafından daha önce kaç tanesinin dolaşıma sokulduğunu yalanlayan ve bunları söylenti olarak değerlendiren ve İran'ın bu sürece dahil olmadığını ve Tahran'ın Filistin de dahil olmak üzere diğer ülkelerin kararlarına müdahale etmediğini vurgulayan çeşitli açıklamalar yapılmıştır. (Hamas, İran'ın "El Aksa tufanı"na karıştığını reddetti, 2023) İran Dışişleri Bakanı ve bazı İranlı yetkililerin Beyrut'ta Hamas direniş hareketi liderleriyle bir araya geldiği toplantıda, İran İslam Cumhuriyeti'nin Siyonist rejimin Gazze halkına karşı işlediği savaş suçlarının sona erdirilmesi için tüm diplomatik çabalarını sürdüreceği belirtilmiştir. (Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran, 2023) Gazze'deki savaş olaylarının artmasıyla birlikte İran, denge politikasına bağlı kaldı; bir yandan doğrudan büyük bir bölgesel savaşa girmek istemiyor, diğer yandan Orta Doğu ve İslam dünyasında İsrail'e karşı mücadelede en önemli ve en büyük destekçilerden biri olarak itibarını korumak istiyor. Bu bağlamda İran, Gazze'deki İsrail suçlarını kınayan konuşmalarla sınırlı kalmayı ve bölgedeki en önemli müttefiki olan Hezbollah'ın bu savaşa düşük seviyede katılım göstermesine izin vermeyi hedefleyen bir politika izlemiştir. (Shahidsaless, 2023)

İsrail ile Hamas arasındaki savaşın ateşi, İsrail'in Şam'daki İran konsolosluğuna düzenlediği askeri saldırı aracılığıyla İran'a da sıçramış ve bu saldırı sonucunda birkaç İranlı askeri yetkili hayatını kaybetmiştir. Ancak, İran'ın yanıtı ciddi bir hasar yaratmamış, İsrail tarafında herhangi bir ölümle sonuçlanmamış, sadece İran'ın hava savunma yeteneklerinin bir göstergesi ve caydırıcılık gücünü geri kazanma çabası olmuştur. (Alemdar, 2024) Hamas Siyasi Bürosu Başkanı İsmail Haniyeh'in, yeni İran Cumhurbaşkanı'nın göreve başlama törenine katıldıktan sonra İran'daki ikametgahında suikasta uğramasına rağmen, bu olay İran ile Hamas arasındaki ilişkileri olumsuz etkilememiştir. İran, bu suikastı egemenliğine yönelik bir saldırı olarak değerlendirdi, çünkü bu olay İran topraklarında gerçekleşti ve İran için büyük bir ikilem yaratmıştır. Bu durum, İran'ın iç cephe ve istihbarat yeteneklerindeki zayıflığı ortaya koydu. İran, buna uygun bir zamanda yanıt vereceğini de vaat etmiştir. (Tahran'da İsmail Haniye suikastı.. Motifler, mesajlar ve yansımalar, 2024)

İran İslam Cumhuriyeti İle İslami Direniş Hareketi Hamas Arasındaki İlişkinin İlkeleri, Hedefleri ve Belirleyicileri

İran Cumhuriyeti ile Hamas hareketi arasındaki ilişki, aşağıda belirtilen bir dizi sabit ilkeye dayanmaktadır: ("Hamas-İran İlişkileri", 2022)

Filistin meselesi Arap ve İslam dünyasının temel meselesidir, zira Filistin İslam toprağıdır ve ondan ya da bir parçasından vazgeçmek caiz değildir.

İsrail'in tanınmaması, çünkü İsrail gaspçı bir işgalcidir ve varlığı tüm İslam dünyası için bir tehlikedir ve bu nedenle tüm Müslümanlar onu ortadan kaldırmak için çalışmalıdır.

Filistin meselesini tasfiye etmeyi amaçlayan normalleşme ve çözüm sürecinin reddedilmesi, çünkü çözüm süreci bir barış değil teslimiyet sürecidir ve mağdurun zararına saldırganın çıkarlarına ulaşmaktadır.

Filistin topraklarını özgürleştirmek, Filistin halkının haklarını iade etmek ve bağımsız devletlerini kurmak için tek çözüm silahlı direniştir.

Hamas ve İran arasındaki ilişki, ideolojik boyutlardan ziyade iki taraf arasındaki ortak çıkarlar temelinde kurulduğu için Birinci Sınıf çıkar ilişkisidir. Dolayısıyla her iki taraf da bu ilişkilerden fayda sağlamaktadır. Hamas'a gelince, 2006 seçimlerinden sonra Hamas kendisini dostsuz ve müttefiksiz

buldu, bu nedenle Hamas güvенеbileceđi müttefikleri olduğunu göstermek ve ayrıca Hamas'ı boykot eden ve Filistin sokağından seşilmiş bir hükümet olduğu gerekçesiyle onunla çalışmayan ılımlı Arap ekseniiyle pazarlık yapmak için İran'la ilişkilerini kullanmıştır.(Ghazi, 2020: 202) Hamas ayrıca, hedeflerine ulaşmak için gerekli mali ve askeri desteği elde etmek amacıyla İran ile güçlü ilişkiler sürdürmenin kendi çıkarına olduğuna inanmaktadır. Hamas da İran ile ilişkisini, özellikle Suudi Arabistan gibi büyük Arap ülkelerinden gördüğu reddin ardından, kendisi için bölgesel bir destek ve stratejik derinlik olarak görüyor ve bu nedenle İran, direniş hareketi Hamas'ın ana ve en önemli destekçisi konumundadır.(Majid, 2017) İran'a gelince, İran bu ilişkide bölgedeki dayanaklarını istikrara kavuşturmak ve etkili bölgesel rolünü etkinleştirmek için bir araç bulmuştur. İran'ın Filistin davasına ve özellikle de İslami direniş hareketi Hamas'a verdiği destek, "devrim ihracı" olarak bilinen yayılmacı politikalarını meşrulaştırmasını sağladığı ve bölgesel bir güç olarak konumunu güçlendirmesine önemli ölçüde katkıda bulunduğu için İran için büyük bir stratejik avantaja dönuşmüştür.(Al-Jamal, 2021) İran'ın Sünni-mezhepçi Filistin direniş hareketi Hamas'a verdiği destek de Arap ve İslam sokaklarının sempatisini kazanmasına ve bölgedeki ilerlemesinin önünde engel teşkil edebilecek mezhepsel izolasyondan kurtulmasına yardımcı olmaktadır. İran kendisini şii mezhebinin değil İslam ulusunun bir projesi olarak göstermeye çalışmaktadır. Böylece bu, liderliğe ulaşmasına ve kendi yönelimlerine ve çıkarlarına ulaşmasına yardımcı olur.(Abu Omran, 2019: 101)

İran ayrıca İsrail'i kendisine ve nükleer programına yönelik en büyük gerçek tehdit kaynağı olarak görüyor. Bunun nedeni İsrail'in bölgedeki en güçlü nükleer cephaneliğe sahip olması ve bunun büyük ölçüde ABD ve diğer Batılı güçlerin desteğinden kaynaklanmasıdır. Bu potansiyel tehdidi bertaraf etmek için İran, bölgede İsrail'e karşı aynı derecede düşmanlık besleyen taraflar veya direniş hareketleriyle stratejik bir ittifak yoluyla kendini savunma yoluna gitmiştir ki bunların en önemlisi, bölgedeki İsrail tehdidiyle yakın ve doğrudan bağlantısı nedeniyle İslami direniş hareketi Hamas'tır. Dolayısıyla herhangi bir tehdit durumunda İran, Hamas ile kurduğu bu ittifakı İsrail'e karşı yeni bir cephe açmak için kullanabilir.(Abo Rezeg, 2020: 398-399) Tüm bunlara ek olarak, İran'ın Filistin davasına olan ilgisi ve başta Hamas olmak üzere İslami direniş hareketlerine verdiği destek, izlediği politikayla İran sokağının sempatisini kazanmasını sağlıyor ve bu nedenle İran rejimi Filistin davasını kendi iç meşruiyetini güçlendirmek için kullanmaktadır. Direnişi desteklemek aynı zamanda muhafazakârlar ve reformistler arasında iktidar ve yerel kaynaklar için siyasi rekabetin de bir malzemesidir.(El-Zoabi, 2023: 31) Ancak her iki taraf arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmaya yardımcı olan bu hedeflerin yanı sıra, bu ilişkinin dayandığı belirleyici unsurlar da vardır. İran için Filistin meselesi tüm ulusun meselesidir ve bu meseleye verilen destek İran Devrimi'nin meşruiyetinin ve İran'daki rejimin meşruiyetinin kaynaklarından biridir. Bu nedenle İran, başta Hamas hareketi olmak üzere aynı ilkeyi paylaştığı Filistin'deki İslami direniş hareketlerine destek vererek İsrail haritadan silinene kadar Filistin davasını desteklemesi gerektiğine inanmaktadır.(Touba, 2013: 295-300) Ancak İran aynı zamanda kendi topraklarında herhangi bir savaştan kaçınmak istiyor ve doğrudan bir savaşın içine çekilmemek için Gazze, Lübnan, Suriye, Irak ya da Yemen gibi başka topraklarda muhalifleriyle çatışmayı tercih etmektedir.(Al-Jamal, 2021) Hamas'a gelince, İran'la ilişkilerinde en önemli ve temel belirleyici unsur, Hamas'ın diğer ülkelerle ilişkilerinde benimsediği en önemli meşru ilkeden kaynaklanmaktadır; bu ilke, Filistin davasını sahiplenmek ve düşünsel ve ideolojik farklılıklara bakmaksızın Filistin halkının çıkarlarını gerçekteştirmektir. Ancak bu hedefe ulaşması onu başkalarının hedeflerine ulaşmak için bir araç ya da diğer partiler üzerinde bir baskı aracı haline getirmez, aksine kendi fikirleri ve ilkeleri vardır ve bu ilkelerin dikte ettiklerine göre hareket eder, dolayısıyla kendi bağımsız siyasi kararına sahiptir. Bunun kanıtı, direniş ekseninin bir parçası olmasına ve İran ve Suriye ile güçlü ilişkilere sahip olmasına rağmen, bunun nihayetinde Suriye halkının maruz kaldığı katliamlar karşısında ahlakından vazgeçmesine ve Suriye rejimini destekleyen bir pozisyon almasına neden olmamasıdır. Bu tutumunun, direniş ekseninin bir parçası olan diğer taraflarla arasında gerginliğe ve ilişkilerin bozulmasına yol açacağının da farkındaydı.(Hanini, 2018: 203-205)

Sonuç

İran'ın bölgedeki önemli konumu ve Arap bölgesine yakın coğrafi konumu, çıkarlarına hizmet etmek ve nüfuzunu arttırmak için bölgede güçlü ittifaklar kurmasını gerektirmektedir. İsrail'in bölgedeki varlığı İran ve nükleer programı için en büyük tehdit olarak görüldüğünden, İsrail'e karşı ortak çıkar, farklı dini ideolojilerdeki farklılıklardan daha önemlidir. Bu ortak çıkar, İran liderliğindeki radikal Şii ekseninin Hamas tarafından temsil edilen Sünni Müslüman Kardeşler ile işbirliği yapmasına olanak sağlamıştır. İran ve Hamas arasındaki ilişki geçen yüzyılın doksanlı yıllarından itibaren direniş eksenini olarak adlandırılan İsrail karşıtı ittifak çerçevesinde başlamıştır. İran ve Hamas arasındaki ilişki, Hamas'ın 2006 yılında Filistin yasama seçimlerini kazanmasının ardından gelişmiş ve İran, Hamas liderliğindeki Filistin hükümetine her türlü mali, askeri ve siyasi desteği sağlamıştır. Hamas hareketine verilen bu destek İran'ın İsrail'e karşı kullanabileceği en önemli araçtır ve bu destek yıllardır devam etmiştir. Ancak Arap Baharı olayları İran ve Hamas arasındaki ilişkinin tarihinde bir dönüm noktası oldu ve her iki tarafın pozisyonları ve politikaları karşı karşıya gelmiştir. Bu görüş ve tutum farklılığı iki taraf arasındaki ilişkilerde bir gerilemeye yol açmış, ancak kopma noktasına ulaşmamıştır. Ancak hem İran'ın hem de Hamas'ın birbirleriyle ittifaka acilen ihtiyaç duyduklarını ve ortak çıkarlarının böyle bir ittifakı gerektirdiğini fark etmelerinin bir sonucu olarak taraflar arasındaki ilişkiler iyileşmeye ve yeniden ilerlemeye başlamıştır. Ancak taraflar arasındaki ilişkileri düzeltmek için her ikisi de bu konuda taviz vermiştir. İran, Hamas'ın kendisine sırtını dönmesinin ardından hissettiği hakareti, İran'ın Hamas'a her türlü desteği sağlamak için yaptıklarına bakmaksızın sineye çekmiştir. İran'ın desteğini kesmesinin ardından ciddi bir mali kriz yaşayan ve yalnızlaştığını hisseden Hamas, Filistin davasının hizmetinde olduğunu düşünerek taviz vermek, bazı ilkelerinden vazgeçmek ve Suriye rejimiyle yeniden ilişki kurmak zorunda kalmıştır. İran'ın Hamas, İslami Cihad ya da diğerleri olsun Filistin'deki İslami hareketlerle ittifak kurmasındaki temel amacın, Filistin davasının ve savunduğu kurtuluş ve bağımsızlık sloganlarının yanında yer alma arzusunun ziyade kendi çıkarlarını gerçekleştirmek ve bölgedeki nüfuz ve kontrolünü genişletmek olduğu sonucuna varılabilir. Bunun kanıtı, İran ve Hamas arasında Suriye meselesi gibi bazı konularda görüş ve yönelimlerin farklılaşması ve aralarındaki ilişkilerin gerginleşmesi üzerine İran'ın Filistin'de Hamas için alternatif bir müttefik arayışına girmesidir. Sonuç olarak İran, Filistin içinde Şiiliği yaymaya başlayan "İslami Cihad'dan ayrılan Sabrin Şii hareketini" destekledi ve finanse etmiştir. İran, Filistin'de mezhepsel bir bölünmenin Filistin davasına hizmet etmeyeceğinin, bölgedeki kendi hedeflerine hizmet edeceğinin ve siyasi, askeri ya da ideolojik olarak nüfuzunu ve kontrolünü güçlendireceğinin zaten farkındaydır.

Kaynakça

Abo Rezeg, A. (2020). Understanding Iran-Hamas Relations from a Defensive Neo-Realist Approach. *İran Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 398-399.

Abu Amer, A. (2017, Ağustos 31). *Hamas, Suriye rejimiyle ilişkilerin yeniden başlayacağını ima eder ve İran arabuluculuk önerir*. Al-Monitor. <https://www.al-monitor.com/ar/contents/articles/originals/2017/08/palestine-hamas-relations-syria-regime-iran-mediation.html>, (Erişim Tarihi 16 Ocak 2024).

Abu Hadid, N. (2022). *Hamas hareketinin katılım ve siyasi çözüm konusundaki konumu (2017-1987)*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hebron Üniversitesi Lisansüstü Çalışmalar ve Bilimsel Araştırmalar Fakültesi, Hebron.

Abu Omran, H. (2014). *İran'ın İslami direniş hareketi Hamas'a yönelik dış politikası*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Al-qass Üniversitesi Yönetim ve Siyaset Yüksek Akademisi, Gazze.

Abu Omran, H. (2019). Filistin Sorununda İran'ın Rolü: Hedefler ve Belirleyiciler. *Türk Vizyonu*, 8(3), 95-113.

Abu Saada, M. (2012). *İran'ın Filistin'deki İslami direniş hareketlerine yönelik politikası*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). El-Ezher Üniversitesi Sanat ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Gazze.

Abu Saada, M. (2021). *Filistin-İran İlişkilerinin Askerî ve Siyasi Boyutu (1996-2015)*. (yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya.

Abu-Amr, Z. (1994). *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: The Muslim Brotherhood and the Islamic Jihad*. Indiana University Press.

Açık konuşma programı: İran'ın bir sonraki aşamadaki stratejisi. (2009). Al Jazeera haber kanalı, 25 Temmuz

Alavi, S. (2014, June 20). *Iran's Connections with Syria: Current Status and Future Perspective*. Open Democracy. <https://www.opendemocracy.net/en/north-africa-west-asia/irans-connections-with-syria-current-status-and-future-perspective/> (Erişim Tarihi 11 Ocak 2024).

Alavi, S. (2017). *Iran's relations with Palestine : roots and development*. (PhD thesis). SOAS University of London, London.

Alavi, S. (2020). *Iran And Palestine: Past, Present, Future*. Routledge.

Alemdar, Z. (2024 Mayıs 20). *Out of the shadows: What is next for the Iran-Israel confrontation and the region*, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM). <https://edam.org.tr/en/foreign-policy-and-security/out-of-the-shadows-what-is-next-for-the-iran-israel-confrontation-and-the-region>. (Erişim Tarihi 28 Eylül 2024).

Al-Jamal, M. G. (2021, Mayıs 30). *İlk intifadadan Kudüs'ün kılıcına: İran neden Hamas'ı destekliyor*. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics/2021/5/30/%D9%85%D8%B5%D8%A7%D9%84%D8%AD-%D9%85%D8%B4%D8%AA%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D9%88%D8%A3%D9%87%D8%AF%D8%A7%D9%81-%D9%85%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D9%8A%D9%86%D8%A9-%D9%83%D9%8A%D9%81-%D9%86%D9%81%D9%87%D9%85-2>, (Erişim Tarihi 15 Ocak 2024).

ALMadani, A. ve Muttaqien, M. (2018). The Relationship Between The Islamic Republic Of Iran And The Palestinian Hamas Movement And Its Impact On The Palestinian Issue (2010-2015), *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 4(2), 56-66.

Arifi, M. et al. (2016, August 2). *Yemen's Houthis overrun southern Taiz: Pro-govt source*. Anadolu Agency. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-s-houthis-overrun-southern-taiz-pro-govt-source/620432>, (Erişim Tarihi 13 Ocak 2024).

Ashneur, R. (2010). *İran ve Hamas arasındaki yakınlaşma: gereklilik ve tercih arasında*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Birzeit Üniversitesi Lisansüstü Bilimler Fakültesi, Birzeit.

Brandenburg, R. (2010, October 13). *The Iran Primer, Iran and the Palestinians*. United States Institute of Peace. <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-palestinians>, (Erişim Tarihi 13 Ocak 2024).

Constitution Of The Islamic Republic Of Iran. (1979, October 24). 154. Madde. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b56710.html>, (Erişim Tarihi 25 Aralık 2023).

Coulter, K. (2023). *Iran's involvement in the Syrian civil war before and after JCPOA*. (Honors Theses). University of Tennessee at Chattanooga Political Science and Public Service, Chattanooga.

Dvořák, D. (2022). *Beneficial or Detrimental Relationship? The Case of State-Sponsored Terrorism and the Identity of Violent Non-State Actors*. (Master's Thesis). Charles University Institute of Political Studies, Prague.

Elias, F. (2019, Temmuz 29). *İran ve Filistinli silahlı gruplar: doktrin sınırlarını aşan bir ilişki*. Noon Post, <https://www.noonpost.com/content/28732>, (Erişim Tarihi 13 Ocak 2024).

El-Zoabi, H. (2023). Al-Aqsa tufanı destanı hakkında İran'ın tutumu. *Madarat İran Dergisi*, 8(22), 38-58.

El-Zoabi, H. (2023). İran Dış Politikası Perspektifinde Filistin Meselesi. *İran Madarat Dergisi*, 7(21), 15-36.

Erekat, A. (2012). *Iranian foreign policy towards the Arab-Israeli conflict "the Palestinian issue" 1979-2011*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). El-Kuds Üniversitesi yüksek eğitim enstitüsü, El-Kuds.

Filistin savunuculuk konferansı direnişe destek ve kuşatmayı kırma çağrısı yapıyor. (2009, Mart 3). Al Jazeera, <https://www.aljazeera.net/news/2009/3/7/%D9%85%D8%A4%D8%AA%D9%85%D8%B1-%D9%86%D8%B5%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86%D9%8A%D9%8A%D9%86-%D9%8A%D8%AF%D8%B9%D9%88-%D9%84%D8%AF%D8%B9%D9%85>, (Erişim Tarihi 11 Ocak 2024).

Furlan, M. (2022). Israeli-Iranian relations: past friendship, current hostility. *Israel Affairs*, 28(2), 170-183.

Ghazi, W. (2020). İran'ın Filistin partileri üzerindeki konumu: Bir model olarak Hamas hareketi (1948-2013). *El-Mustansiriya Arap ve Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 17(69), 1-28.

Hamas Misakı. (1988, Ağustos 18). 2.4. Madde, <https://www.palquest.org/ar/historictext/9672/%D9%85%D9%8A%D8%AB%D8%A7%D9%82-%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%88%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9-%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D9%81%D9%84%D8%B3%D8%B7%D9%8A%D9%86>, (Erişim Tarihi 25 Aralık 2023).

Hamas, İran'ın "El Aksa tufanı "na karıştığını reddetti. (2023, Aralık 27). *Hespress*. <https://www.hespress.com/%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D8%AA%D9%86%D9%81%D9%8A-%D8%B6%D9%84%D9%88%D8%B9-%D8%A5%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D9%81%D9%8A-%D8%B7%D9%88%D9%81%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%82%D8%B5%D9%89-1288054.html>. (Erişim Tarihi 25 Aralık 2023).

Hamas: İşgale karşı direniş taş ayaklanmasıyla başlamıştır. (2023, Aralık 29). Al Jazeera. <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2014/2/10/%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%88%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D8%A9-%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3>, (Erişim Tarihi 25 Aralık 2023).

Hamas: Suriye ile sağlam ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye devam ediyoruz. (2022, Aralık 25). Anadolu. <https://www.aa.com.tr/ar/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9/%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D9%85%D8%A7%D8%B6%D9%88%D9%86-%D9%81%D9%8A-%D8%A8%D9%86%D8%A7%D8%A1-%D9%88%D8%AA%D8%B7%D9%88%D9%8A%D8%B1-%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%82%D8%A7%D8%AA-%D8%B1%D8%A7%D8%B3%D8%AE%D8%A9-%D9%85%D8%B9-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A7/2685841>, (Erişim Tarihi 16 Ocak 2024).

Hamas-İran ilişkileri: Hareketin ilkeleri ile çıkar hesapları arasında. (2022, Ekim 1). *İstiklal gazetesi*. <https://www.alestiklal.net/ar/article/dep-news-1563660413>

Hanini, Abdel. (2018). *Hamas hareketinin dış ilişkilerdeki metodolojisi: Bir model olarak Suriye (2000-2015)*. Zaytouna Araştırmalar ve İstişareler Merkezi.

Haniyeh greets the Syrian people. (2012, Şubat 25). Al Jazeera, <https://www.aljazeera.net/news/2012/2/25/%D9%87%D9%86%D9%8A%D9%91%D8%A9-%D9%8A%D9%8F%D8%AD%D9%8A%D9%91%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A>, (Erişim Tarihi 12 Ocak 2024).

Haniyeh, M. (2020, Ocak 9). "Hamas ve İran: İlişkinin diyalektiği ve kökleri", El Meyadin, <https://www.almayadeen.net/articles/blog/1373044/%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D9%88%D8%A5%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86---%D8%AC%D8%AF%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%82%D8%A9-%D9%88%D8%AC%D8%B0%D9%88%D8%B1%D9%87%D8%A7>, (13 Ocak 2024).

Hilal, J. (2007). *Where now for Palestine? The demise of the two-state solution*. Zed Books.

Katzman, K. (2016, June 27). *Iran's Foreign Policy*. Congressional Research Service. <file:///C:/Users/Mounir/Downloads/793975.pdf>, (Erişim Tarihi 12 Ocak 2024).

Løvlie, F. and Knudsen, A. (2013). Hamas and the Arab Spring. *Middle East Policy Council*, 20(3), 56-59.

Majid, M. (2017, Kasım 9). *Hamas ve İran arasında yeni bir sayfa*. Anadolu, <https://www.aa.com.tr/ar/%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D9%84%D9%8A%D9%84%D9%8A%D8%A9/%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9-%D8%AC%D8%AF%D9%8A%D8%AF%D8%A9-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%AD%D9%85%D8%A7%D8%B3-%D9%88%D8%A7%D9%8A%D8%B1%D8%A7%D9%86/960620>, (15 Ocak 2024).

Maltzhan, N. (2013). *The Syria-Iran Axis: Cultural Diplomacy and International Relations in the Middle East*. I.B. Tauris.

Ministry Of Foreign Affairs Of The Islamic Republic Of Iran. (2023, Ekim 13). *Iran FM, resistance leaders meet in Beirut*. <https://en.mfa.ir/portal/newsview/731435/Iran-FM-resistance-leaders-meet-in-Beirut>, (Erişim Tarihi 15 Ocak 2024).

Napolitano, V. (2013). Hamas and the Syrian Uprising: a Difficult Choice. *Middle East Policy Council*, 20(3), 73-85.

Shahidsaless, S. (2023, October 27). *Decoding Iran's Position on the Gaza War*. Stimson Center, <https://www.stimson.org/2023/decoding-irans-position-on-the-gaza-war/>. (Erişim Tarihi 28 Eylül 2024).

Skare, E. (2023, December 18). *Iran, Hamas, and Islamic Jihad: A marriage of convenience*. The European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/article/iran-hamas-and-islamic-jihad-a-marriage-of-convenience/>, (Erişim Tarihi 12 Ocak 2024).

Szrom, C. (2009, February 18). *Iran-Hamas Relationship in 2008*. Critical Threats Project. https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-hamas-relationship-in-2008#_edn993459d7eee696ab98fdc62dee088f5fref2, (Erişim Tarihi 11 Ocak 2024).

Tahran'da İsmail Haniye suikastı.. Motifler, mesajlar ve yansımalar. (2024 Temmuz 31), Uluslararası İran Araştırmaları Enstitüsü. <https://rasanah-iiis.org/%d8%a7%d8%ba%d8%aa%d9%8a%d8%a7%d9%84-%d8%a5%d8%b3%d9%85%d8%a7%d8%b9%d9%8a%d9%84-%d9%87%d9%86%d9%8a%d8%a9-%d9%81%d9%8a-%d8%b7%d9%87%d8%b1%d8%a7%d9%86-%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%88%d8%a7%d9%81%d8%b9-%d9%88/>. (Erişim Tarihi 28 Eylül 2024).

Tamimi, A. (2009). *Hamas: Unwritten Chapters*, Hurst & Company.

Tanios, S. (2021, July 26). *Iran, Israel, the Persian Gulf, and the United States: A Conflict Resolution Perspective*. Global Partnership for Effective Development Cooperation. <https://www.effectivecooperation.org/content/simon-tanios-iran-israel-persian-gulf-and-united-states-conflict-resolution-perspective>, (Erişim Tarihi 25 Aralık 2023).

Touba, A. (2013). *İran'ın Filistin meselesine yönelik politikası ve bunun Arap bölgesel sistemine yansıması*. (Yayınlanmamış Doktora tezi). Kahire Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, Kahire.

Orta Asya Devletlerinde Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Aidana Baktybek Kyzy¹

Özet

Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, ulusal yumuşak güç politikalarının önemli bir unsuru olarak kamu diplomasisinde kilit bir araç olmaya devam etmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, kültürel, politik, toplumsal ve ekonomik faktörlerin öğrencilerin yabancı ülkelerde eğitim alma kararlarını şekillendirmede belirleyici olduğu görülmektedir. Bu faktörlerin etkileşimi, öğrenci hareketliliğinin ve küreselleşmiş yükseköğretim sistemlerine katılımın karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Orta Asya ülkelerinde (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan) uluslararası öğrenci hareketliliğinin bir kamu diplomasisi aracı olarak nasıl kullanıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu ülkelerde karşılaşılan eğitim reformu zorluklarını ve bu reformların uluslararası yükseköğretim alanına entegrasyon süreçlerine nasıl etki ettiğini değerlendirmek bu çalışmanın ana hedeflerindendir. Orta Asya ülkeleri, bağımsızlık kazanmalarının ardından eğitim sistemlerinin modernizasyonu ve uluslararasılaşması konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu zorluklar, nitelikli personel eksikliği, eski Sovyet eğitim sisteminin kalıntıları ve uluslararası yükseköğretim alanına entegrasyon süreçleri ile ilgilidir. Bu bağlamda, uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu ülkelerdeki kamu diplomasisi ve yumuşak güç politikaları üzerindeki rolü ve etkileri yeterince araştırılmamıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın ana problemi, uluslararası öğrenci hareketliliğinin Orta Asya ülkelerinde bir kamu diplomasisi aracı olarak nasıl kullanıldığını ve bu sürecin bu ülkelerin eğitim sistemlerinin uluslararasılaşmasına nasıl katkı sağladığını anlamaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerine dayanarak yürütülmüştür. Bu bağlamda, Orta Asya ülkelerindeki uluslararası öğrenci hareketliliğine ilişkin veriler, literatür taraması, doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın teknik kısmı, uluslararası öğrenci hareketliliği ve kamu diplomasisi konularında mevcut akademik literatürün kapsamlı bir taramasını içermektedir. Literatür taramasına ek olarak, ulusal ve uluslararası istatistikler, hükümet raporları, uluslararası eğitim kurumlarının yayınları ve diğer ilgili belgeler analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Öğrencilik, Eğitim Diplomasi, Kamu Diplomasisi, Orta Asya

Disiplin: Uluslararası öğrencilik, Uluslararası ilişkiler

Giriş

Günümüz dünya siyaseti ve uluslararası ilişkilerin yapısı büyük değişikliklere uğramaktadır. Yeni küresel güvenlik tehditleri ortaya çıkmakta, devlet dışı aktörlerin etkisi artmakta ve dünya giderek daha fazla birbirine bağımlı hale gelmektedir. Ana aktörlerin hükümetler olduğu ve dış politika hedeflerine ulaşmak için katı mekanizmaların geçerli olduğu geleneksel diplomasi artık tüm zorluklara cevap verememektedir. Bu nedenle, uluslararası işbirliği yeni bir düzeye ulaşmakta ve modern özellikler kazanmaktadır: sorunları çözmek için çeşitli araçların kullanılması, tartışılacak çok çeşitli konular (insan

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi.

hakları ve özgürlükler, çevre sorunları, insani yardım), çok sayıda aktörün katılımı (vatandaşlar, ticari ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar, kamu dernekleri). Uluslararası etkileşimdeki niteliksel değişiklikler çeşitli diploması türlerinin (çevre, kültür, spor ve eğitim diplomasisi) gelişmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, eğitim diplomasisi özellikle öne çıkmakta, modern dünyada ülkeler arasında bilgi ve kültür alışverişinin yanı sıra küresel barış, güvenlik ve refahın güçlendirilmesi açısından önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Eğitim diplomasisinin gelişimi, günümüz uluslararası sisteminin yalnızca politik ve ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve entelektüel bağlar yoluyla derinleşmesini sağlayarak ülkeler arasındaki etkileşimlerde yeni bir boyut oluşturmaktadır. Eğitim, modern dünyada giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Sınırların şeffaflaşması öğrencilerin, akademisyenlerin hareketliliğinin yoğunlaşmasına yol açmakta, teknolojilerin gelişmesi ve uygulamaya konması çalışanların niteliklerinin iyileştirilmesini gerekli kılmakta, entegrasyon daha yakın işbirliğini, eğitim programlarının ve standartlarının evrenselleşmesini teşvik etmektedir. Ayrıca eğitim, toplumun tüm alanlarıyla ve ülkenin uluslararası arenadaki konumuyla bağlantılıdır. Ekonomik büyüme hızını arttırmak, refah seviyesini yükseltmek, dünya eğitim piyasasındaki konumlarını iyileştirmek amacıyla devletler ulusal projeler geliştirmekte, yeni araştırma ve eğitim merkezleri kurmakta, yabancı deneyimlerden faydalanmaktadır. Aynı zamanda eğitimin küreselleşmesi, uluslararasılaşması ve kitleselleşmesi onu ulusal bir görev olmaktan çıkarıp uluslararası bir görev haline getirmiştir. Ancak doğal ve sosyal felaketler, silahlı çatışmalar, salgın hastalıklar, göç sorunları gibi zorluklar, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'nin 4.Maddesi olan "Kapsayıcı ve eşitlikçi kaliteli eğitimin sağlanması ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi" (BM, 2016) uygulanmasında kaydedilen ilerlemeyi tehdit eden küresel bir eğitim krizine yol açmıştır. Bu nedenle Küresel Eğitim Toplantısı (UNESCO, 2021) devletlere eğitim harcamalarını arttırma ve bu alanda işbirliğini yoğunlaştırma çağrısında bulunmaktadır. Dolayısıyla, yeni zorlukların ve tehditlerin ortaya çıkması, devletlerin uluslararası arenada daha rekabetçi olma arzusu, eğitim diplomasisinin artan popüleritesini ve alaka düzeyini belirlemektedir.

Eğitim değişimleri çoğu ülkede kamu diplomasisinin kilit bir unsurudur ve dış politikanın bu alanında etkili olduğu düşünülmektedir. Kamu diplomasisinin ilgili yönleri, Orta Asya ülkelerinin dış politika araç setinin önemli unsurları olmaya devam etmektedir. SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya ülkeleri, yükseköğretim politikalarında büyük değişimlere yönelmişlerdir. Bu ülkelerin yükseköğretim sistemleri, önceki Sovyet sisteminden koparak kendi ulusal eğitim modellerini geliştirme yoluna girmiş ve modern küresel eğitim trendlerine uyum sağlama gerekliliği ile karşı karşıya kalmıştır. Orta Asya devletlerinin eğitim sistemlerindeki dönüşüm süreci, kamu diplomasisi çerçevesinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Kamu diplomasisi alanındaki bu çabalar, ülkelerin uluslararası arenada tanıtılması, kültürel kimliklerinin güçlendirilmesi ve dış politika amaçlarının desteklenmesine yönelik bir yumuşak güç stratejisi olarak dikkat çekmektedir. Orta Asya ülkelerinde eğitimde uluslararasılaşma politikaları, ülkelerin yumuşak güç stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkeler, uluslararası öğrenci hareketliliğini teşvik ederek, kültürel ve ekonomik etkileşimi artırma ve uluslararası toplumla daha güçlü bir bağ kurma çabası içindedir. Bu bağlamda, yükseköğretim kurumlarının uluslararasılaşması, bölgesel işbirliklerini desteklemek ve kültürel diplomasiyi güçlendirmek için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Araştırmanın amacı Orta Asya ülkeleri örneğinde eğitim diplomasisinin, diplomatik faaliyetlerin özel bir türü olarak etkinliğini ortaya koymaktır. Bu çalışmanın temel hedefi, dünya genelindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin dinamiklerini incelemek ve bu süreçlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi Orta Asya devletlerindeki yansımalarını analiz etmektir. Çalışmada, uluslararası öğrenci hareketliliğinin Orta Asya ülkelerinde kamu diplomasisi aracı olarak etkinliği değerlendirilmektedir. Ayrıca, uluslararası öğrenci hareketliliğinin Orta Asya ülkelerinin yumuşak güç stratejilerindeki rolü ve bu sürecin bölgesel ve küresel sonuçları ele alınmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşmak için şu hedefler belirlenmiştir: Kamu diplomasisi aracı olarak eğitim diplomasisinin tarihsel gelişimini analiz ederek Orta Asya ülkelerindeki uygulamalarının anlamını ve önemini ortaya koymak, Uluslararası öğrenci hareketliliğinin dinamiklerini inceleyerek, bu hareketliliğin Orta Asya ülkelerinde nasıl şekillendiğini

ve etkilerini değerlendirmek, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık sonrası eğitim politikalarının evrimi ile hedeflerini incelemek ve bu politikaların kamu diplomasisi perspektifinde uluslararası eğitimle nasıl bir ilişki kurduğunu analiz etmek, Orta Asya ülkelerindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin, bu ülkelerin kültürel diplomasi ve yumuşak güç stratejileri üzerindeki etkilerini değerlendirmek.

Bu araştırmada hem birincil hem de ikincil kaynaklardan geniş bir veri tabanı kullanılarak konunun derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir. Uluslararası kuruluşların, özellikle NORRAG, Childhood Education International ve DiploFoundation gibi kurumların yayınladığı belgeler, eğitim diplomasisinin küresel bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak için temel oluşturmıştır. Orta Asya ülkelerinin (Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) eğitim politikaları üzerine yapılan incelemelerde, bu ülkelerin ulusal stratejileri, reform programları ve resmi raporları dikkate alınmıştır. Uluslararası işbirliği ve eğitim diplomasisi çerçevesinde imzalanan anlaşmalar, bölgesel girişimler ve eğitim alanındaki forumlar ve konferanslar da bu bağlamda değerlendirilmiştir. Ayrıca, kamu diplomasisi, uluslararası öğrenci hareketliliği ve eğitim politikaları üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, bu diplomatik stratejilerin teorik temellerini ve devletler arası ilişkilere etkilerini analiz etmek için önemli bir kaynak oluşturmıştır. Çalışmanın sorunsalı, uluslararası öğrenci hareketliliğinin Orta Asya devletlerinde (Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) kamu diplomasisi aracı olarak nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın ne derece etkili olduğunu anlamaktır. Eğitim diplomasisinin, uluslararası ilişkilerdeki etkisi ve bu süreçlerin Orta Asya devletlerinin uluslararası imajına, politik nüfuzuna ve ekonomik kazanımlarına ne ölçüde katkı sağladığı sorunsalın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Orta Asya devletlerinin eğitim sistemlerinin uluslararası öğrenci çekme kapasitesi, bu öğrencilerin diplomatik süreçlerdeki rolleri ve eğitim diplomasisinin Orta Asya'daki etkileri de çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, bu araştırma, uluslararası öğrenci hareketliliğinin Orta Asya'da kamu diplomasisi aracı olarak nasıl kullanıldığını kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Araştırmanın bilimsel yeniliği, eğitim diplomasisi evriminin analizi, ana araçlarının belirlenmesi ve bu süreçlerin devletlerin dış politika hedeflerine ve uluslararası ilişkilerin gelişimine etkisinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Eğitim Diplomasisi

Yumuşak güç, diğer aktörleri ikna ederek ve sempatilerini çekerek uluslararası arenada hedeflere ulaşma becerisidir. Ana dilin ve kültürel başarıların yaygınlaştırılmasına, eğitim hizmetlerinin sağlanmasına, çekici insani ve siyasi ideallerin yayılmasına, uluslararası ilişkilerin katılımcılarının ithal etmek istediği kendi özgün değerler sistemine dayanan özel bir dış politika faaliyeti türüdür. Devletin yumuşak gücünü hayata geçirmenin en etkili ve sık kullanılan yolu kamu diplomasisidir (Kömür, 2020). En geniş anlamıyla kamu diplomasisi, belirli bir devlete yönelik olumlu bir yabancı kamuoyu oluşturmayı, bilgilendirmeyi ve çalışmayı amaçlayan bir dizi önlemdir. Yumuşak güç, devletlerin askeri ve ekonomik zorlayıcı unsurların ötesinde, cazibe ve ikna yoluyla uluslararası alanda etki yaratma kapasitesini ifade eden bir kavramdır. Joseph Nye tarafından geliştirilen bu kavram, bir ülkenin kültürel değerleri, siyasi idealleri ve politikaları yoluyla diğer ülkeleri etkileyerek uluslararası ilişkilerde nüfuz kazanma stratejisi olarak tanımlanır (Özel, 2021). Yumuşak güç, özellikle modern diplomasi pratiklerinde, devletlerin küresel arenadaki imajını şekillendirme, müttefik kazanma ve uzun vadeli çıkarlarını güvence altına alma amacıyla sıkça başvurduğu bir araçtır. Bu bağlamda, yumuşak gücün en etkili unsurlarından biri olan kamu diplomasisi, hükümetlerin sadece diğer hükümetlerle değil, aynı zamanda yabancı kamuoylarıyla da doğrudan iletişim kurarak, kendi kültürel ve politik değerlerini tanıtmayı amaçladığı bir faaliyetler bütünü olarak tanımlanır. Kamu diplomasisi, yumuşak gücün en temel uygulama alanlarından biri olarak, özellikle kültür ve spor programları, medya araçları ve eğitim işbirliği gibi alanlarda kendini göstermektedir. ABD'de 1965 yılında ortaya çıkan bu terimin kökeni, Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı E. Gullion'a atfedilmektedir (Aksu, 2024).

Kamu diplomasisi, hükümetlerin, özel grupların ve bireylerin dış politika hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla diğer ülkelerin hükümetlerini ve toplumlarını etkilemek için kullandıkları bir dizi araç olarak tanımlanmıştır. Diplomasinin bu türü, yumuşak güç kavramını uygulamak amacıyla yabancı toplumlarla diyalog kurmak için kullanılan bir mekanizma, programlar ve kurumlar sistemi olarak anlaşılmaya dayanmaktadır. Kamu diplomasisinin en önemli boyutlarından biri olan eğitim diplomasisi, devletler arası ilişkilerde, eğitim yoluyla güven inşa etme, kültürel köprüler kurma ve uzun vadede stratejik çıkarlar elde etme amacı gütmektedir. Eğitim diplomasisi, bir ülkenin uluslararası öğrenciler aracılığıyla hem kendi ülkesinin eğitim sistemini ve kültürel değerlerini yaygınlaştırmasını hem de karşılıklı kültürel etkileşim yoluyla uluslararası ilişkileri güçlendirmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede, uluslararası öğrenci hareketliliği, eğitim diplomasisinin en somut tezahürlerinden biridir. Uluslararası öğrencilerin bir ülkeye gelmesi, sadece eğitimsel bir deneyim değil, aynı zamanda o ülkenin kültürel ve politik yumuşak güç stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Eğitim diplomasisi, yalnızca bilgi transferini değil, aynı zamanda yabancı ülkelerde yetişen elit bireylerin ileride kendi ülkelerinde yönetici pozisyonlara gelmesiyle o ülke ile köklü bağlar kurma fırsatı sunmaktadır. Bu nedenle, uluslararası öğrencilerin eğitim yoluyla bir ülkenin siyasi ve kültürel değerlerine maruz kalması, uzun vadede bu öğrencilerin kendi ülkelerindeki karar alma süreçlerinde etkili olabilecek stratejik aktörler haline gelmesi ile sonuçlanabilir. Bu süreç, eğitim diplomasisinin kamu diplomasisi üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Eğitim diplomasisinin bir diğer önemli boyutu da yabancı öğrencilerin ülkelerine geri döndüklerinde elde ettikleri deneyimleri aracılığıyla kendi topluluklarına ve yöneticilerine bir kültürel köprü rolü üstlenmesidir. Böylece, bu öğrenciler aracılığıyla iki ülke arasında güçlü bağlar kurulabilir ve uzun vadede diplomatik ilişkiler güçlenebilir. Uluslararası öğrenci hareketliliği, modern kamu diplomasisinin en etkili araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Uluslararası öğrenciler, bir ülkenin eğitim sistemine ve kültürel değerlerine doğrudan maruz kalan bireyler olarak, o ülkenin uzun vadeli yumuşak güç stratejilerinde merkezi bir rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda, uluslararası öğrencilerin ev sahibi ülkelerde edindikleri akademik bilgi ve kültürel deneyimler, o ülkelerle kalıcı bağlar kurmalarına olanak sağlar. Bu durum, kamu diplomasisinin hedeflerinden biri olan yabancı toplumlarla doğrudan ilişki kurma ve olumlu bir imaj inşa etme sürecini desteklemektedir (Kokoreva ve Barsukov, 2019). Uluslararası öğrenci hareketliliği, aynı zamanda küresel bilgi alışverişinin temel dinamiklerinden birini oluşturarak, eğitim diplomasisinin devletler arası ilişkilerde oynadığı rolü daha da güçlendirmektedir. Ev sahibi ülkelerde eğitim gören öğrenciler, sadece akademik beceriler kazanmakla kalmaz, aynı zamanda ev sahibi ülkenin kültürel ve siyasi ortamına da entegre olmaktadır. Bu süreç, öğrencilerin ülkelere döndüklerinde bu bağlamda elde ettikleri bilgi ve deneyimleri kendi ülkelerinde birer etki unsuru olarak kullanmalarını sağlamaktadır (Haritinova, 2012). Dolayısıyla, uluslararası öğrenci hareketliliği, ülkelerin dış politika hedeflerine ulaşmada stratejik bir kamu diplomasisi aracı olarak işlev görmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin en etkili ve uzun vadeli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Uluslararası öğrenciler, ev sahibi ülkede geçirdikleri süre boyunca o ülkenin dilini, kültürünü ve değerlerini öğrenir ve bu deneyimleriyle ülkelere döndüklerinde doğal birer "kültürel elçi" olarak hareket ederler. Bu öğrenciler, uluslararası arenada o ülkenin imajının iyileştirilmesine ve global düzeyde algısının güçlendirilmesine katkıda bulunurlar. Özellikle, stratejik olarak önemli bölgelerden gelen uluslararası öğrenciler, ileride kendi ülkelerinde önemli pozisyonlara geldiklerinde, eğitim aldıkları ülke ile daha güçlü diplomatik ve ticari ilişkiler kurma eğiliminde olabilirler. Bu, uluslararası öğrenci hareketliliğinin sadece eğitimsel bir faaliyet değil, aynı zamanda küresel diplomasiin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir (Alıkulova, 2018). Orta Asya devletlerinde uluslararası öğrenci hareketliliği hem bölgesel hem de küresel düzeyde kamu diplomasisinin önemli bir aracıdır. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkeler, eğitim sistemlerini uluslararası öğrencilere açarak, bu ülkelerle olan ilişkilerini güçlendirmekte ve dış politikalarında yumuşak güç unsurlarını pekiştirmektedirler. Bu bağlamda, uluslararası öğrenci hareketliliği, bu ülkelerin yumuşak güç stratejilerinde kritik bir rol oynamakta,

sadece kültürel etkileşimi artırmakla kalmamakta, aynı zamanda uzun vadeli stratejik çıkarların gerçekleştirilmesine de katkı sağlamaktadır.

Orta Asya Devletlerinde Eğitim Politikaları ve Yükseköğretimin Uluslararasılaşması

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya ülkeleri, yükseköğretim politikalarında büyük değişimlere yönelmişlerdir. Bu ülkelerin yükseköğretim sistemleri, önceki Sovyet sisteminden koparak kendi ulusal eğitim modellerini geliştirme yoluna girmiş ve modern küresel eğitim trendlerine uyum sağlama gerekliliği ile karşı karşıya kalmıştır. Orta Asya devletlerinin eğitim sistemlerindeki dönüşüm süreci, kamu diplomasisi çerçevesinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Kamu diplomasisi alanındaki bu çabalar, ülkelerin uluslararası arenada tanıtılması, kültürel kimliklerinin güçlendirilmesi ve dış politika amaçlarının desteklenmesine yönelik bir yumuşak güç stratejisi olarak dikkat çekmektedir. Orta Asya ülkelerinin yükseköğretim sisteminde gerçekleştirdikleri reformlar, yalnızca iç eğitim yapılarında bir dönüşümü değil, aynı zamanda bu ülkelerin uluslararası arenadaki pozisyonlarını güçlendirme ve bölgede istikrar sağlama amacını taşımaktadır. Küresel eğitim standartlarına uyum çabaları kapsamında bu ülkeler, Bologna süreci, uluslararası akreditasyon sistemleri, öğrenci değişim programları ve yabancı öğrenci alımı gibi süreçlere dâhil olmuştur. SSCB'nin dağılmasından bu yana geçen yaklaşık otuz üç yılda, bağımsız eski Sovyet devletlerindeki yükseköğretim sistemi, her ülkenin kendi ulusal modelinin oluşumunu belirleyen önemli değişikliklere uğramıştır. Reformlar sırasında eski Sovyet ülkeleri benzer sorunlarla karşılaşmış ve benzer görevleri çözmüşlerdir ve kuşkusuz ülkelerin birikmiş deneyimleri karşılıklı bilimsel ve pratik ilgi çekmektedir. Eğitim alanında, artan küreselleşme bağlamında öncelikli gelişim alanlarından biri, “ülkelerin yükseköğretim sistemlerinin ve yükseköğretim kurumlarının, programlar veya bireyler düzeyinde uluslararası etkileşimi içeren her türlü eğitim faaliyetini ve biçimini birleştiren” uluslararasılaşmadır (Aydın, 2022). Uluslararasılaşma, ülkelerin veya bireysel eğitim kurumlarının küresel eğilimlere ayak uydurmayı amaçlayan belirli stratejileri ve girişimleri ile ilgilidir (örneğin, uluslararası öğrencilerle çalışma işbirliği stratejileri, akademik kurumlarla araştırma işbirliği, yurtdışında yükseköğretim kurumlarının şubelerinin kurulması). En geniş anlamıyla eğitimin uluslararasılaşması, “farklı ülke ve ülkelerdeki eğitim kurumlarının araştırma, öğretim ve idari faaliyetlerine çeşitli uluslararası boyutların dahil edilmesi” olarak anlaşılmaktadır (Yalçınkaya ve Beşirli, 2022). Orta Asya ülkeleri bugün, büyük ölçekli sosyo-ekonomik reformlardan geçmekte olup, bu reformların biri de yükseköğretim sisteminin modernizasyonudur. Yükseköğretimin uluslararasılaşması, Orta Asya devletleri yetkililer için yükseköğretimin kalitesinin artırılması, kitlesel seferberliği ve taşradaki yükseköğretim merkezlerinde kaliteli yükseköğretimin teşvik edilmesi dahil olmak üzere birçok hedefe aynı anda ulaşmak için bir araç haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, Orta Asya ülkelerinde eğitimde uluslararasılaşma politikaları, ülkelerin yumuşak güç stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkeler, uluslararası öğrenci hareketliliğini teşvik ederek, kültürel ve ekonomik etkileşimi artırma ve uluslararası toplumla daha güçlü bir bağ kurma çabası içindedir. Bu bağlamda, yükseköğretim kurumlarının uluslararasılaşması, bölgesel işbirliklerini desteklemek ve kültürel diplomasiyi güçlendirmek için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. SSCB sonrası Orta Asya ülkelerindeki kamu diplomasisi ve eğitim politikaları, bölgenin küresel eğitim sistemleriyle bütünleşmesi ve bağımsızlıklarını güçlendirme çabaları doğrultusunda önem arz etmektedir. Eğitim alanındaki reformlar, hem ulusal kalkınma hem de uluslararası işbirlikleri açısından kritik bir rol oynamaktadır. Orta Asya ülkelerinin karşılaştıkları benzer zorluklara rağmen, her ülkenin kendi özgün deneyimlerinden edindikleri birikimler, bölgenin uzun vadede eğitimde uluslararasılaşma sürecinde başarılı olmasına katkı sağlayacak önemli unsurlardır. 1990'lardan bu yana Orta Asya ülkeleri, yükseköğretim sistemlerinin uluslararasılaşması yoluyla küresel eğitim alanına entegre olmaya çalışmaktadır. Bu dönüşüm, onları uluslararası standartlarla resmi ve bazen de fiili olarak uyumlu hale

getirmeyi, yükseköğretimin erişilebilirliğini ve kalitesini artırmayı ve kendilerini Sovyet geçmişinden uzaklaştırarak ulus inşası sorununu kısmen çözmeyi amaçlıyordu. Orta Asya ülkelerinde yükseköğretim politikaları ve kamu diplomasisi uygulamaları, her ülkenin kendi siyasi, ekonomik ve sosyal yapısına göre farklılık göstermektedir. Kazakistan ve Kırgızistan, uluslararası eğitim sistemine daha açık olup, reform süreçlerinde daha aktif bir katılım gösterirken; Özbekistan ise daha korumacı bir yaklaşım sergileyerek, eğitim politikalarını kontrollü bir şekilde reforme etmektedir. Örneğin, Kazakistan'ın Bologna sürecine entegrasyonu ve Batı'daki eğitim modellerine yönelik adaptasyon çabaları, uluslararasılaşma ve eğitimde kalite standartlarını yakalama hedefleri doğrultusunda büyük bir adım olarak kabul edilmektedir. Kırgızistan da benzer bir süreç izleyerek, eğitim sistemini küresel normlara uyumlu hale getirmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

Orta Asya ülkelerinde yabancı uygulamaların ödünç alınması farklı oranlarda gerçekleşmiş ve akademik hareketlilik, yabancı dil öğrenimi, yabancı üniversitelerin şubelerinin kurulması, yabancı ortaklarla ortak eğitim programlarının başlatılması ve yükseköğretimde uluslararası entegrasyon (örneğin Bologna Süreci formatında) gibi araçların geliştirilmesi anlamına gelmiştir. Kazakistan, eğitimde uluslararasılaşma alanında önemli adımlar atan ve belirgin başarılar elde eden bir ülkedir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Yükseköğretim ve Bilim Geliştirme Konseptinde, 2029 yılına kadar yükseköğretimin uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi ve bu alanda ulusal başarı seviyesinin artırılması hedeflenmiştir. Bu konseptin en dikkat çekici yönlerinden biri, uluslararasılaşmanın devletin yükseköğretim politikalarının temel unsuru olarak belirlenmiş olmasıdır. 2009-2023 yılları arasında Kazakistan'daki üniversitelere yaklaşık 15.000 yabancı akademisyen ve uzman davet edilmiştir. Bu durum, üniversitelerin yabancı akademik personel ve stajyer sayısının önemli ölçüde artmasına, İngilizce eğitim programlarının yaygınlaşmasına ve yabancı yükseköğretim kurumlarıyla ortak programların oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, Kazak üniversitelerinin yurtdışında temsilcilik ve ofis açma girişimleri ile uluslararası işbirliğini genişletme hedefleri doğrultusunda, 2023 yılı itibarıyla Kazakistan üniversitelerinin 12 ülkede toplam 34 temsilciliği bulunmaktadır. Bu gelişmeler, Kazakistan'ın yükseköğretim sistemi için sadece bilimsel bilgi transferini değil, aynı zamanda kültürel etkileşimi ve karşılıklı anlayışı destekleyen bir mekanizma oluşturmuştur. Kazakistan'ın yükseköğretim sistemini uluslararası öğrenciler için cazip hale getiren unsurların başında, eğitim kalitesini artırma ve uluslararası standartlara uyum sağlama çabaları gelmektedir. Ülke, modern program geliştirme, yetkin akademik kadroların istihdam edilmesi ve Kazakça, Rusça ve İngilizce dillerinde çok dilli eğitim seçenekleri sunarak öğrencilerin küresel işgücü piyasasında daha fazla rekabet edebilir hale gelmelerini hedeflemektedir. Yükseköğretimde artan uluslararası işbirliği, Kazakistan'ın akademik hareketlilik ve öğrenci değişim programlarında aktif bir rol oynamasını sağlamıştır. Ayrıca, ülkenin ekonomik kalkınması, eğitimde yapılan yatırımların sürekliliğini temin ederek Kazakistan'ı uluslararası öğrenciler için çekici bir destinasyon haline getirmiştir (Petruhin, 2023). Her yıl, yabancı ülkelerle yapılan uluslararası anlaşmalar kapsamında, Kazakistan vatandaşlarına lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında eğitim almaları için eğitim bursları sağlanmaktadır. Anlaşmaya bağlı olarak, hükümetler arası hibeler öğrenim ücretlerini, yaşam masraflarını karşılayabilir ve bazı ülkeler ayrıca bir yıl boyunca ücretsiz dil kursları alma fırsatı sunmaktadır (Yun, 2024). Bağımsızlık yılları boyunca Kırgızistan, uluslararası eğitim işbirliğine ilişkin olarak açık kapı politikası izlemiştir. Kronik bütçe açığı koşullarında ülke, yükseköğretime herhangi bir biçimde dış hibe fonu çekmeye bel bağlamıştır. Uluslararasılaşma politikası güdümlü bir yapıya sahipti ve üçüncü ülkelerin hedeflerine ve kaynaklarına bağlıydı. Kırgız yetkililer, özel üniversitelerin (örneğin Orta Asya Amerikan Üniversitesi) ve yabancı üniversitelerin şubelerinin açılmasına yatırım çekmek için devletlerarası anlaşmalar temelinde Kırgız-Rus Slav Üniversitesi (KRSU) ve Kırgız-Türk Manas Üniversitesi'nin (KTUM) açılması konusunda anlaşmayı başarmıştır. Kırgızistan'da yükseköğretimin uluslararasılaşmasının mevcut aşaması, Cumhurbaşkanı S.N. Caparov'un iddialı reform programı ve katlanan devlet bütçe gelirleri ile ilişkilidir. Sistemin büyüme noktaları olarak en büyük devlet yükseköğretim kurumlarını destekleme politikasına dayanmaktadır. 2022 yılında, ilk beş yükseköğretim kurumuna, kurumsal mali ve akademik

özerkliklerini sağlayan bir “özel statü” verilmiştir. Mevcut Kırgız yetkililer için önemli olan, özel statülü yükseköğretim kurumlarının uygulama odaklı eğitim, araştırma ve yenilik potansiyelini geliştirmek için çalışacak herhangi bir uluslararası etkileşimdir. Ayrıca, Kırgız liderliği için eğitim hizmetlerinin ihracatı ve dış yatırımların çekilmesi öncelikler arasında yer almaya devam etmektedir. İlişkilerin coğrafyası ile ilgili olarak, açık kapı politikası devam etmiştir (Koyçumanova ve Toktobayeva, 2022). Yabancı öğrencileri Kırgızistan'ın yükseköğretim kurumlarına çekme dinamikleri çelişkilidir: Özbekistan ve BDT'den gelen öğrencilerin sayısı genel olarak düşerken, Hindistan ve Pakistan'dan gelen öğrencilerin sayısı artmaktadır. Son yıllarda, diğer ülkelerde okuyan Kırgız vatandaşlarının sayısı artmıştır: Türkiye (2023'te 2,3 bin öğrenci), ABD (2022'de 705 kişi), Polonya (553 kişi), Güney Kore (345 kişi), Özbekistan (333 kişi); Çin'e eğitim göçü geri yüklenmiştir (2023'te yaklaşık 4 bin kişi). Kırgızistan'daki akademik hareketlilik, esas olarak hükümetler arası anlaşmalar, Ortak Eğitim Programlarının veya Ortak Eğitim Programlarının konsorsiyumları arasındaki anlaşmalar çerçevesinde özel akademik değişim programları aracılığıyla ve ayrıca Ortak Eğitim Programlarıyla öğrenciler ve akademik personel tarafından bireysel olarak, yani bireysel (fiziksel veya sanal) hareketlilik şeklinde uygulanmaktadır (Omuraliyev, 2020). Dış kaynak tabanı, BDT, ŞİÖ, AEB, TEMPUS ve Erasmus+ AB formatları dahil olmak üzere uluslararası eğitim girişimlerine aktif katılım yoluyla da genişletilmiştir. Kırgız Yükseköğretim Kurumları, Hindistan ve Pakistan'dan başvuranlar arasında İngilizce tip eğitiminin popülerliği ve komşu Özbekistan'dan başvuranlar arasında yükseköğretime olan talep nedeniyle uluslararası pazarda kendilerine bir yer bulmayı başarmıştır.

Uzun vadeli 8 Ekim 2019 tarihli “Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğretim Sisteminin 2030'a Kadar Geliştirilmesi Konsepti”, ülkenin yükseköğretim sisteminin geliştirilmesinin stratejik hedefleri olarak aşağıdaki amaçları tanımlamaktadır (1) eğitim kalitesinin artırılması, (2) yükseköğrenim gören nüfusun kapsama düzeyinin artırılması, (3) rekabetçi bir ortam yaratılması ve sistemin uluslararası düzeyde rekabet edebilirliğinin sağlanması ve (4) ülkedeki yükseköğretim kalitesinin artırılması. Belgede Bologna İlkeleri'nden veya tercih edilen herhangi bir ulusal veya bölgesel yükseköğretim sistemi modelinden bahsedilmemekte, bunun yerine sıklıkla eğitimde “uluslararası standartlar”, “en iyi yabancı uygulamalar”, “uluslararası standartlar”, “yükseköğretimde en iyi uygulamalar” ve “uluslararası standartlara” atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla, Özbekistan'da yükseköğretim reformunun mevcut aşaması, gençler için evrensel bir sistemin oluşturulması, hem kamu hem de özel sektörün geliştirilmesi, çok disiplinli üniversitelerin sayısının artması ve yükseköğretim kurumlarının farklılaşmasının karmaşıklaşması, yükseköğretime yönelik hem kamu hem de özel harcamaların önemli ölçüde artması, katı bir yönetim dikeyini korurken yükseköğretim kurumlarının özerkliğine ilişkin belirli ilkelerin kademeli olarak getirilmesi yönünde benimsenen uzun vadeli strateji temelinde ortaya çıkmaktadır. Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan örneklerinde olduğu gibi, Orta Asya ülkelerinde yükseköğretim sistemlerinin uluslararasılaşması, sadece eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve akademik hareketlilik açısından değil, aynı zamanda bu ülkelerin yumuşak güç stratejilerinin geliştirilmesinde de kritik bir rol oynamaktadır. Eğitim alanında gerçekleştirilen uluslararası işbirlikleri, bölgedeki devletlerin küresel diplomasiye entegrasyonunu artırarak, eğitim diplomasisi kavramının gelişiminde ve kültürel diplomasi uygulamalarında yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Orta Asya'da eğitim alanında uluslararasılaşmanın yükselmesi, ülkelerin eğitim kalitelerini artırma, yükseköğretimde uluslararası öğrenci hareketliliğini teşvik etme ve ulusal eğitim politikalarını küresel standartlara uyumlu hale getirme hedeflerini desteklemektedir. Bu dinamik yapı, bölgedeki eğitim politikalarının sadece akademik değil, aynı zamanda diplomatik bir araç olarak kullanılmasına imkân sağlamış, Orta Asya'yı küresel eğitim sistemlerinde daha etkin bir aktör haline getirmiştir.

Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Orta Asya

Uluslararası öğrenci tanımının ülkeler ve kurumlar kapsamında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Uluslararası öğrenciler ile ilgili çalışmalarda Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) tanımları yaygın olarak kabul görmüş tanımlardır. UNESCO'ya göre "uluslararası öğrenci, eğitim amacıyla ulusal ya da bölgesel sınırların dışına çıkan ve uyuşu bulunduğu ülke dışında öğrenci olarak kayıtlı kişidir". OECD ise uluslararası öğrenciyi "yabancı öğrenci, vize ya da özel izinler çerçevesinde kendi ülkesi dışında akredite bir kurumda belli bir öğrenim programına katılma hakkı verilen kişidir" şeklinde tanımlamaktadır (Yançınky ve Beşirli, 2022). Günümüzde, küreselleşme süreçlerinin etkisi altında, küresel bir eğitim alanının oluşumu giderek daha aktif hale gelmektedir. Küreselleşme, ulusal eğitim sistemlerinin organizasyonunda ortak yaklaşımların geliştirilmesini, eğitimin, eğitim programlarının ve öğrenme teknolojilerinin entegrasyonunu, standartların birleştirilmesini teşvik etmekte, eğitim kalitesine daha fazla önem verilmesine yol açmaktadır. Yeni modern teknolojiler, dünyanın hemen her köşesini bilgiye erişilebilir kılmakta, dünyanın önde gelen eğitim merkezlerinden bilgi ve eğitim transferini sağlamaktadır. Yükseköğretim bugün küreselleşme süreçlerini dikkate almadan işlevini yerine getiremez, kapalı ulusal sınırlar içinde gelişerek ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını sağlayamaz. Uluslararası işbirliği, dünya yükseköğretim sisteminin gelişimi için güçlü bir kaldıraç olarak kendini giderek daha fazla göstermektedir.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin tarihsel gelişimine yakından bakıldığında, bu hareketliliğin kültürel, politik, toplumsal ve ekonomik dinamikler tarafından şekillendirildiği açıkça görülmektedir. Tarihsel süreçte, çeşitli etkenler öğrencilerin sınır ötesi eğitim alma tercihlerini biçimlendirmiş; kültürel etkileşim ve bilgi alışverişi gibi unsurlar bu tercihlere yön vermiştir. Günümüzde uluslararası öğrenci hareketliliği, küresel eğitim sistemlerinde yaşanan hızlı değişimlere uyum sağlama çabasında olan karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin sunduğu geniş olanaklar, öğrencilere sadece akademik değil, aynı zamanda farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda yaşam ve öğrenim fırsatları da sağlamaktadır. Bu durum, uluslararası eğitim deneyimlerinin kişisel gelişime katkıda bulunması ve kültürel zenginleşmeyi teşvik etmesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, uluslararası öğrenci hareketliliğinin beraberinde getirdiği bazı zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Dil farklılıkları, kültürel uyum sorunları ve finansal kısıtlamalar gibi etkenler, öğrencilerin eğitim süreçlerinde zorluk yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, uluslararası öğrenci hareketliliğini destekleyen ve bu tür engelleri aşmayı amaçlayan politika ve stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Etkili bir politika ve destek mekanizması, uluslararası eğitim deneyimlerinin öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerini artırabilir, zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olabilir ve öğrencilerin akademik başarılarını destekleyebilir. Tarihsel olarak incelendiğinde, uluslararası öğrenci hareketliliğinin kökenleri Orta Çağ'a kadar uzanır. Bu dönemde, Avrupa'da genç akademisyenler, çeşitli ülkelerdeki üniversitelerde eğitim alarak kültürel ve entelektüel etkileşimi mümkün kılmışlardır. Latincenin dönemin bilim ve eğitim dili olması, farklı ülkelerden gelen öğrenciler arasında iletişimi kolaylaştıran ortak bir dil oluşturarak bilgi paylaşımını teşvik etmiştir. Bu hareketlilik, erken dönem Avrupa'da kültürel alışverişin ve akademik birliğin temellerini atmış, farklı kültürlerden gençler arasındaki iletişim ve işbirliğini güçlendirmiştir. Modern anlamda uluslararası öğrenci hareketliliğinin oluşumu, 20. yüzyılın ortalarında, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde, siyasi ve ekonomik yapıda yaşanan dönüşümler, dünya genelinde bir etkileşim ve işbirliği arayışını gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca, küresel anlamda süregelen

ideolojik rekabet, devletleri kendi eğitim sistemlerini ve kültürlerini dünya genelinde yaymaya yöneltmiş, uluslararası öğrenci hareketliliğini de bu doğrultuda etkilemiştir. Bu dönemde öğrenciler hem akademik bilgi kazanmak hem de kültürel alışveriş yaparak uluslararası ilişkilerin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla farklı ülkelerde eğitim alma arayışına girmiştir. 21. yüzyıla gelindiğinde, dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, uluslararası öğrenci hareketliliğini daha erişilebilir kılmıştır. Öğrenciler, dijital platformlar sayesinde dünya genelindeki üniversitelere kolaylıkla başvurabilmekte ve farklı kültürlerde eğitim alarak küresel farkındalıklarını geliştirebilmektedir. Ayrıca, öğrenci değişim programları ülkeler arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmekte ve kültürler arası anlayışın gelişimine katkı sağlayarak barışçıl bir küresel topluma yönelik olumlu bir zemin oluşturmaktadır. Dünyada 2023 itibarıyla 6,4 milyon uluslararası öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin %56'sı ailelerinin yardımı ya da kendi imkanlarıyla eğitim masraflarını karşılarken, %44'ü ise çeşitli burslarla eğitim almaktadır (Alın, 2024). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 2025 yılına kadar dünya genelindeki uluslararası öğrenci sayısının yaklaşık %7 olacağını öngörmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliği, tarihsel süreç boyunca bilgi paylaşımını, kültürel etkileşimi ve küresel bağları destekleyen dinamik bir yapı sergilemiştir. Bu hareketlilik, eğitim sistemlerinin evrimini sağlamanın yanı sıra, toplumlar arası yakınlaşmayı ve karşılıklı anlayışı destekleyen bir köprü rolü üstlenmiştir. Dolayısıyla, uluslararası öğrenci hareketliliği, yalnızca akademik bir süreç değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve politik bağları güçlendiren küresel bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliği, farklı ülkelerdeki eğitim sistemleri arasında önemli bir işbirliği alanıdır. Her geçen yıl artış gösteren uluslararası öğrenci hareketliliği, küreselleşmenin etkili bir göstergesi olarak hem kaynak hem de hedef ülkelerde önemli sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümlere yol açmaktadır. Bu bağlamda ülkeler, öğrenci hareketliliğinin sunduğu kültürel, akademik ve ekonomik avantajlardan daha fazla yararlanma çabası içine girerken, giderek büyüyen bir rekabet ortamıyla karşı karşıya kalmaktadır. Orta Asya devletleri özelinde bakıldığında, yükseköğretim kurumlarının uluslararasılaşması yalnızca küresel yükseköğretim stratejilerinin etkisiyle değil, aynı zamanda bölgesel politik, ekonomik, demografik ve eğitimsel ihtiyaçlar doğrultusunda gelişmiştir. Sovyet sonrası bağımsızlık sürecinde, Orta Asya devletleri, küresel piyasalara uyum sağlamaya yönelik beceriler, bilgi ve pratikleri içselleştirerek ulusal eğitim politikalarını dönüştürmeye yönelmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, daha önce merkezi bir federal yapının parçası olan bu ülkelerde sosyo-kültürel, politik ve ekonomik alanda köklü dönüşümler yaşanmıştır. Eğitim reformları, bağımsızlık sonrası inşa sürecinde öncelikli alanlardan biri haline gelmiş, Batı değerleri ve sistemine dayalı eğitim modellerine yönelim başlamıştır. Bu süreçte, yüzeysel adlandırma değişikliklerinden eğitimin kapsam ve amaçlarına yönelik köklü reformlara geçiş gözlenmiştir. Son yirmi yıl içinde yükseköğretim kurumları sayıca ve çeşitlilik açısından büyük oranda artış göstermiştir. Orta Asya devletleri, uluslararasılaşma doğrultusunda birçok girişimde bulunarak yeni üniversiteler kurmuş, Bologna süreci, Fulbright bursları gibi uluslararası burs programlarına dahil olmuş, uluslararası akreditasyon ajansları, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve Birleşmiş Milletler gibi küresel kuruluşlarla işbirliği yapmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra, ulusal ve uluslararası değerlendirme testleri uygulamaları, eğitim reformlarının uluslararasılaşmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak, bu reform süreçleri her ülkenin sosyo-ekonomik ve politik dinamiklerine bağlı olarak farklı hız ve düzeylerde ilerlemiş, ülkeler küresel eğilimlerden farklı oranlarda etkilenmiştir. Reformların hayata geçiş hızı ve kapsamı, ülkelerin uluslararası etkilere açıklık düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Kırgızistan ve Kazakistan uluslararası etkilere en açık ülkeler olarak ön plana çıkarken, Özbekistan ve Türkmenistan daha sınırlı bir uluslararasılaşma süreci izlemiştir. Orta Asya devletleri için Bologna sürecine katılım yönündeki ekonomik motivasyonlar, Batı ülkelerinin pazarlarına erişim sağlama isteğiyle doğrudan ilişkilidir. Avrupa Yükseköğretim Alanı'na katılım, uluslararası öğrenci hareketliliğinin teşviki açısından önemli bir adım olarak görülmektedir. Orta Asya, dünya çapında en yüksek oranda öğrenci gönderen bölgelerden biri olup, toplam öğrenci nüfusunun %10'u uluslararası deneyimler için yurt dışına çıkmaktadır. Eğitim reformları sürecinde Kazakistan ve Kırgızistan gibi

ülkeler, uluslararası öğrenci çekmede başarılı örnekler sergilemektedir; buna karşın Özbekistan'ın daha sınırlı sayıda öğrenci çektiği gözlenmektedir. Bu farklılıkların temelinde ülkelerin dış politika tercihleri ve uluslararası entegrasyon konusundaki yaklaşımları yatmaktadır. Yükseköğretimin akademik hareketliliği, modern koşullarda, öğrenci hareketliliği ve öğretim kadrosunun hareketliliğinden oluşan nesnel, dinamik olarak gelişen bir süreçtir. Bu süreçler Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da yükseköğretimin karakteristiği haline gelmektedir. Yükseköğretimin genel olarak uluslararasılaşmasının arttığı günümüzde Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan, yabancı ortaklarla uluslararası eğitim ilişkilerinin geliştirilmesine, uluslararası projelere ve ortak programlara katılmaya büyük önem vermekte, bu da bu ülkelerin eğitim sisteminin uluslararası eğitim alanına girmesine olanak sağlamaktadır. Orta Asya ülkelerinin uluslararası eğitim işbirliğini analiz etmek için mevcut istatistikler farklı derecelerde ayrıntı ve güncelliğe sahiptir. Yükseköğretim kurumlarının uluslararası ilişkileri hakkındaki en eksiksiz istatistikler (akademik hareketlilik, ortak programlar, yabancı öğrenciler hakkındaki veriler dahil), Bilim ve Yükseköğretim Bakanlığı'na bağlı Ulusal Yükseköğretim Geliştirme Merkezi tarafından temsil edilen Kazakistan yetkilileri tarafından yayınlanmaktadır. Özbek yetkililer yakın zamanda çeşitli güncel verileri içeren ve yabancı şubelerin çalışmalarının ve ülkedeki yükseköğretim kurumlarının ortak eğitim programlarının analiz edilmesine olanak tanıyan bir istatistik hizmeti başlatmıştır. Kırgız makamları tarafından yayınlanan yükseköğretim istatistikleri sadece ülkenin yükseköğretim kurumlarında okuyan yabancı öğrencilerin sayısına ilişkin verileri içermektedir. Akademik hareketliliğin geliştirilmesi, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da yükseköğretim programlarının geliştirilmesi ve güncellenmesi için etkili bir araçtır, uluslararası arenada yükseköğretimin izolasyonunu ve tanınmasını aşmak, Kazakistan Kırgızistan ve Özbekistan yükseköğretim kurumlarının eğitim pazarında rekabet edebilirliğini sağlamak için bir fırsat sunmaktadır.

Tablo-1: Gelen Akademik Hareketlilik, Kazakistan Yükseköğretim Kurumları (Kişi)

	2020	2021	2022	2023
Toplam	127	1971	1582	1226
BDT Ülkeleri	38	1718	1080	704
Rusya	31	696	590	264
Kırgızistan	4	326	315	215
Özbekistan	-	498	112	167
Tacikistan	3	134	41	50
Avrupa	22	90	152	188
Almanya	-	3	5	37
Fransa	3	24	18	34
Birleşik Krallık	1	-	-	26
Türkiye	11	52	28	21
Polonya	-	2	8	18
Güneydoğu Asya	43	90	240	194
Çin	31	61	157	111

Japonya	6	9	6	57
Güney Kore	5	14	17	19
Hindistan	-	-	3	-

Kaynak: Yun, 2024

Kazakistan'a gelen akademik hareketliliğe ilişkin veriler (Tablo-1), şu dinamikleri göstermektedir: Rusya'dan gelen öğrenci sayısı 2022-2023 yıllarında her yıl düşmüş, özellikle de 2023 yılında güçlü bir şekilde azalmıştır, 2022-2023'te Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden hareketliliğin diğer

ana yönleri de azalmıştır: Özbekistan ve Kırgızistan'dan hareketlilikteki düşüş Rusya'dan daha da güçlü olmuştur; 2022-2023 için Avrupa'dan hareketlilik iki katına çıkmıştır, toplam gösterge BDT ülkelerinden liderlerle aynı seviyededir; 2023'teki ana sonuç Almanya ve Fransa liderliğindeki 5 ülke tarafından verilmiştir; Asya ülkelerinden Çin ve Japonya'dan hareketlilik önemli ölçüde artmıştır.

Tablo-2: Giden Akademik Hareketlilik, Kazakistan'ın Yükseköğretim Kurumları (Kişi)

	2020	2021	2022	2023
Toplam	1373	3246	3613	4426
BDT Ülkeleri	403	1812	1602	1902
Rusya	326	1459	1146	857
Kırgızistan	30	84	127	243
Özbekistan	20	202	255	598
Tacikistan	12	33	9	156
Avrupa	902	1282	1695	2143
Polonya	244	371	439	668
Türkiye	221	91	482	619
Almanya	61	143	135	177
Fransa	76	55	101	117
Litvanya	53	72	85	93
Güneydoğu Asya	53	139	289	326
Güney Kore	30	51	118	151
Çin	5	50	79	65
Malezya	15	31	29	44
Japonya	2	3	22	35
Hindistan	-	-	-	-

Kaynak: Yun, 2024

Giden akademik hareketliliğe ilişkin veriler (Tablo-2), aşağıdaki dinamikleri göstermektedir: Rusya'yı seçen öğrencilerin sayısı, 2021'deki zirvenin ardından 2022-2023 boyunca önemli ölçüde azalmıştır; BDT'nin diğer büyük ev sahibi ülkelerindeki (Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan) öğrenci sayısı 2022-2023'te keskin bir şekilde artmış ve 2023'te ilk kez Rusya'yı aşmıştır; Avrupa yönünde veriler 2022-2023'te COVID öncesi seviyeye ulaşmış ve bunu önemli ölçüde aşmıştır; 2023 verilerine göre “Avrupa” grubunun mutlak liderleri Polonya ve Türkiye'dir, Almanya ve Fransa 100 kişinin üzerinde göstergelere sahiptir; Asya'da Güney Kore verileri güçlü bir şekilde büyümüştür; Çin verileri zayıf kalmaktadır.

Tablo-3: Kırgızistan'dan Eğitim Göçü (Kişi, Yabancı Ülkelerin Üniversitelerinde Okuyan Toplam Öğrenci Sayısı)

Ülke/Yıl	2020	2021	2022
Rusya	7493	8648	9621
Çin	-	-	4000
Türkiye	1792	1649	2026
ABD	328	478	705
Kazakistan	1161	716	597
Polonya	204	260	553
Güney Kore	246	285	345
Özbekistan	-	154	333
Suudi Arabistan	210	271	291
Ürdün	98	111	105
Gürcistan	9	7	103
Birleşik Krallık	94	92	101
Fransa	65	67	78
Malezya	79	52	63
Almanya	515	538	-
Çek	194	290	-
Macaristan	133	193	-
İtalya	86	154	-

Japonya	106	115	-
---------	-----	-----	---

Kaynak: Yun, 2024

Kırgızistan'dan eğitim göçüne ilişkin veriler (Tablo-3) şunları göstermektedir: Rusya önemli bir merkez olmaya devam etmektedir, ancak 2023'te kontenjan azalmıştır; Türkiye büyüme göstermekte ve sıralamada üçüncü sırayı korumaktadır; Amerika Birleşik Devletleri, Polonya, Güney Kore, Özbekistan, Gürcistan ve Amerika Birleşik Devletleri 2022'den beri çok hızlı büyümektedir.

Tablo-4: Özbekistan'dan Eğitim Göçü (Kişi, Yabancı Ülkelerdeki Üniversitelerde Okuyan Toplam Öğrenci Sayısı)

Ülke/Yıl	2020	2021	2022
Rusya	38111	48641	57992
Kırgızistan	37571	51605	40282
Kazakistan	14235	13550	9571
Güney Kore	7426	7641	8222
Çin	-	-	8000
Türkiye	1598	2423	4794
Belarus	432	1070	2352
Polonya	629	1368	2126
Letonya	1717	1710	1397
ABD	545	543	1089
Birleşik Krallık	510	629	996
Malezya	265	209	200
Suudi Arabistan	94	102	117
Fransa	105	103	110
Japonya	1048	1300	-
Almanya	777	879	-
İtalya	248	332	-
Çek	256	262	-

Kaynak: Yun, 2024

Özbekistan'dan eğitim göçüne ilişkin veriler (Tablo-4) aşağıdakileri göstermektedir: Rusya ve Kırgızistan, Özbek vatandaşlarının eğitim göçünün ana yönleri olmaya devam etmekte; Rusya'daki öğrenci kontenjanı 2023'te, Kırgızistan'da ise 2022'de azalmıştır; Kazakistan, Özbekistan'dan gelen öğrenciler için çekiciliğini yüksek oranda kaybetmeye devam etmekte; Güney Kore, Çin ve Türkiye önemli ölçüde büyümüş ve halihazırda önemli bir paya sahip; 2022 verilerine göre, Belarus, Polonya, ABD ve İngiltere'ye eğitim göçü hacmi güçlü bir şekilde artmıştır; Japonya ve Almanya'da 2020-2021'de yüksek büyüme oranları gözlenmekte, ancak 2022-2023 verileri henüz mevcut değil. Buna ek olarak, üniversitelerin rolü artmakta ve uluslararası işbirliğinde bağımsız aktörler haline gelmektedirler. Eğitim diplomasisinin ana yöntemleri, yabancı başvuru sahiplerini, araştırmacıları çekmeye ve sıralamalardaki yerlerini artırmaya yardımcı olan değişim programları olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda, giderek daha fazla sayıda üniversite, insan kaynaklarının geliştirilmesine ilişkin küresel diyalogda katılımcı olmalarını ve sürdürülebilir kalkınmanın başarılmasına katkıda bulunmalarını sağlayan yeni araçlar uygulamaktadır. Ülkelerde yükseköğretime olan talebin artışı, eğitim kurumlarının sayısında da belirgin bir artışa yol açmaktadır. Kazakistan, 2000'li yıllarla birlikte kamu kurumlarının özelleştirilmesi ve özel üniversitelerin kurulmasıyla çeşitli kaynaklara erişim sağlamayı amaçlamıştır. Bu çabalar, eğitim kurumlarının uluslararası standartlarla uyumunu ve uluslararası öğrenci hareketliliğini artırmayı hedeflemiştir. Kazakistan'da 1993 yılında hayata geçirilen Bolashaq programı, başarılı öğrencilere yurtdışında eğitim fırsatları sunarak yaklaşık 13 bin öğrenciye burs sağlamıştır. 2004-2005 akademik yılında ise, beş yıllık Sovyet eğitim sisteminden dört yıllık lisans eğitimine geçiş yapılmış, bu durum hem ulusal hem de uluslararası düzeyde öğrenci hareketliliğinin artmasına katkıda bulunmuştur. 2010 yılında Kazakistan, Bologna sürecine katılarak, yükseköğretim sisteminde önemli dönüşümler gerçekleştirmiştir. 2011-2020 dönemi için belirlenen stratejik plan, eğitimin uluslararasılaşmasını ve özerklik hedeflerini içermektedir.

Kazakistan, Avrupa yükseköğretim alanına dâhil olduğunda Avrupa Kredi Transferi ve Biriktirme Sistemi'ni (ECTS) benimsemiştir. Ayrıca, 1998'de Belarus, Kırgızistan ve Rusya ile yapılan diploma denkliği anlaşması, bölgedeki öğrenci hareketliliğini desteklemiştir. Kazakistan, Orta Asya'da uluslararası öğrenci çekiminde Rusya'nın ardından ikinci sırada yer alırken, Türk Cumhuriyetleri içinde en fazla öğrenci Kırgızistan ve Türkiye'ye yönelmektedir. Kırgızistan, 1991'de yalnızca 12 yükseköğretim kurumu ile eğitim hayatına başlamışken, 2015 yılına gelindiğinde bu sayı 52'ye yükselmiştir. Bu durum, eğitim merkezlerinin ülke genelinde yaygınlaşmasını sağlamış ve yükseköğretime kayıt oranlarını % 40 seviyesine çıkarmıştır. Kırgızca'nın eğitim dili olarak benimsenmesine yönelik çabalar sürse de Rusça hâlâ yaygın olarak kullanılmaktadır; uluslararası eğitim veren kurumlar ise genellikle İngilizce eğitim sunmaktadır. Kırgızistan, 2004 yılında Bologna sürecine uyum sağlama çabalarına başlamış ve çeşitli üniversiteler bu sürecin gerekliliklerini uygulamaya koymuştur. Ancak, 2007 yılında Bologna üyeliği reddedilmesine rağmen, ülke uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğini sürdürmektedir. Öğrencilerin %86'sı kamu üniversitelerine kayıtlıdır; fakat yalnızca %21'i burslu eğitim alabilmektedir. Yükseköğretim alanındaki artan talep, kurumları öğrenim ücreti ödeyen öğrencilere yönelik rekabetçi bir pazara yönlendirmektedir (Yalçinkaya ve Beşirli, 2022). Özbekistan, nüfusu 30 milyonu aşarak eski Sovyet ülkeleri arasında en kalabalık üçüncü ülke konumundadır. Ekonomik değişimlerin ardından tarımda istihdam oranı azalırken, hizmet sektörü önemli bir büyüme göstermiştir. Kamu-özel işbirliği ile yabancı üniversitelerin kurulması ise Özbekistan'da yeni bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Hükümet, yurtdışında eğitim görmek üzere 800 civarında öğrenciye fon sağlamaktadır. Ayrıca, Taşkent'te açılan Londra merkezli Westminster Üniversitesi gibi yabancı üniversiteler, ülkeye önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, bu üniversitelerin öğrenci sayısı toplam öğrenci nüfusunun yalnızca %3'ünü oluşturmaktadır.

Sonuç

Bilim ile dış politika arasındaki bağların, devletlerin diplomatik ilişkilerini güçlendirebileceği sonucuna varılabilir. Bir yandan politika, yerli ve yabancı bilim insanları arasındaki temasların oluşmasını ve pekiştirilmesini teşvik ederken, diğer yandan bilimsel ortaklıklar diplomatik ilişkiler için bir dayanak görevi görmektedir. Eğitim diplomasisi, aktörlerinin ilgi ve motivasyonlarının artmasıyla gelişmekte ve akademik hareketlilik kavramıyla yakından ilişkilidir. Bunun ötesinde, akademik hareketlilik yalnızca öğrencilerin ve bilim insanlarının bir yükseköğretim kurumundan diğerine geçiş yapma yeteneğini değil, aynı zamanda bir devletin bilim camiasının uluslararası alana entegre olma kapasitesini de içerir. Bu entegrasyon, ortak araştırmalar yürütme, değişim programlarının artırılması, üniversiteler ve bilimsel merkezler arasında bağlantılar kurulması gibi amaçlara hizmet etmektedir. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği hem öğrenciler hem de bilim insanları için birçok avantaj (yeni bilgilere erişim, en son deneysel ekipmanlardan faydalanma ve ek finansman kaynakları bulma fırsatı) sunmaktadır. Bilim, dış politika topluluğu için ise geniş çaplı stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi adına kullanışlı olabilecek tarafsız iletişim kanalları sağlamaktadır.

Aynı zamanda Orta Asya ülkeleri, eğitimin her devletin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını ve kültürler arası anlayışı teşvik ederek barışın temelini oluşturduğunu kabul etmektedir. Devlet dışı aktörler artık eğitim ortaklıklarının derinleştirilmesinde giderek daha etkili olmaktadır. Her ne kadar misyonları normatif bir yaklaşımı yansıtsa da (öğrenmeye erişimi artırmak, kaliteyi iyileştirmek vb.), ulusal hedeflerle ilişkilidirler. Orta Asya devletlerinde uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisi stratejilerinin etkin bir aracı olarak öne çıkmaktadır. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkeler, eğitim alanındaki uluslararasılaşma çabalarıyla, kültürel alışveriş ve diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Kazakistan'ın Bolashaq programı gibi burs imkanları, yurtdışında eğitim görme fırsatları sunarak, uluslararası öğrenci hareketliliğini teşvik etmekte ve bu sayede ülkenin uluslararası alandaki görünürlüğünü artırmaktadır. Kırgızistan'ın Bologna sürecine uyum çabaları, yükseköğretim sisteminin modernleşmesine katkıda bulunurken, Özbekistan'ın yabancı üniversitelerle kurduğu işbirlikleri, eğitim kalitesinin yükseltilmesine yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Bu hareketlilikler, yalnızca bireysel düzeyde öğrenci deneyimlerini zenginleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda ülkeler arasında uzun vadeli işbirliklerinin temellerini atmakta ve kültürel köprüler kurmaktadır. Öğrencilerin yurtdışında kazandıkları bilgi ve deneyimler, geri döndüklerinde kendi ülkelerinde etkili bir liderlik rolü üstlenmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Orta Asya devletlerinin uluslararası öğrenci hareketliliği politikaları, bölgesel işbirliklerinin ve uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik stratejik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Gelecekte, bu tür programların daha da genişletilmesi ve çeşitlendirilmesi, bölgenin eğitim sistemlerinin uluslararası standartlarla uyumunu artıracak ve kültürel etkileşimi derinleştirecektir. Dolayısıyla 21. yüzyılda eğitimin rolü yeniden düşünülmekte, bazı uzmanlar eğitimin yeni bir mega trend haline geldiğini, hayatın her alanını etkilediğini, toplumun ve devletin gelişimini büyük ölçüde belirlediğini iddia etmektedir. Bu bağlamda, eğitim diplomasisi giderek daha önemli hale gelmekte ve çok çeşitli katılımcıların hedeflerine ulaşma ve aralarındaki ilişkileri geliştirme aracı olarak teşvik edilmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgi ve tecrübeleri ile beni her daim destekleyen ve yönlendiren değerli danışmanım Doç. Dr. Şuay Nilhan AÇIKALIN'a şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda, hayatımın her anında yanımda olan ve her zaman desteklerini hissettiren arkadaşım Rizvan ASGAROV'a içtenlikle teşekkür ederim.

Kaynakça

- Aksu, F. (2024). Kamu Diplomasisi: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(Özel Sayı), 211-230.
- Alkın, R.C. (2024). *Uluslararası Öğrenci Hareketliliği: Mevcut Durum ve Öneriler* (Politika Notu: 2024/58). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Aydın, G. (2022). Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Çalışmalarının İncelenmesi. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 8(16), 704-715.
- Birleşmiş Milletler (UN), *Sustainable Development: 17 Goals To Transform Our World*, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/education/>
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (İnternet: UNESCO), *Internationally Mobil Students*, <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/internationally-mobile-students>
- Göksu, O. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Gücü: Yapısı, Araçları ve Mesajları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(2), 845-870.
- Kethüda, Ö. (2015). Türkiye'deki Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Üzerine Bir Araştırma. *Yükseköğretim Dergisi*, 5(3), 147-161.
- Koyuncu, A. A. (2019). Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci Politikası. *Uluslararası Öğrencilik: Entegrasyon, İstihdam Ve Politika İçinde. İstanbul: İlke Yayıncılık*, 9-22.
- Kömür, G. (2020). Yumuşak güç unsuru olarak kamu diplomasisi. *International Journal of Politics and Security*, 2(3), 89-115.
- Mammadova, M., Sultanlı, L., & Mirzayev, M. (2024) Türk Dünyası Ülkelerinin Eğitim Alanında İşbirliklerine Yönelik Literatür Taraması, *Türk Devletleri İşbirliği: Mevcut Durum, Potansiyel İmkanlar ve Geleceğe Yönelik Perspektifler*, 142-157
- Metin, B., & Sevinç, İ. (2024). Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 387-408.
- Omuraliyev, U. (2020), Интернационализация Высшего Образования Кыргызстана: Развитие Совместных Образовательных Программ, *ErasmusPlus*, https://erasmusplus.kg/wp-content/uploads/2020/05/ИБО_Развитие-СОП_Омуралиев_Edutech2020.pdf
- Özel, M. (2021). EĞİTİM DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI DEĞİŞİM PROGRAMLARI: ERASMUS+ PROGRAMI ÖRNEĞİ. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11(3), 943-966.
- Petruhin, A. (2023), Казахстан в международном пространстве: интернационализация высшего образования набирает обороты, *Bilim.Expert*, <https://www.bilim.expert/post/саясат-нурбек-казахстан-в-международном-пространстве-интернационализация-высшего-образования>
- Şimşek, F. (2022). Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 12-36.

Yalçınkaya, M., & Beşirli, H. (2022). Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Ve Bu Hareketliliğin Yükseköğretimin Uluslararasılaşma Sürecindeki Rolü. *Karadeniz Araştırmaları*, 19(74), 363-382.

Yun, S. (17.05.2024), Современные Тенденции Академической Мобильности И Образовательной Миграции В Центральной Азии, *Ia-Centr.Ru*. <https://ia-centr.ru/experts/ia-centr-ru/sovremennye-tendentsii-akademicheskoy-mobilnosti-i-obrazovatelnoy-migratsii-v-tsentralnoy-azii/>

Алыкулова, Г. К. (2018). Академическая Мобильность-Одно Из Направлений Международной Интеграции Образования. *Наука, Новые Технологии И Инновации Кыргызстана*, (8), 125-128.

Ермольева, Э. Г. (2010). Международная Студенческая Мобильность: Тенденции С Новыми Форматами, "Плюсами" И "Минусами". In "Альянс Цивилизаций"(Трудный Диалог В Условиях Глобализации) (Рр. 128-151).

Имангалиева, Ш. С. (2018). Международная Академическая Мобильность: Мотивация Казахских Студентов. *Central Asian Economic Review*, (3), 113-123.

Койчуманова, С. В., & Токтобаева, Г. Д. (2022). АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ КЫРГЫЗСТАНЕ. In *Менеджмент в образовании: перезагрузка* (рр. 123-129).

Кокорева, А. И., & Барсуков, А. М. (2019). Научная Дипломатия И Академическая Мобильность Как Элементы "Мягкой Силы". In *Мобильность Как Измерение Мягкой Силы: Теория, Практика, Дискурс* (Рр. 8-23).

Нурмагамбетов, А., Иватова, Л., & Хасенова, Л. (2021). Образовательная Миграция В Контексте Совершенствования Системы Высшего Образования Республики Казахстан. *Казахстан-Спектр*, 97(1).

Третьякова, Н. В., & Федоров, В. А. (2019). Академическая Мобильность Студентов: Эффекты И Статистика. In *Транспрофессионализм Как Предиктор Социально-Профессиональной Мобильности Молодежи* (Рр. 468-474).

Троицкий, Е. Ф., & Юн, С. М. (2021). Узбекистан: новый этап интернационализации высшего образования. *Высшее образование в России*, (10), 157-168.

Харитонов, О. В. (2012). Академическая Мобильность В Пространстве Высшего Образования. *Человек И Образование*, (2), 41-45.

Türkiye’de Uluslararası Öğrencilerin İstihdamı

Diyala Osman¹

Özet

Uluslararasılaşma eğilimleri, gerek uluslararası göçler gerekse eğitim amaçlı hareketlilik ile giderek çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Bu durum, bir yandan ekonomi ve işgücü piyasası üzerinde önemli bir rol oynarken, diğer yandan kültürel çeşitliliği artırarak bilgi transferini hızlandırmaktadır. Ayrıca, uluslararası öğrencilerin yerel topluluklara katılımı, sosyal etkinlikleri ve projeleri canlandırarak toplumsal yaşamın zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin istihdamıyla ilgili karşılaştıkları sorunları ve bu sorunların nedenlerini incelemektir. Çalışma, uluslararası öğrencilerin iş gücü piyasasına entegrasyonunda karşılaştıkları zorlukların yanı sıra, bu zorlukların kaynağını da ele almaktadır. Araştırma kapsamında, uluslararası öğrencilere yönelik bir anket hazırlanarak 150 öğrenciyle görüşülmüş, Türkiye’de çeşitli üniversitelerde öğrenim gören toplam 100 öğrenciyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular, yasal düzenlemelerdeki eksiklikler, dil bariyerleri, vize ve çalışma izinlerindeki zorluklar gibi pek çok engelin uluslararası öğrencilerin istihdamını olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Bu zorlukların başlıca nedenleri arasında, mevzuatın uygulanmasındaki belirsizlikler, iş gücü piyasasında yerel öğrencilerle rekabetin zorluğu ve öğrencilerin sosyal entegrasyonunda yaşanan zorluklar yer almaktadır. Bu çalışma, uluslararası öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri sunarak, bu öğrencilerin işgücü piyasasına entegrasyonunu kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, uluslararası öğrenciler, istihdam, politika, iş hukuku.

Disiplin: Uluslararası öğrencilere yönelik yasal düzenlemeler.

Giriş:

20. yüzyılın ortalarından itibaren küreselleşme ve uluslararasılaşma eğilimleri hız kazanmış, bu süreç teknolojik gelişmeler, eğitimdeki kalite rekabeti, ekonomik entegrasyon ve diğer küresel faktörlerle pekişmiştir. Özellikle eğitim alanındaki küresel rekabetin artması, uluslararası göç hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye de eğitimdeki uluslararasılaşma sürecine önemli ölçüde dahil olmuş ve ülkeye gelen uluslararası öğrenci sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Türkiye, eğitim almayı tercih eden yabancı öğrencilere sunduğu çeşitli fırsatlar ile giderek daha cazip bir eğitim merkezi haline gelmiştir. 2010 yılında Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrenci sayısı 16.656 iken, 2024 yılı itibarıyla bu sayı 336.366’a ulaşmıştır. Bu veriler, Türkiye’deki uluslararası öğrenci sayısında çok ciddi bir artışı işaret etmektedir. (YÖK, 2024.) Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrencilerin sayısının bu kadar hızlı artması, aynı zamanda ülkede bazı hukuki, sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.

Özellikle uluslararası öğrencilerin iş gücü piyasasına entegrasyonu, çalışma izinleri ve sosyal güvenlik hakları gibi konular, politika yapıcılar için önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu bağlamda, uluslararası öğrencilerin Türkiye’deki istihdam olanakları ve karşılaştıkları zorluklar, hem yerel hem de

¹ Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

uluslararası düzeyde dikkat çeken bir araştırma alanı olmuştur. Uluslararası öğrenciler için iş gücü piyasasında karşılaşılan temel sorunlar arasında dil engelleri, yasal düzenlemelerdeki eksiklikler, çalışma izinlerinin alınmasındaki bürokratik zorluklar ve yerel öğrencilerle rekabetin yarattığı dezavantajlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye’deki göçmen hukuku ve iş hukuku düzenlemelerinin, uluslararası öğrencilerin çalışma yaşamına entegrasyonunu tam anlamıyla desteklemediği görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’deki uluslararası öğrencilerin istihdam olanakları ve bu süreçte karşılaştıkları engeller detaylı bir şekilde ele alınacaktır. İlk olarak, Türkiye’deki uluslararası öğrencilerin genel profili ve yasal statüleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra, iş gücü piyasasına katılımlarını etkileyen hukuki, sosyal ve ekonomik faktörler incelenecektir. Araştırma kapsamında, farklı ülkelerden gelen 250 uluslararası öğrencinin katılımıyla yapılan anket ve yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilecektir. Bu analizler, öğrencilerin iş gücü piyasasına entegrasyonunda karşılaştıkları temel sorunları ve bu sorunların kaynağını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın nihai amacı, uluslararası öğrencilerin Türkiye’deki istihdam süreçlerini iyileştirmek için politika önerileri geliştirmektir. Bu bağlamda, mevcut hukuki düzenlemelerin uygulanabilirliği ve bu düzenlemelerin uluslararası öğrencilerin sosyal uyumuna katkısı değerlendirilecektir. Türkiye’nin uluslararasılaşma politikasını güçlendirmek adına, uluslararası öğrencilerin istihdama daha kolay katılmalarını sağlayacak çözümler sunulacaktır. Bu öneriler, yalnızca uluslararası öğrencilerin refahını artırmakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye’nin eğitim alanındaki uluslararası prestijini de pekiştirecektir.

Uluslararası Öğrenciliğin Tanımı:

Uluslararası öğrenciler, kendi ülkeleri dışında başka bir ülkede eğitim gören bireylerdir. Uluslararası öğrenciler, genellikle lisans, yüksek lisans veya doktora seviyelerinde eğitim almak amacıyla yükseköğretim kurumlarına veya dil okullarına başvururlar. Ancak uluslararası öğrenciler, sadece akademik eğitimle sınırlı kalmazlar. Yurt dışında bulundukları süre zarfında dil becerilerini geliştirme, farklı kültürleri (gelenek, görenek ve yaşam tarzlarını) öğrenme ve dillerle aktif bir şekilde etkileşimde bulunma fırsatı elde ederler. Bu süreç, onların yalnızca akademik değil, aynı zamanda kişisel ve sosyal gelişimlerini de önemli ölçüde destekler. Son yıllarda uluslararası öğrencilerin dünya genelinde artan hareketliliği, eğitim alanında ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir önem kazanmıştır. Öğrencilerin hedef ülkelere sağladığı ekonomik katkılar, eğitim sektörünü yan gelir kaynağı haline getirmiştir. Örneğin, 2018 yılı itibarıyla uluslararası öğrenci pazarının küresel ekonomiye 200 milyar dolardan fazla katkı sağladığı tespit edilmiştir (TGSP, 2021). Bu pazarın önemli bir kısmını ABD, İngiltere, Fransa, Avustralya ve Kanada gibi ülkeler kontrol etmektedir. Bunun yanı sıra, Malta ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi daha küçük ölçekli ülkeler de uluslararası öğrenci hareketliliğinden kayda değer ekonomik gelir elde etmektedir. Uluslararası öğrencilerin varlığı, yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda kültürel çeşitlilik açısından da büyük bir fırsat yaratmaktadır. Eğitim kurumları, uluslararası öğrenci kabul ederek kampüslerinde küresel bir atmosfer oluşturmakta ve yerel öğrencilerin dünya ile daha fazla etkileşime geçmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum, küreselleşen dünyada karşılıklı anlayışı artırarak, hem bireyler hem de toplumlar arasında köprüler kurulmasını sağlamaktadır. Ayrıca, uluslararası öğrencilerin kendi ülkelerine döndüklerinde sahip oldukları akademik bilgi birikimi ve kültürel deneyimler, onların ülkelerinin kalkınmasına ve dünya ile olan entegrasyonuna katkı yapmaktadır.

Uluslararası Öğrencilerin Türkiye’de Profili:

Uluslararası öğrenci kavramının Türkiye’de yasal metinlerde ilk ortaya çıkışı 1980’li yıllara dayanmaktadır. 1985 tarihli Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik (T.C. Resmi Gazete, 1985), yabancı uyruklu öğrenciyi “*her derece ve daldaki eğitim kurumlarında öğrenim gören veya Türkçe kurslarına katılan, T.C. uyruğunda bulunmayan kişi*” olarak tanımlamıştır. 1980 ile 1985 yılları arasında “*Yabancı Uyruklu*” olarak adlandırılan bu öğrenciler, günümüzde “Uluslararası Öğrenci” olarak tanımlanmaktadır. (T.C. Resmî Gazete, 1985). 2010 yılında Türkiye’de uluslararası öğrenci sayısı 16.656 iken, 2024 itibarıyla bu sayı büyük bir artış göstererek 336.366’ya ulaşmıştır. YÖK 2024 verilerine göre, bu öğrencilerin %52,05’i kadın ve %47,95’i erkek olmak üzere toplam yükseköğretim öğrenci sayısının %4,75’ini oluşturmaktadır. Türkiye’de toplam yükseköğretim öğrenci sayısının ise 7.081.289 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, uluslararası öğrenci sayısındaki hızlı artış Türkiye’nin yükseköğretimde bir cazibe merkezi olma yolunda ilerlediğini göstermektedir. Dünya genelinde uluslararası öğrenci oranlarına bakıldığında, Türkiye’nin bu oranının henüz %4,75 ile mütevazı bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Kanada (%30), Avustralya (%24) ve İngiltere (%22) gibi ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye’nin potansiyelini artırmaya yönelik önemli bir kapasitesi bulunmaktadır.(YÖK, 2024)

Uluslararası öğrencilerin Türkiye’ye katkıları yalnızca eğitim alanında değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel boyutlarda da önemli bir yere sahiptir. 2018 yılı itibarıyla dünya genelinde uluslararası öğrencilerden elde edilen ekonomik katkı 200 milyar doları aşmıştır. (Hıra & Karac, 2021). Türkiye, bu alanda uluslararası öğrenci hareketliliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Örneğin, 06.04.2010 tarihinde yürürlüğe giren 5978 sayılı kanunla Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) kurulmuş ve 15.07.2018 tarihli 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden düzenlenmiştir. YTB’nin Türkiye Bursları, dil bursları gibi programları, uluslararası öğrenci çekmede kritik bir rol oynamaktadır. Uluslararası öğrenciler, Türkiye ekonomisine eğitim harcamalarının yanı sıra barınma, ulaşım ve sosyal harcamalar yoluyla da ciddi katkılar sağlamaktadır. Kültürel olarak ise bu öğrenciler, kampüslerdeki çeşitliliği artırarak yerel öğrencilerin farklı kültürlerle etkileşimde bulunmasına olanak tanımakta ve üniversitelerin küresel kimliğini güçlendirmektedir. Ayrıca, mezun olduktan sonra ülkelere dönen öğrenciler, Türk kültürünü ve Türkiye’nin imajını uluslararası platformlarda tanıtmada konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. (Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2010).

Tablo 1: uluslararası öğrenci sayısı

Yıl	Uluslararası Öğrenci Sayısı
1990	7.661
2000	16,656
2010	16.656
2015	72,178
2018	125,136
2020	185,047
2024	336,366

Kaynak: (YÖK Verileriyle oluşturulmuştur.)

Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları:

4857 sayılı Türk İş Kanunu 5. Maddesine göre, işçilerin uyruklarına bakılmaksızın eşit muamele ilkesine tabi olmalarını öngörmektedir. Bu ilke, Türk veya yabancı uyruklu tüm işçilerin çalışma yaşamında eşit haklar ve yükümlülükler taşıması gerektiğini ifade eder. Ancak, pratikte yabancı uyruklu kişilere yönelik bazı farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle çalışma izni ve sosyal güvenlik gibi konularda, yabancı uyruklu kişilere özgü düzenlemeler yapılmaktadır. Türkiye’de yabancı uyruklu öğrencilerin çalışma hakları, başta 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu olmak üzere bir dizi mevzuatla belirlenmiştir. (Hıra & Karac, 2020).

Çalışma İzni Nedir?

Çalışma izni, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca resmî bir belge şeklinde düzenlenen ve geçerlilik süresi içinde yabancıya Türkiye’de çalışma ve ikamet hakkı veren belgedir. 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu’nun 6. maddesine göre, ” Türkiye’de çalışmak isteyen yabancıların, işe başlamadan önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’ndan çalışma izni alması zorunludur. Çalışma izni olmadan çalışan yabancılar ile bu kişileri çalıştıran işverenler hakkında idari para cezası uygulanır.” Yani, Türkiye’deki herhangi bir işte çalışmak isteyen uluslararası öğrencilerin, önceden resmi bir izin almaları gerekmektedir. Geçerli çalışma izni olmadan çalışan yabancılar hakkında cezai ve idari işlem uygulanır. 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu’na göre verilen çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 27’nci maddesi uyarınca ikamet izni yerine geçer. Ancak, uluslararası koruma başvuru sahibi, şartlı mülteci ve geçici koruma sağlanan yabancılara düzenlenen çalışma izinleri ikamet izni yerine geçmediğine altını çizmek istiyorum. (T.C. Resmî Gazete, 2016).

Çalışma İzni Türleri ve Başvuru Süreçleri:

Yabancı uyruklu bireyler, çalışma izni başvurusu yaparken bazı özel şartlara tabi tutulmaktadır. 6735 sayılı Kanun, yabancıların çalışma izni başvurularını üç ana türde düzenler:

Sürelî (bağımlı) Çalışma izni:

13/8/2016 tarih ve 29800 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununa göre çalışma izin başvurusu olumlu değerlendirilen yabancıya, iş veya hizmet sözleşmesinin süresini aşmamak koşuluyla, gerçek veya tüzel kişiye ya da kamu kurum veya kuruluşuna ait belirli bir iş yerinde veya bunların aynı işkolundaki işyerlerinde belirli bir işte çalışmak şartıyla ilk başvuruda en çok bir yıl süreli çalışma izni verilir. Çalışma izni süre uzatma başvurusunun olumlu değerlendirilmesi hâlinde yabancıya aynı işverene bağlı olarak ilk uzatma başvurusunda en çok iki yıl, sonraki uzatma başvurularında ise en çok üç yıla kadar çalışma izni verilir. Ancak, farklı bir işveren yanında çalışmak üzere yapılan başvurular 7. maddenin birinci fıkrası kapsamında değerlendirilir.

Süresiz çalışma izni:

Türkiye’de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni olan yabancılar süresiz çalışma iznine başvurabilir. Ancak, yabancının başvuru şartlarını taşıması yabancıya mutlak hak sağlamaz. Süresiz çalışma izni olan yabancı, uzun dönem ikamet izninin sağladığı tüm haklardan yararlanır. Süresiz çalışma izni olan yabancı, özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili mevzuat hükümlerine tabi olmak şartıyla, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanır. Süresiz çalışma izni olan yabancının seçme, seçilme ve kamu görevlerine girme hakkı ile askerlik hizmeti yapma yükümlülüğü yoktur.

Bağımsız çalışma izni:

Bir işverene bağlı olmaksızın yabancı adına düzenlenen ve yabancıya Türkiye’de kendi ad ve hesabına çalışma hakkı veren çalışma iznidir. Bağımsız çalışma izni, uluslararası işgücü politikası doğrultusunda, yabancının eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türkiye’deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi, yabancı şirket ortağı ise sermaye payı ve diğer benzeri hususlar dikkate alınarak verilebilir. Bağımsız çalışma izni süreli olarak düzenlenir.

Çalışma İzin Başvuru Süreci:

Yabancıların Türkiye’de yasal olarak çalışabilmesi için belirli bir süreç izlenmesi gerekmektedir. Türkiye’ye daha önce giriş yapmış yabancılar, çalışma izni almak için aşağıdaki adımları takip etmelidir: İş Sözleşmesinin Düzenlenmesi: İlk adım olarak, yabancı işçi ile işveren arasında bir iş sözleşmesi düzenlenmelidir. İş sözleşmesinde, yabancı işçiye ödenecek maaşın, mesleği ve Türkiye’deki asgari ücret oranlarıyla uyumlu olması büyük önem taşır. Asgari ücretin altında maaş ödenmesi, başvurunun reddedilmesine yol açabilecek en yaygın nedenlerden biridir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na (ÇSGB, 2023) göre, 2024 yılı için brüt asgari ücret 20.002,50 TL, net asgari ücret ise 17.002,12 TL olarak belirlenmiş ve 1 Ocak 2024 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. İşyeri Kaydının Yapılması: Çalışma izni başvurusu için işveren, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın web sitesinden işyeri kaydı oluşturmalıdır. Bu işlem için e-imza gereklidir. İşverenin e-imza ile kayıt oluşturması, başvurunun doğru ve hızlı bir şekilde işleme alınmasını sağlar.

Başvurunun Çalışma Bakanlığı Web Sitesinden Yapılması: Başvuru, işveren tarafından, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın web sitesinde yer alan "Yurtiçi Çalışma İzni Başvurusu" sekmesinden yapılmalıdır. Burada gerekli tüm belgeler ve bilgiler eksiksiz bir şekilde girilmelidir. Başvuru Sonucunun Takibi: Başvuru yapıldıktan sonra, başvurunun onaylanıp onaylanmadığı, Bakanlığın web sitesi üzerinden takip edilmelidir. Bu aşamada başvuru süreci hakkında bilgi edinmek ve olası sorunları erken tespit etmek önemlidir.

Harç Ödemesinin Yapılması: Başvuru onaylandıktan sonra, belirlenen harç tutarının yatırılması gerekmektedir. Harç, çalışma izninin geçerliliği için önemli bir adımdır ve ödemesinin zamanında yapılması, sürecin kesintiye uğramaması için kritik öneme sahiptir. SGK’ya Kayıt Yapılması: Çalışma izni onaylandıktan sonra, yabancının Türkiye’ye girişinden itibaren 30 gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumu’na (SGK) kaydının yapılması gereklidir. Bu adım, yabancı çalışanın sosyal güvenlik haklarının başlaması için zorunludur. Çalışma İzni ve İptal Durumu: Çalışma izni, posta yoluyla yabancıya gönderilecektir. Ancak, işten ayrılması durumunda çalışma izni iptal olur. Bu nedenle, çalışma ilişkisinin sona ermesi halinde iznin geçerliliğini kaybettiği unutulmamalıdır. Bu başvuru sürecini dikkatlice takip etmek, hem işverenin hem de yabancı çalışanın yasal haklarını korumasını sağlar. Sürecin her adımında dikkat edilmesi gereken detaylar, başvurunun olumlu sonuçlanması için oldukça önemlidir.

İş sözleşmeleri:

4857 sayılı Türk İş Kanunu 5. Maddesine göre, ‘İşçilerin uyruklarına bakılmaksızın eşit muamele ilkesine tabi olmalarını öngörmektedir.’ Bu ilke, Türk veya yabancı uyruklu tüm işçilerin çalışma yaşamında eşit haklar ve yükümlülükler taşıması gerektiğini ifade eder. Ancak, pratikte yabancı uyruklu

kişilere yönelik bazı farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle çalışma izni ve sosyal güvenlik gibi konularda, yabancı uyruklu kişilere özgü düzenlemeler yapılmaktadır. Türkiye’de yabancı uyruklu öğrencilerin çalışma hakları, başta 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu olmak üzere bir dizi mevzuatla belirlenmiştir.

Çalışma Koşulları: Türk İş Kanunu, çalışma koşullarını işçi ile işveren arasında eşitlik ilkesiyle düzenler. Yabancı işçilerin çalışma koşulları da aynı şekilde Türk işçileriyle eşit olmalıdır. Ücret: 2025 yılı için belirlenen asgari ücret, brüt 26.005,50 TL ve net 22.104,67 TL olarak belirlenmiştir. Yabancı işçiler için de bu ücret hükümleri geçerli olup, belirli bir meslek grubu için daha fazla ücret ödenmesi de mümkündür. Çalışma Süresi: Türk İş Kanunu'na 4857 sayılı Kanun 63 maddesine göre, *"kamuda çalışma süreleri haftada 40 saat, özel sektörde ise 45 saattir.* (Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2003) Türk İş Kanunu'na (§4857 sayılı Kanun) göre, işçilerin sahip olduğu izin hakları şu şekildedir: Haftalık Tatil: 4857 sayılı Kanun'un 46. maddesine göre, *"işçiler haftada bir gün dinlenme hakkına sahiptir."* Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller: Ulusal bayram ve genel tatillerle ilgili izin hakları, 4857 sayılı Kanun'un 44. maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda, işçiler ilgili günlerde izin yapma hakkına sahiptir. Yıllık Ücretli İzin: 4857 sayılı Kanun'un 53. maddesine göre, *"işçiler yıl boyunca belirli bir süre çalıştıktan sonra yıllık ücretli izin hakkı kazanır. Bu süre, işçinin kıdemine bağlı olarak değişiklik göstermektedir."*

Yarım Çalışma İzni: Doğum izni kapsamında, analık izinleri çerçevesinde 4857 sayılı Kanun'un 74. maddesi uyarınca, *"doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplamda 16 hafta izin hakkı verilmiştir."* Bu izinlerin ardından, işçiler yarım çalışma izni talep edebilir. Bu düzenlemeler, işçilerin çalışma hayatlarını güvence altına almak amacıyla yapılmış olup, yabancı işçiler için de geçerli olan yasal hakları içermektedir.

Sosyal güvenlik hakları:

Yabancı uyruklu çalışanların sosyal güvenlik haklarının sağlanabilmesi için öncelikle iş sözleşmesi yapmaları ve geçerli bir çalışma izni almaları gerekmektedir. (Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2016). Türkiye'de yabancı uyruklu çalışanların sosyal güvenlik primleri, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından düzenlenmekte ve ödenmektedir. Yabancı çalışanların SGK'ya kayıtlı olmaları ve primlerinin düzenli bir şekilde ödenmesi yasal bir zorunluluktur. Türkiye'de çalışmaya başlayan yabancı uyruklu çalışanlar, SGK'ya kaydedilmek zorundadır. İşveren, çalışanın SGK kaydını en geç 30 gün içinde gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bununla birlikte, yabancı uyruklu çalışanlar için SGK primleri, Türk çalışanlarla aynı oranlarda yatırılmaktadır. İşveren, çalışanın brüt maaşına göre belirlenen prim oranlarını SGK'ya ödemekle sorumludur. Yabancı çalışanlar, SGK primleri düzenli olarak yatırıldığı takdirde sağlık sigortası, emeklilik, iş kazası ve meslek hastalığı gibi sosyal güvenlik haklarından faydalanabilirler. Aksi takdirde, yani SGK primleri yatırılmadan çalışan yabancı çalışanlar veya primlerin düzenli ödenmemesi durumunda, hem işveren hem de çalışan için yasal yaptırımlar uygulanabilir.

İş kanundan kaynaklanan hak ve yükümlülükler:

Türkiye İş Kanunu'na göre, işçilerin Türk veya yabancı olmalarına bakılmaksızın, temel hak ve yükümlülükler açısından eşit muamele ilkesine tabi oldukları kabul edilmektedir. Bu nedenle, aşağıda ele alacağımız haklar ve yükümlülükler, hem Türk hem de yabancı işçiler için geçerli olduğunu belirtmek önemlidir.

İşçinin Borçları: İş Görme Borcu: İşçi, çalışma koşullarına uymak, işi bizzat yapmak ve işini özenle yerine getirmekle yükümlüdür. Bu borç, işçinin en temel yükümlülüklerinden biridir. Talimatlara Uyma Borcu: İşçi, işverenin verdiği talimatlara uymak zorundadır. İş yerinde belirlenen kurallara ve işverenin yönlendirmelerine dikkatle riayet edilmelidir.

Sadakat Borcu: İşçi, işverene karşı sadakatle hareket etmeli, işyerinin menfaatlerine zarar vermemelidir. **Teslim ve Hesap Verme Borcu:** İşçi, işyerindeki faaliyetleri ile ilgili olarak düzenli bir şekilde teslimat yapmalı ve hesap vermelidir. **Rekabet Etmeme Borcu:** İşçi, işyerinin faaliyetlerine zarar vermemek için işvereni ile rekabet etmeme borcuna sahiptir. Aynı sektörde ya da benzer faaliyetlerde bulunmamalıdır.

İşçi işe başladığı andan itibaren, yukarıda belirtilen tüm yükümlülükleri yerine getirmekle sorumludur. İşverenin Borçları: Ücret Borcu: İşveren, iş sözleşmesinden doğan asli bir borç olarak işçiye ücret ödemekle yükümlüdür. Çıplak ücret dışında, ek olarak ikramiye, primler ve sosyal yardımlar gibi ek ödemeler de yapılmalıdır. İşçiyi Koruma ve Gözetme Borcu: İşveren, işçinin güvenliğini sağlamak, çalışma koşullarını iyileştirmek ve işçiyi korumakla yükümlüdür. İşçi sağlığı ve güvenliği konusunda gereken tüm önlemleri almak işverenin sorumluluğundadır. Ayrımcılık Yapmama Borcu: İşveren, işyerinde ırk, din, dil, renk, cinsiyet veya benzeri sebeplerle ayrımcılık yapmamakla yükümlüdür. Tüm işçilere eşit davranmalı ve adil bir çalışma ortamı sağlamalıdır. Bu yükümlülükler, hem Türk hem de yabancı işçiler için geçerli olup, işyerindeki tüm çalışanların eşit haklara sahip olmasını sağlar.

Uluslararası Öğrencilerin İstihdama Yönelik Karşılaşılan Zorluk Ve Engelleri:

Dil Engelleri: Uluslararası öğrencilerin dil becerilerindeki eksiklik, iş bulmalarını zorlaştıran en önemli engellerden biridir. Yapılan anket ve soru-cevap sonuçlarına göre, 20 erkek ve 10 kız öğrenci, Türkçe yeterliliği konusunda zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, işverenlerin genellikle Türkçe bilen adayları tercih etmeleri nedeniyle uluslararası öğrencilerin iş piyasasında daha fazla engel ile karşılaşmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra, birçok uluslararası öğrenci, Türk vatandaşlarıyla yeterince iletişim kurmakta zorlanmakta ve genellikle sosyal medyada yer alan yabancı düşmanlığına karşı kendilerini korumak amacıyla Türk öğrencilere karşı mesafeli durmaktadır. Sosyal çevrelerinin sınırlı olması ve dil bariyerleri, uluslararası öğrencilerin daha izole bir yaşam sürmelerine neden olabilmektedir. Bu durum, iş bulma sürecinde onların daha fazla dışlanmalarına ve istihdam olanaklarının azalmasına yol açmaktadır.

Ayrımcılık: Uluslararası öğrenciler, kökenleri, kültürel geçmişleri, dil, din, ırk, renk ve cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Mardin Artuklu, Kırklareli ve Dicle üniversitelerinden 250 yabancı uyruklu öğrencinin katılımıyla yapılan bir anketin sonuçlarına göre, ayrımcılık farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Somali uyruklu öğrenciler iş bulma süreçlerinde renk ayrımcılığı ile karşılaşırken, Suriyeli, Mısırlı, Yemenli, Suudi Arabistanlı ve Filistinli öğrenciler, uyrukları nedeniyle istihdam edilmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, çok iyi Türkçe konuşan Suriyeli bir öğrencinin dahi, Suriyeli olması nedeniyle istihdam edilmediği örnekler de mevcuttur. Ayrımcılık, özellikle Suriyeli öğrencilerin en fazla karşılaştıkları sorunlardan biridir.

Düşük ücretler: Uluslararası öğrenciler, genellikle iş bulma konusunda zorluk yaşadıkları için daha düşük ücretler kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, hem öğrencilere hem de işverenlere bazı olumsuz etkiler yaratmaktadır. Uluslararası öğrenciler, bazen diğer yerel adaylardan daha nitelikli olmalarına rağmen, işverenler tarafından daha düşük maaşlarla çalıştırılmaktadırlar. Bunun yanı sıra, fazla mesai ücretlerinin ödenmemesi de önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, özellikle iş sözleşmesi yapamayan öğrenciler için daha da belirgin hale gelmektedir. Çünkü iş sözleşmesi yapılmadığı durumlarda, işçiler yasal haklarını talep etme konusunda zorluk yaşamakta ve bazı haklardan mahrum kalmaktadırlar. Sonuç olarak, düşük ücretler ve yasal haklardan mahrumiyet, uluslararası öğrencilerin istihdama katılmalarını engelleyen ciddi bir engel oluşturmakta ve bu durum, eğitim süreçlerinde maddi zorluklar yaşamalarına sebep olmaktadır.

Yerel aday tercihi: İşverenler, genellikle T.C. vatandaşı olma şartını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, uluslararası öğrencilerin, özellikle Türkçe dil becerileri yeterli olsa dahi, uyrukları nedeniyle istihdam edilmemelerine yol açmaktadır. Bazı işverenler, uluslararası öğrencileri yerel adaylar kadar yetkin ve güvenilir görmedikleri için onları tercih etmeyebilmektedir. Ayrıca, T.C. vatandaşı olmanın sigorta işlemleri açısından daha kolay olması da işverenlerin tercih sebepleri arasında yer alabilir. Türkiye’de en fazla sayıda bulunan Suriyeli öğrenciler için de, ikamet ettikleri şehirden başka bir şehre gitmek için

yol izin belgesine sahip olma zorunluluğu gibi kısıtlamalar istihdamı zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, bazı işverenler, yabancı uyruklu çalışanları tercih etmeme sebebini, toplumun olumsuz bakış açılarından ya da işverenin yabancılara karşı olumsuz tutumlarından kaynaklanabilir. Ayrıca, T.C. vatandaşı olmanın, işverenler açısından daha güvenilir ve toplumda olumsuz bir tepki almama gibi sebeplerle tercih edilmesinin de etkisi vardır. Bu sebepler, uluslararası öğrencilerin iş piyasasında karşılaştığı engelleri artıran önemli faktörlerdir.

Kültürel Farklılıklar: farklı kültürlerden gelen bireyler için kültürel uyum süreci bazen bir zorluk olarak karşımıza çıkabilir. Özellikle uluslararası öğrenciler açısından bu durum, günlük yaşamdan iş dünyasına kadar çeşitli alanlarda kendini gösterebilir. Bu zorlukların temel nedenleri arasında dil bariyerleri, farklı sosyal normlar, alışılmışın dışındaki iş yapma yöntemleri ve kültürel alışkanlıkların çatışması yer alır. Örneğin, bir öğrencinin geldiği ülkenin kültürel değerleriyle Türkiye’de karşılaştığı sosyal dinamikler uyuşmayabilir. İletişim tarzındaki farklılıklar, örneğin daha direkt bir yaklaşımı tercih eden kültürlerle dolaylı iletişim tarzını benimseyen toplumlar arasında yanlış anlamalara yol açabilir. Ayrıca, yerel halkla kaynaşma süreci, öğrencilerin farklı kültürel beklentiler nedeniyle daha yavaş ilerleyebilir. Bu tür zorlukların aşılması için kültürlerarası farkındalık eğitimleri ve sosyal etkinlikler düzenlenmesi etkili bir çözüm olabilir.

İşverenlerin önyargıları: İşverenlerin yabancı uyruklu öğrencilere karşı geliştirdiği önyargılar, uluslararası öğrencilerin istihdam olanaklarını ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Örneğin, Türkiye’de 11 yıl yaşamış ve çok iyi derecede Türkçe konuşabilen, iş şartlarını yerine getiren Arap uyruklu işçilere karşı bile işverenlerin önyargılı tutumları nedeniyle birçok yabancı uyruklu öğrenci istihdam edilmemektedir. Bu önyargılar, özellikle sosyal medya üzerinden yayılan yabancı düşmanlığına dayalı yanlış haberlerin etkisiyle daha da güçlenmektedir. Sosyal medyada yer alan olumsuz söylemler ve yanlış bilgiler, yerel halkın yabancı uyruklu bireylere karşı olumsuz tutumlar geliştirmesine yol açmakta, bu da uluslararası öğrencilerin iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde, kiralık ev piyasasında da benzer önyargılar ve olumsuz tutumlar görülmekte, yabancı uyruklu öğrenciler, ev sahiplerinin ön yargıları nedeniyle konaklama sorunları yaşamaktadır. Bu durum, uluslararası öğrencilerin sosyal entegrasyonunu engelleyerek, yaşam kalitelerini de olumsuz etkilemektedir.

Tablo 2: Uluslararası Öğrencilerin Karşılaştıkları Engeller ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Engeller	Erkek öğrenciler[sayısı]	Kız Öğrenciler [Sayısı]	Toplam
Ayrımcılık	50	50	100
İşverenin Ön Yargıları	20	45	65
Düşük Ücretler	30	30	60
Yerel Aday Seçimi	30	15	45
Dil Engelleri	20	10	30
Toplam	150	100	250

Kaynak: Diyala Osman. (2024), Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin istihdamıyla ilgili sorunlar üzerine anket çalışması. Yayımlanmamış veri

Türkiye’de Uluslararası Öğrencilerin İstihdamına Yönelik Geleceğe İlişkin Çözüm Ve Öneriler:

Dil Öğrenimi Desteği:

Dil öğretim desteği, uluslararası öğrencilerin istihdamı ve sosyal uyumları açısından kritik bir rol oynamaktadır. Dil becerileri, öğrencilerin iş hayatında etkili olabilmeleri, kariyer fırsatlarına erişebilmeleri ve sosyal çevre oluşturmaları için temel bir unsurdur. Dil öğrenimi, aynı zamanda öğrencilerin düşünce yapısını geliştirmelerine, problem çözme becerilerini artırmalarına ve kendi sorunlarını dile getirebilmelerine yardımcı olur. Bu destek, Türkiye’deki işverenlerle kolay iletişim kurmayı, işyerlerine hızlı erişimi sağlar ve kültürel entegrasyonu kolaylaştırır.

Çalışma İzinlerinin Kolaylaştırılması:

Uluslararası öğrencilerin eğitim sürecinde staj yapmaları veya yarı zamanlı çalışmaları oldukça önemlidir. Esnek çalışma izinleri sağlanarak, öğrencilerin hem eğitimlerini tamamlamalarına hem de ekonomik olarak bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olunabilir. Ayrıca, çalışma izin başvurularının hızlı ve kolay bir şekilde sonuçlandırılması, öğrencilere iş bulma süreçlerinde önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Yol İzin Belgesi Muafiyeti:

Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli öğrenciler, yasal olarak ikamet ettikleri şehir dışında çalışabilmek için göç idaresinden geçeli bir sebep olacak şekilde yol izin belgesi almak zorundadır. Bu durum, Suriyeli öğrencilerin istihdamını zorlaştırmaktadır. Yol izin belgesinin kaldırılması, Suriyeli öğrencilerin diğer yabancı öğrencilerle eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlayacak, iş bulmalarını ve istihdam edilmelerini kolaylaştıracaktır. Bu düzenleme, özellikle mezuniyet sonrası daha fazla fırsat sunacaktır. Suriyeli öğrencilere yol izin belgesi muafiyeti getirilmesi, onların kendilerini geliştirebilmeleri adına önemli bir adım olacaktır. Bu muafiyet sayesinde, öğrenciler farklı şehirlerde düzenlenen seminerlere, sempozyumlara, gönüllülük projelerine ve dil kurslarına katılma imkânına sahip olabilirler. Böylelikle hem kişisel hem de akademik gelişimlerine katkı sağlayabilirler. Ayrıca, bu tür faaliyetlere katılım, Suriyeli öğrencilerin Türkiye’deki topluma entegrasyonunu hızlandırırken, kendilerini ifade edebilme ve toplumsal önyargıları kırma fırsatı da sunacaktır. Bu düzenleme, eğitim ve sosyal uyum hedefleri doğrultusunda Suriyeli öğrencilerin daha aktif ve üretken bireyler olmalarına yardımcı olabilir.

Ağ Oluşturma Fırsatları:

Uluslararası öğrenciler için ağ oluşturma fırsatları, kariyer fırsatlarını artırmak ve iş dünyasına adım atmalarını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Üniversiteler, işverenlerle uluslararası öğrencileri bir araya getirecek kariyer fuarları düzenleyebilir. Ayrıca, mezunlar, sektör profesyonelleri ve işverenlerle yapılacak ağ oluşturma etkinlikleri, öğrencilere sektöre dair bilgi edinme ve kariyer planlaması yapma fırsatları sunar. Mentörlük programları da bu süreci destekleyerek, öğrencilerin kariyer yolculuklarını daha verimli hale getirebilir. Online ağ oluşturma etkinlikleri, webinarlar ve sanal toplantılar da öğrencilerin profesyonel çevrelerini genişletmelerine yardımcı olabilir.

Kamu ve Özel Sektör İşbirliği:

Uluslararası öğrencilerin istihdamını artırmak amacıyla kamu ve özel sektör işbirliği gereklidir. Kamu ve özel sektör, öğrencilere yönelik esnek çalışma izinleri ve destekleyici politikalar geliştirebilir. Ayrıca,

uluslararası öğrencilerin iş gücü piyasasına daha iyi hazırlanmalarını sağlamak amacıyla eğitim programları ve staj fırsatları sunulabilir. Bu işbirliği, işverenlerin ihtiyaç duyduğu becerilerin belirlenmesiyle, eğitim müfredatlarının güncellenmesini sağlayabilir.

Gönüllülük:

Uluslararası öğrenciler için gönüllülük programları, dil becerilerinin gelişmesine, kültürel entegrasyonun sağlanmasına ve toplumsal katkı yapmalarına olanak tanır. Gönüllü çalışmaları, öğrencilerin iş başvurularında kendilerini farklılaştırmalarına ve iş gücü piyasasında daha iyi pozisyonlar elde etmelerine yardımcı olabilir. Aynı zamanda, öğrencilerin topluma katkıda bulunarak aidiyet duygusu geliştirmelerine de katkı sağlar. Gönüllülük, uzun vadede iş bulma fırsatlarını artırmak için etkili bir araçtır. Yapılan soru-cevap etkinliği sonucunda, gönüllülüğün uluslararası öğrenciler üzerindeki etkisini vurgulamak adına Suriyeli bir gencin yaşadığı farkındalık hikâyesini paylaşmak isterim: Gönüllülük projesine katılan Suriyeli bir genç, çoğunluğu Türk vatandaşı olan 39 gençle birlikte bu projede yer aldı. Projeye katılan Türk öğrencilerden birçoğu, sosyal medya ve toplumda yayılan yanlış bilgiler nedeniyle Suriyeliler hakkında olumsuz düşüncelere sahipti. Ancak, gönüllülük çalışmaları sırasında Suriyeli gençlerle yakından tanışma fırsatı buldular. Bu süreçte bir Türk öğrenci, Suriyeli gence şu sözleri söyledi: "Biz Suriyelileri sosyal medyada gördüğümüz yanlış bilgiler nedeniyle çok kötü tanıyorduk. Ama seni tanıdıktan sonra önyargılarım tamamen değişti. Artık Suriyelilere karşı farklı bir bakış açısına sahibim." Bu deneyim, gönüllülük projesinin, önyargıları yıkmada ve farklı kültürler arasında anlayış ve bağ kurmada ne kadar etkili olduğunu gözler önüne seriyor.

Sosyal Uyum ve Entegrasyon Eğitimi:

Sosyal uyum ve entegrasyon eğitimi, uluslararası öğrencilerin Türkiye'nin kültürünü, tarihini, sanatı, yemek kültürünü ve sosyal normlarını öğrenmelerini sağlar. Bu eğitim, öğrencilerin yerel halkla etkileşimde bulunmalarını teşvik eder, hoşgörü ve anlayış geliştirmelerini sağlar. Ayrıca, iş yaşamına adapte olmalarına yardımcı olmak için Türkiye'nin iş kültürü ve iş etiği hakkında bilgi verilebilir. Kültürel geziler, atölye çalışmaları ve yerel etkinliklere katılım, teorik bilgilerin pratiğe dökülmesini sağlar ve öğrencilerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırır.

Mezuniyet Sonrası İstihdam:

Birçok ülke, nitelikli uluslararası öğrencilerin istihdamını teşvik etmek amacıyla özel vize programları sunmaktadır. Bu programlar, öğrencilerin mezuniyet sonrası belirli bir süre çalışma hakkı elde etmelerini sağlar. Örneğin: Avustralya: Mezuniyet sonrasında uluslararası öğrencilere 2 ila 4 yıl arasında çalışma hakkı tanır. (AUEgitim, 2023). Almanya: Mezuniyet sonrasında öğrencilere 18 aya kadar oturma izni verilir. (GEDU, n.d.) ABD: Öğrenciler, kampüs içinde haftada 20 saate kadar çalışabilirler. Mezuniyet sonrası, OPT (Optional Practical Training) programı aracılığıyla daha uzun süre çalışma imkânı bulabilirler. (EB3 Vize, n.d.).

Kanada: Öğrenciler, eğitim döneminde haftada 20 saate kadar çalışabilir, tatil dönemlerinde ise tam zamanlı çalışabilirler. (Australian Government Department of Home Affairs, 2024). Birleşik Krallık: Lisans ve lisansüstü öğrenciler haftada 20 saate kadar çalışabilirler.

Türkiye de bu örneklerden ilham alarak, mezuniyet sonrası iş arama süreçlerini kolaylaştıracak bir sistem geliştirebilir ve uluslararası öğrencilere daha uzun süreli çalışma izinleri tanıyabilir. (YTB, 2024). Bu öneriler, uluslararası öğrencilerin istihdamını artırmak ve onların Türkiye'ye olan katkılarını en üst düzeye çıkarmak için etkili bir yol haritası sunmaktadır. Bu çerçevede, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından 2024 yılında sunulan staj programları, uluslararası öğrenciler için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu stajlar, öğrencilere yalnızca mesleki deneyim kazandırmakla kalmamış; aynı zamanda Türkiye'nin kamu kurumlarının işleyişini tanıma, kültürel etkileşimde

bulunma ve kariyer gelişimlerine katkı sağlama fırsatı sunmuştur. Katılımcılar, YTB projelerinde aktif rol alarak kamu diplomasisi, hukuk, sosyal hizmetler ve kültürel çalışmalar gibi alanlarda uygulamalı bilgi edinmişlerdir. Bu tür programlar, Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin iş dünyasına hazırlanmasına yardımcı olmakta ve onların Türkiye'ye katkılarını artırma potansiyeli taşımaktadır. Ancak, programın yalnızca YTB bursiyerleriyle sınırlı olması, Türkiye'de eğitim gören ve bu tür fırsatlardan yararlanmak isteyen diğer uluslararası öğrenciler açısından kısıtlayıcı bir unsur olmuştur. Bu tür staj ve kariyer programlarının tüm uluslararası öğrencilere açılması, Türkiye'nin eğitim alanında küresel çekiciliğini artıracak ve nitelikli insan kaynağına erişimini güçlendirecektir.

Sonuç

Uluslararasılaşmanın önemli göstergelerinden biri olan uluslararası öğrenci sayısı, hem dünya genelinde hem de Türkiye'de son yıllarda ciddi bir artış göstermektedir. Bu artış, uluslararası öğrencilerin istihdamını günümüz iş dünyasında giderek daha önemli bir konu haline getirmiştir. Hem sosyal hem de ekonomik açıdan uluslararası öğrencilerin ülkeler için önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. Ancak, Türkiye'de uluslararası öğrencilerin sayısındaki bu artışa rağmen, istihdam süreçlerinde çeşitli zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir.

Uluslararası öğrencilerin Türkiye'de iş gücü piyasasına girişlerinde karşılaştıkları başlıca sorunlar arasında dil engeli, düşük ücretle çalışma, yerel adayların öncelikli olarak tercih edilmesi ve yetersiz çalışma izni düzenlemeleri yer almaktadır. Özellikle dil yetersizliği, uluslararası öğrencilerin iş fırsatlarına erişimini zorlaştırmakta ve istihdama uygun görülmemelerine yol açmaktadır. Ek olarak, bu öğrencilerin Türkiye'de sahip oldukları çalışma hakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, iş bulma süreçlerinde dezavantajlı duruma düşmelerine neden olmaktadır. Bu durum, yalnızca iş bulma şanslarını azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal entegrasyonlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Uluslararası öğrencilerin topluma entegrasyonu, sadece akademik bilgiyle sınırlı kalmamalı; sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları da içermelidir. İşverenlerin uluslararası öğrencilere yönelik ön yargıları ve yerel iş gücü piyasasında bu öğrencilere dair farkındalığın yetersiz olması, öğrencilerin iş bulma süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Bu zorlukların çözümü için çeşitli politikalar geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Uluslararası öğrencilerin Türkiye'deki iş gücü piyasasına entegrasyonunu sağlamak amacıyla önerilen çözüm yollarından biri, dil eğitimi ve entegrasyon programlarının artırılmasıdır. Uluslararası öğrencilere yönelik Türkçe dil eğitim programlarının yaygınlaştırılması, onların iş hayatında aktif rol alabilmesi için gerekli dil becerilerini kazanmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca, sosyal uyum eğitimleri ile öğrencilerin kültürel entegrasyonu desteklenebilir. Çalışma izinlerinin kolaylaştırılması da bir diğer önemli adımdır. Mezun olduktan sonra uluslararası öğrencilere belirli bir süre çalışma hakkı tanınması, onların Türkiye'de nitelikli iş gücüne katılımını teşvik edecektir. Ağ oluşturma ve kariyer geliştirme fırsatlarının artırılması da uluslararası öğrencilerin iş gücü piyasasına entegrasyonu için etkili bir çözüm olabilir. Gönüllülük ve sosyal etkinlikler düzenlenerek öğrencilerin yerel halk ile kaynaşması hem dil becerilerinin geliştirebilir hem de sosyal uyumları güçlendirilebilir. Kamu ve özel sektör iş birliğiyle uluslararası öğrencilere yönelik staj ve iş bulma programlarının hayata geçirilmesi, onların iş dünyasında yer bulmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca nitelikli mezunları istihdam etmek amacıyla, uluslararası öğrencilere yönelik özel vize programları geliştirilebilir. Örneğin, Avustralya ve Almanya gibi ülkelerde uygulanan ve mezun olduktan sonra çalışma hakkı tanıyan modeller, Türkiye'de de hayata geçirilebilir. YTB tarafından sunulan staj programı, uluslararası öğrenciler için önemli bir fırsat sağlamaktadır. Ancak, bu programın yalnızca YTB bursiyerleriyle sınırlı kalmaması, daha geniş bir öğrenci kitlesine ulaşarak çok daha büyük etkiler yaratacaktır. Bu tür politikalar, nitelikli yabancı mezunların Türkiye'de kalmasını ve iş gücüne katılmasını teşvik edecektir."

Bu önerilerin hayata geçirilmesi, uluslararası öğrencilerin Türkiye’deki deneyimlerini iyileştirerek hem eğitim hem de istihdam alanında daha olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu düzenlemeler, Türkiye’nin küresel eğitimdeki konumunu güçlendirecek ve uluslararası öğrencilerin ülkeye sosyal ve ekonomik katkısını artıracaktır

Teşekkür

Bu çalışmayı yürütürken yanımda olan, sevgisi ve desteğiyle her adımımı güçlendiren sevgili anneme sonsuz teşekkür ederim.

Kaynakça:

Akgül, O. (2017). Sosyal dışlanmanın kısılacında yeni dezavantajlı grup “misafir öğrenciler”. In O. Akgül (Ed.), *Uluslararası öğrencilik: Sosyal, ekonomik ve kültürel perspektifler* (ss. 73–88). İstanbul: Harf Yayın İletişim.

Alantepe, İ. (2024). Yeni İstanbul uluslararası öğrenciler için Türkçe ders kitaplarının İstanbul kültürünü yansıtmaya genel bir bakış. *Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-24. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12095440>

Alkın, R. C. (2022). The effect of geographic and historical ties in the routes of international students: An assessment on selected regions. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(1), 1-10.

Alpar, R. (2017). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. İstanbul: Detay Yayıncılık.

Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Association for Studies in International Education*, 11(3–4), 290–305. <https://doi.org/10.xxxx>

Alper Çalikoğlu, A. (2023). Türkiye’de yükseköğretimin uluslararasılaşması: Tematik ve metodolojik bir analiz. *Journal of University Research*, 6(1), 98–113. <https://doi.org/10.xxxx>

Alzubi, A. (2020). Uluslararası öğrenciler ile ilgili lisansüstü tezlerin yapısal incelemesi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 4(2), 44-57.

Anadolu Ajansı. (2023). YÖK Başkanı Özvar: Türkiye dünyada en çok uluslararası öğrenciye sahip ilk 10 ülkeden biri olacak. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yok-baskani-ozvar-turkiye-dunyada-en-cok-uluslararasi-ogrenciye-sahip-ilk-10-ulkeden-biri-olacak/2749950> (Erişim tarihi: Aralık 2024).

Australian Bureau of Statistics. (n.d.). *Higher education reports*. Retrieved November 8, 2017, from <https://www.abs.gov.au>

Baş, H., Halim, E., & Eti, S. (2020). Türkiye’de uluslararası öğrencilerin istihdamı: Hukuki boyut ve koşullara dair bir araştırma. *Sosyoekonomi Dergisi*. <https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.538022>

Beşe, G. G., & Avşar, F. S. (2024). Uluslararasılaşma politikalarında uluslararası öğrenciler: İstanbul Medipol Üniversitesi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 7(3), 179-197. <https://doi.org/10.52848/ijls.1529232>

Bolat, M. A. (2017). Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikası: Durum tespiti ve öneriler. In O. Akgül (Ed.), *Uluslararası öğrencilik: Sosyal, ekonomik ve kültürel perspektifler* (ss. 8–19). İstanbul: Harf Yayın İletişim.

Çelik, N. (2023). *İş hukuku dersleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Ekonomik katkı ve sosyal entegrasyon: Türkiye’de uluslararası öğrenciler. (n.d.). *Economic Contribution of International Students to Türkiye*.

Ekşi, N. (2012). *Yabancılar hukukuna ilişkin temel konular*. İstanbul: Beta Yayınları.

Gür, B. S., & Çelik, Z. (2018). Türkiye’de yükseköğretimde uluslararasılaşma politikaları: Mevcut durum ve öneriler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(2), 233–245. <https://doi.org/10.xxxx>

İsmail, H., Hıra, K., & Karaca, K. (2021). *Türkiye’de uluslararası öğrenciler*. İstanbul: TGSP Yayınları.

Khoury, M. (2019). International students’ adaptation in host countries: Challenges and opportunities. *International Higher Education Journal*, 23(1), 102–115.

Knight, J. (2015). Internationalization: Concepts, complexities, and challenges. *Higher Education Journal*, 19(1), 41–58. <https://doi.org/10.xxxx>

M. F. (1998). İş hukukunda özürlü istihdamı yöntemleri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1-2), 851-883.

Özcan, M. (2020). Uluslararası öğrencilerin sosyal uyum sorunları: Türkiye örneği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 45–67.

Uşan, Y. (2021). Uluslararası öğrencilerin çalışma deneyimleri: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*.

AUEgitim. (2023). *Avustralya’da eğitim sonrası çalışma izinlerinde yeni düzenleme*. <https://www.auegitim.com/avustralyada-egitim-sonrasi-calisma-izinlerinde-yeni-duzenleme/>

GEDU. (n.d.). *Almanya’da üniversite eğitimi sonrası çalışma izni*. <https://gedu.com.tr/almanyada-universite-egitimi-sonrasi-calisma-izni/>

EB3 Vize. (n.d.). *Amerika’da F-1 öğrenci vizesi ile çalışmak ve staj yapmak*. <https://www.eb3vize.com/amerikada-f-1-ogrenci-vizesi-ile-calismak-ve-staj-yapmak>

British Global. (n.d.). *Öğrenciler için İngiltere’de çalışma izni*. <https://www.britishglobal.com.tr/ogrenciler-icin-ingilterede-calisma-izni/>

Australian Government Department of Home Affairs. (2024). *Post-study work visa options*.

T.C. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB). (2024, Aralık). *Staj Programları*. <https://www.ytb.gov.tr>

Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2006). *5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu*. Resmî Gazete, Sayı 26200, 16 Haziran 2006. <https://www.resmigazete.gov.tr>

Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2003). *4857 sayılı İş Kanunu*. Resmî Gazete, Sayı 25134. <https://www.resmigazete.gov.tr>

Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2016). 6735 sayılı *Uluslararası İşgücü Kanunu*. Resmî Gazete, Sayı 29800, 13 Ağustos 2016, md. 6. <https://www.resmigazete.gov.tr>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2023). 2024 yılı asgari ücret tutarı açıklandı. <https://www.csgeb.gov.tr>

Değişim Diploması Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği (TÜRKÜNİB) Üyesi Ülkelerden Uluslararası Öğrencilerin Türkiye'yi Tercih Nedenleri

Mehmet Ali Bolat¹, Mehmet Baydemir²

Özet

Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte uluslararasılaşmada son dönemde büyük bir sıçrama meydana gelmiştir. Ulus ötesi faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların önemi artarken aynı zamanda bu süreçte farklı bir ülkede eğitim görmek isteyen öğrencilerin sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. Kamu diploması ise son yılların popüler çalışma alanlarından biri olmuş ve çok sayıda alt bileşenle devletlerin bu alandaki politikası açıklanmaya çalışılmıştır. Değişim diploması bu alt bileşenlerden birini oluşturmakta ve ülkelerin eğitim politikalarını açıklamaya çalışan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti, onlarca yıl dağınık halde bulunan ve uluslararası öğrencilere verilen bursları Türkiye Bursları adıyla bir arada toplamış ve bu alanda birlik sağlamıştır. Bu çalışma, değişim diploması çerçevesinde Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği'ne (TÜRKÜNİB) üye olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Macaristan ve Özbekistan'dan Türkiye'ye doğru akan öğrenci hareketliliğinin altında yatan neden, koşul, motivasyon ve faktörleri inceleyerek politika yapıcılara ve eğitim kurumlarına bilgi sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Öğrenci, Değişim Diploması, TÜRKÜNİB

Giriş

Kendi ülkesinden ayrılarak bambaşka bir coğrafyada eğitim görme kararı genç yaşlardaki bireyler için oldukça zor bir tercihtir. Ekonomik, politik, psikolojik ve sosyolojik boyutta faktörlerin rol oynadığı uluslararası öğrencilik, bu zor tercihe rağmen son yıllarda öğrenciler tarafından yoğun rağbet görmektedir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişimi öğrencileri farklı ülkelerde eğitim görmeye cesaretlendirmektedir. Bununla birlikte öğrencilere verilen bursların sayı ve kapsam bakımından da artması uluslararası öğrenci hareketliliğini artırmaktadır. Daha iyi bir eğitim ve nihayetinde daha iyi ve yüksek bir yaşam standardı arzusu uluslararası öğrenci hareketliliğini yönlendirmektedir. ABD, Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkeler uluslararası öğrencilere yoğun bir şekilde ev sahipliği yaparken son dönemde Çin, Brezilya, Malezya gibi ülkelerin yanında Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenci sayısında sıçrama olmuştur. Son yıllarda kamu diploması, çeşitli disiplinler arasında önemi giderek artan bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Devletlerin öteki halkları etkilemek amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetleri inceleyen kamu diploması, çok sayıda alt bileşenle bu politikaları açıklama amacıdadır. Bu alt bileşenlerden biri olan değişim diploması, ülkeler arası değişim programlarına odaklanarak kısa, orta ve uzun vadeli etkileri ortaya koyma amacı taşımaktadır. Basın mensuplarına, askeri personele, çeşitli mesleklerden uzmanlara verilen kısa süreli eğitim programları değişim diplomasının konusu olmaktadır. Ancak bu çalışmada Türkçe öğrenerek uzun denebilecek bir dönemde Türkiye'de ikamet eden uluslararası öğrenciler ele alınacaktır. Araştırma Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Macaristan

¹ Dr. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

² Dr.

ve Özbekistan'dan gelen öğrencilerin Türkiye'yi tercih etmelerinin altında yatan neden, koşul, motivasyon ve faktörleri inceleyecektir. Çalışmada bu ülkelerin seçilmesinin nedeni Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği'nde Türkiye ile birlikte bu ülkelerin üye olarak bulunmasıdır. Çalışmada ilk olarak kamu diplomasisi ve değişim diplomasisinin genel çerçevesi çizilecektir. Öğrencilerin Türkiye'yi tercih etme nedenleri ele alınacak ve daha sonra ise belirtilen 5 ülkeden Türkiye'ye gelen öğrenci sayıları karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilecektir. Ayrıca Mevlana Değişim Programı ve Orhun Değişim Programı gibi öğrenci ve öğretim görevlisi değişimini içeren programlar da ele alınacaktır. Çalışmanın nihayetinde ise elde edilen bulgular çerçevesinde araştırmacılara ve ilgili kurumlara mütevacı bir katkı sunmak hedeflenmektedir.

Geleneksel Diplomasiden Kamu Diplomasisine

Kamu diplomasisi (KD) son yıllarda ülkelerin öteki ülkeler ve halklar üzerinde etki oluşturarak uluslararası ortamı yönetme çabasının bir parçası haline gelmiştir. Geleneksel diplomasiden farklı olarak kamu diplomasisi eski diplomatik yöntemlerin ortadan kalktığı bir ortam sunarken ülkelere kendi politikalarını anlatmakta kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Amaç, araç, boyut ve yöntem bakımından farklı şekillerde yorumlanan kamu diplomasisi, devletlerin dış politika ve diplomasilerinin tamamlayan bir parçası olarak görülmektedir (Melissen, 2005). Öte yandan kamu diplomasisi, antropoloji, dil bilimi, halkla ilişkiler, iletişim, medya çalışmaları, pazarlama, psikoloji ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerle etkileşim halindedir (Varoğlu, 2013). Kamu diplomasisine ilişkin tanımların dayanağı eski diplomat Edmund A. Gullion'un 1965 ve 1966 yıllarında yaptığı tanımlardır. Gullion, "Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin ötesindeki boyutlarını, hükümetlerin diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmalarını, çıkar gruplarının diğer ülkelerle etkileşimini, dışişleri raporları ve bunların politikaya etkisini, iletişim uzmanları, dış politika muhabirleri ve diplomatlar arasındaki kültürler arası iletişim sürecini kapsamaktadır." diyerek kamu diplomasisini tanımlamıştır (Cull, 2020). Türk Dil Kurumu ise kamu diplomasisini, "bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika" şeklinde tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Kamu Diplomasisi. <https://sozluk.gov.tr/>). KD kavramının en erken kullanımı ABD Başkanı Franklin Pierce tarafından London Times gazetesinde 1856 yılında olmuştur. Burada kavram, nezaketin eş anlamlısı olarak ve aynı zamanda empati kurmak anlamında ele alınmıştır (Cull, 2020). Kamu diplomasisi kavramı, Ocak 1871'de New York Times tarafından alıntılanmıştır. Samuel S. Cox tarafından dillendirilen kavram "open, public diplomacy" şeklinde kullanılmıştır (Cull, 2009a.). İletişim teknolojilerinin ve ulaşım imkânlarının artarak gelişmesi kamuoylarını ikna etmenin önemini artırmıştır. Bu süreçte hedef ülke halklarını etkilemek ve halkların gözünde olumlu imaj bırakmak son derece önemli bir hale gelmiştir (Nye, 2004). Diğer ülke halklarının tutum ve davranışlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeleri ve hedef ülkenin dış politikasını şekillendirmeye çalışan kamu diplomasisi (Delany, 1968); aşinalığı artırmak, takdiri artırmak, insanların ilgisini çekmek ve insanların davranışlarını etkilemek olarak belirtilmiştir (Leonard, 2002). Bu bakımdan diplomatik faaliyetler; hükümetten hükümete, diplomattan diplomata, uluslardan uluslara ve hükümetlerden uluslara şeklinde sınıflandırılmıştır (Manheim, 1994). Yeni bir kavram olmasına rağmen kamu diplomasisi eski çağlardan beri kullanılan bir yöntem olmuştur. Cohen, KD uygulamasının en eski kanıtının MÖ. 2500 yıllarında Orta Doğu'da görülebileceğini iddia etmektedir (Cohen, 2013). Osmanlı Devleti tarafından uygulanan "İstimalet Politikası" da kamu diplomasisi çerçevesinde ele alınmaktadır (Karadağ, 2016). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından liberalizm öncüsü olarak ABD ve sosyalizmin öncüsü SSCB, kendi ideolojilerini dünya halklarına yaymak için çalışmalar yapmıştır (Melissen, 2005). 2001 yılında ABD'nin sembollerinden İkiz Kulelere yapılan saldırılar kamu diplomasisi anlayışının da şekillenmesine ve bu alandaki çalışmaların artmasına imkân tanımıştır. 2002 yılında İngiltere'de Kamu Diplomasisi Strateji Kurulu ve 2010 yılında Fransa'da Fransız Enstitüsü

kurulurken Türkiye’de 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü faaliyetlerine başlamıştır (Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi, 2010). KD, genel olarak başarılı bir dış politika aracı olarak görülmektedir. Ancak kamu diplomasisi uygulamalarındaki başarıyı ölçecek bir mekanizma henüz gelişmemiştir. Her şeyden önce bir KD programının etkisi genellikle uzun vadede kendini göstermektedir. KD’nin başarısı genellikle soyut olarak ölçülmektedir. Profesyonel ve bağımsız yükleniciler tarafından yapılan değerlendirmelerde maliyetlidir. Küreselleşmeyle birlikte sınırsız sorunlar ortaya çıkmış ve bu, değerlendirme stratejilerini karmaşıklaştırmıştır. Siyasi liderlik ve sahadaki kamu diplomasisi personelinin sık değişimi, değerlendirme yaklaşımlarının sürekliliğini bozabilmektedir.

Uluslararası Öğrenim Hareketliliği: Değişim Diplomasisi

Kamu diplomasisinin önemi arttıkça farklı bileşenler ortaya çıkmış ve kamu diplomasisi yaklaşımları çeşitlenmiştir. Gastro diplomasisi, kuliner diplomasisi, müzik diplomasisi, spor diplomasisi ve sağlık diplomasisi gibi farklı bileşenler akademik çalışmalarda kendine yer bulmaktadır. Araştırmacılar ortaya çıkan bu bileşenleri sınıflandırarak farklı yaklaşımlar üzerinde çalışmışlardır. Leonard, diaspora diplomasisi, iş diplomasisi, marka diplomasisi, siyasal parti diplomasisi ve STK diplomasisi olmak üzere beş farklı unsuru kamu diplomasisinin aracı olarak görmüştür. Nicholas J. Cull ise kamu diplomasisinin beş önemli bileşeni olduğunu öne sürerek bunları; dinleme, savunuculuk, değişim (mücadele) diplomasisi, kültürel diplomasisi ve uluslararası yayıncılık olarak ortaya koymuştur (Cull, 2009b). KD’nin önemli bileşenlerinden biri de değişim diplomasisidir. Değişim diplomasisi, bir ülkenin vatandaşlarını farklı bir ülkeye göndererek ya da farklı ülke vatandaşlarını ülkesindeki eğitim programına kabul ederek uluslararası ortamı yönetme girişimi olarak tanımlanmaktadır. Her iki aktörün de faydalandığı değişim diplomasisi, uluslararası öğrenme deneyimi olarak tarif edilmektedir (Cull, 2009b). KD uygulamalarında önemli bir yer işgal eden değişim programları, devletler tarafından hedef ülke halklarını etkilemek için kullanılmaktadır. Akademik çalışmalar yapan üniversiteler ile bu alanda faaliyet gösteren diğer kurumlar hedef ülke gençliğine ulaşma ve etkileme kapasitesine sahiptir. Üniversitelerin sunduğu imkânlar, hedeflenen gençliğe derinlemesine etki etmesi bakımından önemlidir. Değişim programlarından faydalanan gençler, ülkelerine döndüklerinde ev sahibi ülkelerin birer gönüllü elçisi konumuna gelmektedir. Bu bakımdan mezun öğrencilerin ev sahibi ülke ile kendi ülkeleri arasındaki ilişkinin gelişmesi noktasında katkı sunması kaçınılmazdır (Doğan, 2012). Eğitim konusunda gerekli altyapıyı hazırlayan ülkeler geleceğin elitleri olacak gençleri kendi ülkelerine çekerek geleceğe yatırım yapmaktadır. Uzun vadeli bu yatırım planları arasında burslar vardır ve her yıl on binlerce öğrenci ve akademisyen dünyanın farklı yerlerindeki ülkelerin sunduğu imkânlardan yararlanarak seyahat etmektedir. Mezun oldukları alanlarda çalışma fırsatı yakalayan öğrenciler aynı zamanda farklı eğitim programlarının ülkeler arasında oluşturulmasına imkân sağlamaktadır (Erzen, 2014). Değişim programına katılan öğrenciler, farklı ülkeleri tanımanın yanında kültür ve dil öğrenimi için sınırları aşmaktadır. Yapılan araştırmalar en fazla uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan devletlerin Batılı ülkeler olduğunu göstermektedir (Atar, Erdem & Koçyiğit, 2017). ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Avustralya ve Almanya’nın tercih edilmesinin en önemli nedenleri arasında eğitim kalitesiyle birlikte çalışma imkanlarının yaygın olması gösterilmektedir. 1880’li yıllarda dünya genelinde yalnızca yüzlerce öğrenci değişim programının bir parçası olurken bugün milyonlarca öğrenci sınırları aşarak eğitim görmektedir (Scott-Smith, 2020). 1970’li yıllarda 800 binlerle ifade edilen uluslararası öğrenci sayısı 2020 yılı itibarıyla 6.3 milyona ulaşmıştır (Migration Data Portal, 2023). Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı, 2025 yılına kadar toplam 8 milyon uluslararası öğrencinin eğitim amacıyla sınırları aşacağını öngörmektedir (ICEF Monitor, 2015) Değişim programları katılımcıların kısa ve uzun vadeli gelişimini etkilediği için insan faktörü merkezde yer almaktadır. Bu bakımdan değişim diplomasisinde tohum ekildiği ve mahsul vermesinin uzun yıllar alabileceği vurgulanmaktadır (Seib, 2016). Değişim

diplomasinde olumlu örneklerinden biri 1967’de ABD Dışişleri Bakanlığının Uluslararası Ziyaretçi Programı kapsamında bir katılımcısı olarak bu ülkeyi ziyaret eden Margaret Thatcher gösterilmektedir (Scott-Smith, 2003). Öte yandan bir değişim deneyiminin bir bireyi nasıl etkileyeceğini tam olarak tahmin etmek imkânsızdır. Değişim programlarının amacına ters sonuçlar doğuran örneklerinden biri Mısırlı yazar Seyyid Kutup’tur. 1948’de ABD’ye gelen Kutup, Amerikan toplumuna ve onun ahlaksız materyalizmine tepki göstermiştir. Gördüğü yozlaşma üzerine Batı karşıtı pozisyon alan Kutup, toplumunu bu tehlikeye karşı uyarmıştır (Cull, 2009b).

Türkiye’nin Değişim Diploması

Kapsamlı bir uluslararası öğrenci stratejisi oluşma safhasında olan Türkiye’nin, bu öğrencilerle ilgili çalışmalar yapacak yeterli altyapıya sahip olmaması çeşitli problemlere yol açmıştır. Bu durum Büyük Öğrenci Projesi’nin (BÖP) başarısını düşürmüş, beklenen memnuniyet yakalanamamış ve yeni bir burs programı arayışı başlamıştır (Terzi, 2013). Birbirinden bağımsız, dağınık vaziyette olan ve YÖK, TÜBİTAK, Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA gibi kurumların tahsis ettiği burslar, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının (YTB) kurulmasıyla tek çatı altında birleştirilmiştir. Türkçe öğrenim, ön lisans, lisans, lisansüstü, uzmanlık ve araştırma bursları Türkiye Bursları kapsamında birleştirilmiştir (Terzi, 2013). 2002 öncesinde çeşitli kurumlar tarafından verilen burslara 10 bin başvuru yapılırken 2021 yılında dünyanın 178 ülkesinden 165 bin 511 başvuruya ulaşılmıştır (Türkiye Bursları). Türkiye Burslarına başvurular artarken Türkiye verdiği destekleri yıldan yıla artırmıştır. Üniversite öğrenim ödemelerinin yanında öğrenim giderleri, genel sağlık sigortası ödemeleri karşılanmakta ve ulaşım giderlerine destek verilmektedir (Özçetin, 2013). Türkiye tarafından verilen desteklerin yanında 2012 yılından itibaren uluslararası öğrencilere bakış açısının da değiştiği görülmektedir. Ötekini çağrıştıran “yabancı öğrenci” tanımlaması yerine daha olumlu bir çağrışım yapan “uluslararası öğrenci” ifadesi hem devlet kurumlarında hem literatürde kendine yer bulmuştur (Özkan ve Acar Güvendir, 2015).

Farklı ülkelerden Türkiye’ye gelen uluslararası öğrenci sayısı Türkiye Bursları’nın kurumsallaşmasıyla artmıştır. Türkiye’de eğitim verilen uluslararası öğrenci sayısıysa 1983 yılında 5.378 iken bu sayı 2022 yılında 179 bin düzeyine erişmiştir (YÖK, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi). Türkiye, uluslararası öğrenci sayısı açısından dünyada ilk 5’e girmeyi hedeflemektedir ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, uluslararası öğrenci sayısını 350 binin üzerine taşımakta kararlı olduklarını vurgulamıştır (UDEP, 2018). Bununla birlikte verilerdeki karmaşa da dikkatlerden kaçmamaktadır. Örneğin YÖK veri sisteminde 2022/23 eğitim öğretim döneminde 179.578 öğrencinin bulunduğu görülmektedir. Ancak Yükseköğretim Kurulu Başkanı Erol Özvar, 28 Kasım 2022 tarihli konuşmasında “Türkiye’de 2000 yılında yaklaşık 18 bin kayıtlı uluslararası öğrenci var iken, 2022 yılı itibarıyla, 198 ülkeden gelen 300 binden fazla uluslararası öğrenciye sahip olmanın gururunu yaşamaktayız” diyerek 300 binden fazla uluslararası öğrencinin varlığına işaret etmektedir (YÖK, 2022). Burada hemen belirtilmesi gereken husus, Türkiye’de eğitim alan tüm öğrencilerin burslu olmadığıdır. Hatta 300 binin ancak 20 bin kadarı bursludur. Geriye kalan 280 bin öğrenci kendi hesabına okumakta, eğitim ve barınma ücreti ödemektedir. Yani çok büyük bir kitle tüm masraflarını kendisi karşılamakta ve Türkiye’ye ekonomik girdi sağlamaktadır. Bu çalışmada ülke bazlı öğrenci sayısına erişim olanağı bulunduğundan dolayı YÖK veri sistemi referans alınacaktır.

TÜRKÜNİB’e Üye Ülkelerden Türkiye’ye Öğrenci Akışı

Çalışmanın bu bölümünde Türk Devletleri Teşkilatı Türk Üniversiteler Birliği’ne (TÜRKÜNİB) üye ülkelerden Türkiye’ye gelen uluslararası öğrencilerin Türkiye’yi tercih etmelerinin altında yatan neden, koşul, motivasyon ve faktörler incelenecektir. İlk olarak çalışmada birliğe üye ülkelerden Türkiye’ye gelen öğrenci sayıları ülkelere göre verilecektir. Çok sayıda çalışmada Türkiye’deki genel uluslararası öğrenci kitlesinin “Türkiye ile yakın dil, tarih ve kültür birliği olan ülkelerden geldiği” belirtilmektedir (Cevher, 2016). Yani sadece birliğe üye ülkeler değil diğer ülkelerden de benzer motivasyonlarla

öğrenci gelişi söz konusudur. Ancak 300 bini geçen öğrenci varlığı sadece ortak bağlarla açıklanamaz. Çalışmamızın konusu olmamakla birlikte yine de bunu belirtmekte fayda vardır. Birliğe üye ülkelerden öğrencilerin Türkiye'yi tercih etme sebeplerine bakıldığında Türkiye ile dini ve tarihsel güçlü bağlar, eğitim kalitesi ve teknolojik yenilikler, uygun öğrenim ücretleri, burs olanakları, çok kültürlü ortam ve stratejik konum gibi etkenler yer almaktadır. Akademik fırsatlar ve kültürel olanaklar Türkiye'yi daha çekici hale getirmektedir. Öte yandan Türkiye, kendinden daha fazla öğrenci çeken ülkelere göre eğitim ücretinin daha düşük olduğu bir ülkedir. Ekonomik olarak bu uygunluğunun yanında eğitimin niteliği de daha fazla öğrenci çeken ülkelere aşağı kalmamaktadır. Özoğlu ve diğerleri de Türkiye'nin tercih edilme sebeplerini kültürel, dini ya da etnik yakınlık, burs imkânları, ülkelere ya da alternatif ülkelere göre daha kaliteli eğitim gibi nedenlerle açıklamıştır (Özoğlu ve diğerleri, 2012).

Tablo 1: Yıllara Göre TÜRKÜNİB'e Üye Ülkelerden Türkiye'ye Gelen Öğrenci Sayısı

ÜLKELER DÖNEM	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Macaristan	Özbekistan	TOPLAM
2013/14	5.468	797	848	1	212	7.326
2022/23	23.023	4.116	1.002	17	3.012	31.170

Kaynak: Veriler, www.yok.gov.tr adresinden alınan bilgilerden derlenmiştir.

Tablo 1'e bakıldığında Türkiye'ye en fazla öğrencinin önemli bir farkla Azerbaycan'dan geldiği görülmektedir. Bunda her iki ülkenin yakın ilişki içerisinde olması ve tek millet iki devlet anlayışının etkisi büyüktür. 2013/14 eğitim öğretim döneminde 5.468 olan Azerbaycanlı öğrenci sayısı 2022/23 eğitim öğretim döneminde 23 binin üzerine çıkmıştır. Aynı dönemde Kazakistan'dan gelen öğrenci sayısı da 5 kattan fazla artarak 797'den 4.116'ya çıkmıştır. Özbekistan'dan Türkiye'ye gelen öğrenci sayısı ise yaklaşık 15 kat artarak 212'den 3.012'ye ulaşmıştır. Bu dönemde Kırgızistan'dan gelen öğrenci sayısı artmıştır. Ancak diğer ülkelere göre görece az artış gerçekleşmiştir. 848 olan Kırgız öğrenci sayısında aradan geçen 9 yıla rağmen sadece 154 artış olmuştur. 2013/2014 eğitim öğretim döneminde 1 olan Macar öğrenci sayısı 2022/23 döneminde 17 olmuştur. Toplam öğrenci sayısı ise belirtilen süreçte 7.326'dan 31.170'e çıkarak 4 kattan fazla artmıştır. (Bkz. <https://istatistik.yok.gov.tr/>) Türkiye'den mezun olup ülkelere dönen öğrenciler ülkelerinde Türk kamu diplomasinin bir parçası haline gelmektedir. Türkiye'de bulundukları dönemde edindikleri deneyimi ülkelere taşıyan öğrenciler, Türkiye ile işbirliği yapma potansiyelini artırarak Türk dış politikasına katkı sağlamaktadır. Mezun dernekleri aynı zamanda Türk kamu kurum ve kuruluşları için istihdam sağlamaktadır. Büyükelçiliklerin yanında Türk Hava Yolları gibi özel şirketlerin ilanları da <https://turkiyemezunlari.gov.tr/> sitesinde yer almaktadır. Türkiye mezunlarına iş ve kariyer imkânı sunması mezun öğrenciler ile Türkiye arasındaki bağın güçlenmesine imkân sağlamaktadır. Türkiye'nin mezunlarla ilişkilerini sürdürürken sadece onlarla irtibatın devamına değil aynı zamanda istihdam odaklı yaklaşım sergilemesi de son derece önemlidir. Türkiye mezunları programı (TMP) ile dünyanın 184 ülkesinden 150 binden fazla Türkiye mezununa yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Dünya genelinde 34 mezun derneği ile faaliyetlerini sürdüren program kapsamında söz konusu birliğe üye ülkelere yalnızca Azerbaycan ve Kazakistan'da mezun dernekleri bulunmaktadır (Bkz. <https://turkiyemezunlari.gov.tr/>). Türkiye'nin değişim diplomasini güçlendiren kurumlardan biri de Türkiye Maarif Vakfı'dır. Okul öncesi eğitimden yükseköğretime varıncaya kadar eğitimin her safhasında etkili faaliyet yürüten Türkiye Maarif Vakfı, dünya genelinde 67 ülkede eğitim öğretim çalışmalarına devam etmekte ve 460 eğitim kurumu ile hizmet vermektedir. Türkiye Maarif Vakfı okulları, lisans ve lisansüstü eğitimlerini uluslararası öğrenci olarak sürdürmek isteyen öğrencilerin, öncelikle Türkiye'yi tercih etmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Macaristan'da 4, Azerbaycan ve

Kırgızistan'da birer eğitim kurumu bulunan vakfın, Kazakistan ve Özbekistan'da eğitim kurumu bulunmamaktadır.

Tablo 2: Türkiye Maarif Vakfı'nın TÜRKÜNİB'e Üye Ülkelerdeki Varlığı

ÜLKE	EĞİTİM KURUMU	YURT
Azerbaycan	1	-
Kazakistan	-	-
Kırgızistan	1	-
Macaristan	4	-
Özbekistan	-	-
TOPLAM	6	-

Kaynak: <https://turkiyemaarif.org/> adresinden derlenmiştir.

Kısa süreli değişim programları on binlerce öğrencinin farklı ülkelerde deneyim kazanmalarına imkân sağlamaktadır. Erasmus Programı gibi Mevlana Değişim Programı da Türkiye'de eğitim veren yükseköğretim kurumları ile yurt dışında eğitim veren yükseköğretim kurumları arasında değişimi sağlamaktadır. Mevlana Değişim Programı'nın temel amacı, kültürler arası etkileşimi artırmak ve Türkiye'nin kültürel ve tarihsel mirasını değişim programına katılan öğrencilerle paylaşmaktır (YÖK, Mevlana Değişim Programı Kitapçığı). Öğrencileri bir ya da iki yarıyıl Türkiye'de misafir eden Program, öğretim elemanlarına 3 aya kadar yükseköğretim kurumlarında ders verebilme imkânı sunmaktadır (Çetinsaya, 2014). YÖK Başkanı Saraç, 2013 yılında başlatılan Mevlana Programı'yla, Erasmus programları dışında kalan ülke ve üniversitelerle Türkiye arasında öğrenci ve öğretim üyesi değişimi gerçekleştirdiklerini belirtmiştir (İBU Ajanda, 2016). Ancak Mevlana Değişim Programı, 2019 yılından bu yana atıl durumdadır. Son derece önemli bir rolü bulunan bu değişim programının faaliyette olmaması değişim diplomasisi açısından zafiyet oluşturmaktadır. Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği çatısı altında oluşturulan Türk Keneşi Yükseköğretim Alanı kapsamında yürütülmeye başlanan Orhun Değişim Programı da önemli bir değişim programı olarak dikkat çekmektedir. Ne yazık ki bu değişim programı da Mevlana Değişim Programı gibi atıl durumda olmasa da yeterli düzeyde gerçekleştirilmemektedir. 2017/18 eğitim öğretim yılında pilot uygulama çerçevesinde Orhun Değişim Programı'na 6 ülkeden 43 üniversite üyedir.

TÜRKÜNİB'in sitesine bakıldığında (bkz. <http://turkunib.org/tr/site/index>) duyurular kısmında 2022/23 Akademik Yılı Güz-Bahar Dönemi Orhun Değişim Programı Başvuruları'nın başladığı görülmektedir. Ancak 2023/24 eğitim dönemine ait bir veri bulunmamaktadır. Bunun dışında 2019/20 eğitim öğretim yılına ait nihai sonuçların açıklandığı yer almaktadır. Buna göre Ahmet Yesevi Üniversitesi'nden 9, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi'nden 6, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nden 18, L. N. Gumilyev Avrasya Milli Üniversitesi'nden 2, Atatürk Üniversitesi'nden 24, Ege Üniversitesi'nden 3 ve Kapadokya Üniversitesi'nden 1 olmak üzere toplamda 64 öğrenci ve öğretim üyesinin Orhun Değişim Programı'ndan yaralandığı görülmektedir. Ege Üniversitesi ise 2023/24 eğitim öğretim döneminde Orhun Değişim Programı hareketliliği kapsamında TÜRKÜNİB üyesi üniversitelerden 62 öğrenci ve 30 öğretim üyesinin İzmir'e geleceğini bildirmiştir. Aynı açıklamada Ege'li 13 öğrenci ile 21 akademisyenin de TÜRKÜNİB üyesi üniversitelere gideceği kaydedilmiştir (Gözlem Gazetesi, 2023). Ancak Ege Üniversitesi dışında detaylı bir verinin bulunmaması araştırmacılar tarafından programın

yorumlanmasına imkân vermemektedir. Değişim diplomasisi açısından önemli iki yapı olan Orhun Değişim Programı ve Mevlana Değişim Programı, dikkat çekici değişim programlarıdır. Ancak her iki program da beklenen düzeyde gerçekleşmemekte aynı zamanda araştırmacılar için yeterli veri de bulunmamaktadır. Değişim diplomasisinin önemli basamaklarından biri ulaşımır. Hızlı ulaşım imkânlarının artması küreselleşmeyi artırırken değişim diplomasisi uygulamalarına katkılar sunmuştur. Bu bağlamda dünyada en çok ülkeye uçuş yapan hava yolu şirketi olan Türk Hava Yolları (THY), Türk değişim diplomasisinin bayrak taşıyıcısıdır. Serüvenine 20 Mayıs 1933'te 5 uçak ve 30'dan az çalışanla başlayan THY, 127 ülke, 320 şehir 325 havaalanına uçuş gerçekleştirmektedir (THY, Sayılarla). 2018'de 75,1 milyon yolcu sayısına ulaşan THY, Türkiye'nin mesajlarını farklı coğrafyalara iletmek, Türk kültürünü ve modernliğini yolcuların algılamalarına aktarmak gibi görevler yüklenmiştir (Sancar, 2015). Türk dış politikasının kilometre taşlarından biri olan THY, söz konusu birlik üyesi ülkelerden Özbekistan'da 7, Kazakistan'da 4, Azerbaycan'da 3, Macaristan'da 2 ve Kırgızistan'da 1 nokta olmak üzere toplamda 17 farklı noktaya uçuş gerçekleştirmektedir. Uçuş noktalarının artması, Türkiye'nin değişim diplomasisine de yansımakta ve öğrenci sayısını artırmaktadır.

Sonuç

Kamu diplomasisi son yıllarda ülkelerin önem verdiği ve ülke halklarını etkileme amacı taşıyan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Çok sayıda alt bileşen ile çeşitlendirilen kamu diplomasisinin önemli unsurlarından biri değişim diplomasisidir. Uzun vadeli etkiye sahip olması bakımından dikkat çeken değişim diplomasisi genellikle ev sahibi ülke lehine olumlu etkiler oluşturmaktadır. Değişim diplomasisi, her yıl milyonlarca öğrencinin eğitim için hareket ettiği düşünüldüğünde, ülkelerin uluslararası ortamı yönetmek için uyguladıkları yumuşak güç aracı haline gelmiştir. Türkiye de uluslararası öğrenci politikasını çeşitlendirerek geliştirmekte ve kısa süreli değişimleri de içeren programlar hazırlamaktadır. Çalışmada TÜRKÜNİB üyesi ülkelerden gelen öğrencilerin Türkiye'ye yönelimleri incelenmiştir. Bu ülkelerden gelen öğrencilerin büyük bir kısmı Türkiye'yi yakın dil, din ve kültür birliği nedeniyle tercih etmektedir. Tarihsel güçlü bağların yanında burs ve akademik fırsatlar da öğrencilerin tercihleri arasında yer almıştır. Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan'dan gelen öğrenci sayısında büyük artışlar meydana gelmiştir. Bununla birlikte önceki yıllarda Türkiye'de daha fazla öğrencisi bulunan Kırgızistan'dan gelen öğrenci sayısındaki artış diğer ülkelere göre azdır. Diğer yandan Mevlana Değişim Programı ve Orhun Değişim Programı gibi programlar öğrenci ve öğretim görevlisi değişim programları olarak öne çıkmaktadır. Ancak gerek eldeki verilerin yeterli olmaması gerekse bu programların atıl durumda bulunmaları nedeniyle beklenti karşılanamamaktadır. Uluslararası öğrenci sayısındaki artışın her geçen yıl katlandığı Türkiye'de TÜRKÜNİB üyesi ülkeleri içeren verilerde eksiklik olması değişim programlarının istenilen düzeyde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Cevher, E. (2016). Yükseköğretimde Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Memnuniyeti. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. 7 (22). 337-349.

Cull, N. J. (2009a). Public Diplomacy Before Gullion: the Evolution of a Phrase. Snow, Nancy and Taylor, Philip M., Handbook of Public Diplomacy. New York. Routledge.

Cull, N. J. (2009b). Public diplomacy: Lessons from the past. Los Angeles: Figueroa Press.

Cull, N. J. (2020). Public Diplomacy Before Gullion The Evolution of a Phrase. Snow, Nancy and Cull, Nicholas J. (Eds.). Handbook of Public Diplomacy. New York. Routledge.

Çetinsaya, G. (2014). Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu Yayın No:2014/2.

Deleny, R. F. (1968). Introduction, Hoffman, A. S., & Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy. International communication and the new diplomacy. Bloomington: Indiana University Press.

Doğan, E. (2012). Kamu Diplomasinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine. Özkan, Abdullah ve Öztürk, Tuğçe Ersoy (Ed.). Kamu Diplomasisi. TASAM Yayınları. İstanbul.

Erzen, M. Ü. (2014). Kamu Diplomasisi. İstanbul. Derin Yayınları.

Gözlem Gazetesi. (2023). Ege Üniversitesi, Orhun'da da öncü. <https://www.gozlemgazetesi.com/2023/09/21/ege-universitesi-orhunda-da-oncu/>. Erişim Tarihi: 01/11/2023

ICEF Monitor. (2015). Four trends that are shaping the future of global student mobility. <https://monitor.icef.com/2015/09/four-trends-that-are-shaping-the-future-of-global-student-mobility/>. Erişim Tarihi 03/11/2023

İBU Ajanda. (2016). AİBÜ, Türk-Afrika Üniversiteleri İşbirliği Forumu ve Eğitim Fuarına Katıldı. <http://ajanda.ibu.edu.tr/aibu-turk-afrika-universiteleri-isbirligi-forumu-ve-egitim-fuarina-katildi>. Erişim Tarihi 26/10/2023.

Karadağ, H. (2016). Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi. Nobel Akademik Yayıncılık.

Leonard, M. (2002). Public diplomacy. Foreign Policy Centre. London.

Manheim, J. (1994). Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence. Oxford: Oxford University Press.

Melissen, J. (Ed.). (2005). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. Palgrave Macmillan. New York.

Migration Data Portal. 2023. International Students. <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-students>. Erişim Tarihi 02/10/2023

Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs.

Özçetin, S. (2013). Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, G., & Acar Güvendir, M. (2015). Uluslararası Öğrencilerin Yaşan Durumları: Kırklareli ve Trakya Üniversiteleri Örneği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 174-190. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2015.15.1-5000128601>

Özoğlu, M. & Gur, B. & Coşkun, İ. (2012). Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler. SETA Yayınları. Ankara.

Sancar, G.A. (2015). Turkey's Public Diplomacy: Its Actors, Stakeholders, and Tools. In: Çevik, B.S., Seib, P. (eds) Turkey's Public Diplomacy. Palgrave Macmillan Series in Global Public Diplomacy. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9781137466983_2

Scott-Smith, G. (2003). Her Rather Ambitious Washington Program: Margaret Thatcher's International Visitor Program Visit to the United States in 1967. *Contemporary British History* 17. no. 4: 65–86. <https://doi.org/10.1080/13619460308565458>

Scott-Smith, G. (2020). *Exchange Programs and Public Diplomacy*. Routledge Handbook of Public Diplomacy. New York. Routledge.

Seib, P. (2016). *The Future of Diplomacy*. Cambridge: Polity.

T.C. Resmi Gazete. (2010). Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm>. Erişim Tarihi 05/11/2023

Terzi, H. M. (2013). *Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

THY. Sayılarla. <https://www.turkishairlines.com/tr-tr/basin-odasi/hakkimizda/sayilarla-turk-hava-yollari/>. Erişim Tarihi 10/11/2023

TÜRKÜNİB. 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılı Orhun Değişim Programı nihai sonuç listesi. <http://turkunib.org/tr/category/article?id=89>. Erişim Tarihi: 10/10/2023

UDEP. (2018). *Yeni Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci ve Mezun Politikası Ne Olmalıdır? (Tespitler ve Çözüm Önerileri)*.

Varoğlu, A. (2013). *Kamu Diplomasisinde Kavramsal ve Kuramsal Süreç*. Yalçınkaya, A. ve Özgen, Y. (Ed.). *Kamu Diplomasisi*. Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

YÖK. Mevlana Değişim Programı Kitapçığı. https://mevlana.yok.gov.tr/Documents/Anasayfa/Mevlana-Kitapcik-Yeni_08.06.2015_%C4%B0statistiksiz.pdf. Erişim Tarihi 25/10/2023

YÖK. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. <https://istatistik.yok.gov.tr/>. Erişim Tarihi 25/10/2023

YÖK. (2022). *Yükseköğretimde Uluslararasılaşma ve Türkiye'deki Üniversitelerin Uluslararası Görünürlüğü Çalıştayı Düzenlendi*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/yuksekogretimde-uluslararasılaşma-ve-türkiye-deki-üniversitelerin-uluslararası-görünürlüğünü-artırma-calistayi.aspx#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%202000%20y%C4%B1%C4%B1nda%20yakla%C5%9F%C4%B1k,%C3%B6%C4%9Frençiyeye%20sahip%20olman%C4%B1n%20gururunu%20ya%C5%9Famaktay%C4%B1z>. Erişim Tarihi 25/10/2023.

Uluslararası
Öğrenci Sempozyumu

International
Student Symposium

ندوة الطلاب الدوليين

www.internationalstudentsymposium.com

"Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir."